

Педагогічний вісник

2 - 2017

ВИСТАВКА ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ! ФОТОКОЛАЖ

Засновники журналу:
Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних
працівників
Головне управління освіти і науки
Черкаської обласної державної
адміністрації

Реєстраційне свідоцтво
ЧС № 417 від 15.01.2004

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н.М.Чепурна, ректор КНЗ "Черкаський
обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної
ради", кандидат педагогічних наук, доцент
(головний редактор)

В.В.Данилевський, начальник Управління
освіти і науки Черкаської обласної державної
адміністрації

К.М.Криворот (заступник головного редактора)

Г.А.Назаренко, проректор
з науково-методичної роботи інституту,
доктор педагогічних наук, старший науковий
співробітник (науковий редактор)

Н.І.Лісова, проректор з питань зовнішнього
незалежного оцінювання та моніторингу
якості освіти інституту, кандидат
педагогічних наук

Ю.І.Завалевський, заступник директора
Інституту модернізації змісту освіти МОН
України, доктор педагогічних наук, професор

Т.В.Черкашина, доктор
педагогічних наук

Т.К.Андрюшенко, доктор
педагогічних наук

С.А.Гаряча, кандидат педагогічних наук

О.В.Волошенко, кандидат
педагогічних наук, доцент

В.І.Коновальчук, кандидат психологічних
наук, доцент

Н.М.Степанова, кандидат
філософських наук

О.В.Крутенко, кандидат
педагогічних наук

Ю.М.Зоря, кандидат
педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В.М.Шемшура

Відповідальний за друк **І.В.Фурник**

Фото **В.Ф.Богдана**

Думка редакції не завжди збігається з
думкою автора

Редакція рукописів не рецензує і авторам
не повертає

За достовірність фактів, цитат, власних
імен, географічних назв та інших
відомостей відповідають автори
публікацій

Рекомендовано до друку
вченою радою ОІПОП
Протокол №1 від 20.02.2017
Підписано до друку 1.04.2017
Папір друкарський №1

Умовн. друк. арк. 5,25

Зам. №1482

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:
18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,
КНЗ "ОІПОП ЧОР",
т. +380-472-64-21-78
e-mail: redaktor6@ukr.net

ОСВІТА XXI СТОЛІТТЯ

Підоплічко М.Д., Криворот К.М. Восьма міжнародна виставка "Сучасні заклади освіти".....	2
Підоплічко М.Д., Криворот К.М. Інноваційний пошук освітніх Черкащини.....	3

НАУКА - ШКОЛИ

Черкашина Т.В. Особистісно-професійне самовдосконалення суб'єкта педагогічної діяльності на засадах самопізнання.....	5
Крутенко О.В. Психолого-педагогічні умови організації виховного процесу в авторській школі О. Захаренка.....	8
Запорожець Д.А. Підготовка вчителя-філолога до професійного становлення в умовах поширення комп'ютерних технологій в основні сфери життя суспільства.....	12

МЕТОДИКА. ДОСВІД

Черкова С.І., Пастух Т.В. Розвиток професійної майстерності сучасного педагога як одна із умов процесу самовдосконалення.....	16
Ващишина А. М., Безпечанська В. В. Життєвий і творчий шлях Джорджа Гордона Байрона. Теми "світової скорботи" та втечі від світу в ліриці поета. Reading is my hobby. my favourite english writer. Конспект бінарного уроку-парі (зарубіжна література та англійська мова) у психологічному супроводі. 9 клас.....	20
Церковна В.О., Сімончук Т.Ю. Національно-патріотичне виховання підрастаючого покоління засобами краєзнавства. Система роботи шкільних бібліотек Черкаського району.....	24
Карпенкіна Л.Г. Книги - ювіляри 2016 року. Розробка літературного свята для учнів 5-9 класів.....	27
Іващенко Л.І., Овчиннікова М. М. "Слідство ведуть допитливі". Розробка інтегрованого заходу з української мови, літератури та хімії для учнів 7 - 11 класів.....	30
Логінов А.Ю. Сільські аспекти у збірці "Чому плаче дорога?" Ольги Месєві. Літературна розвідка.....	34
Самелюк Н.В. Сонячна душа художнього слова Ольги Месєві. Розробка уроку літератури рідного краю на основі новел збірки О. Месєві "Соняшнику відрі".....	36
Чеканюк Л. Г., Щерба А.А. Фізичний експеримент як засіб формування міжпредметних компетентностей під час роботи з обдарованими учнями.....	37
Черноусова Н.М. Причини виникнення пожеж. Розробка уроку з предмета "Основи здоров'я" для дітей з порушеннями розумового розвитку. 8 клас.....	40
Трубенко В.М. Використання інтерактивних вправ під час формування понять з теми "Іменовані числа та дії з ними"....	42
Сліпченко В.М. Подорож по алеї правових знань. Розробка правового заходу.....	47
Коломієць М.М. Ракоподібні. Різноманітність ракоподібних. Розробка уроку з біології. 7 клас.....	49
Максимченко Г. П. Школа радості, творчості, спокою й доброти.....	51
Нижник Л.В. Раз добром налите серце - увік не охолоне. Розробка уроку з літературного читання для учнів 3 класу.....	55
Пиличенко В.В., Цимбалюк Л.Б., Лісова І.О. "У казку чарівну потрапиш ти спортивною стежиною, друже, завжди!". Розробка уроку з фізичної культури та зарубіжної літератури для учнів 5-х класів.....	58

КОЗАЦЬКА ПЕДАГОГІКА В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Криворот К.М. Потенціал козацької педагогіки для патріотично- духовного та демократичного розвитку української нації.....	62
Кураш І.В. Козацька педагогіка в навчальному закладі.....	63
Суходольська Т.П. Козацька імторія живе, не вмирає, і слово про неї віками лунає!.....	67
Гармаш В.Ф., Поїздник Т.Г. Українське козацтво в цифрах і фактах.....	69

РІК ЯПОНІЇ В УКРАЇНІ

Степанова Н.М. Діалог культур, багатих історією.....	72
Сімонова О.О., Третяк Н.В. Японія - одна з найбільш загадкових і захоплюючих країн світу Розробка інтегрованого уроку з образотворчого мистецтва, математики і природознавства для учнів 4 класу.....	74

ГІРКИЙ БІЛЬ КВІТНЕВОЇ ТРАГЕДІЇ

Видай О.О. Чорне вогнище скорботи. Розробка літературно- музичної композиції.....	76
Літературна сторінка до 30-річчя трагедії на ЧАЕС.....	81

ІНФОРМАЦІЯ

Тарасинська І.З. Костянтин Паустовський і Черкащина.....	82
--	----

ВОСЬМА МІЖНАРОДНА ВИСТАВКА "СУЧАСНІ ЗАКЛАДИ ОСВІТИ"!

16 - 18 березня 2017 року у Київському Палаці дітей та юнацтва відбулася Восьма міжнародна виставка "Сучасні заклади освіти" та П'ята міжнародна виставка освіти за кордоном "World Edu".

Організаторами стали компанія "Виставковий Світ" за підтримки та участі Міністерства освіти і науки України, Національної академії педагогічних наук України.

Цього року у виставці взяли участь **785** учасників із 25 регіонів України та 14 країн світу (Польщі, Австрії, Швейцарії, Німеччини, США, Болгарії, Чехії, Литви, Молдови, Грузії, Словаччини, Румунії, Угорщини, Китаю, зокрема :

- 98 університетів, академій, інститутів, коледжів, технікумів, наукових установ;
- 16 закордонних навчальних закладів і міжнародних освітніх агенцій;
- 545 загальноосвітніх, дошкільних та позашкільних закладів освіти, обласних та міських управлінь (департаментів) освіти;
- 110 професійно-технічних навчальних закладів та науково-методичних центрів професійно-технічної освіти;
- 16 виробників і постачальників засобів навчання, проектів, сучасних програм і рішень для галузі освіти, видавництв, освітніх порталів.

Виставку супроводжувала змістовна тематична програма, яка включала конференції, презентації, семінари, круглі столи, майстер-класи, воркшопи, відкриті уроки, панельні дискусії з участю директорів і провідних науковців Національної академії педагогічних наук України, керівників і фахівців Міністерства освіти і науки України, Інституту модернізації змісту освіти МОН України, органів державної влади і управління, практичних працівників галузі освіти, представників закордонних навчальних закладів і міжнародних представництв, батьків, учнів, студентів і широкої громадськості.

Відбувся також рейтинговий виставковий конкурс з нагородженням Гран-Прі "Лідер вищої освіти", "Лідер післядипломної освіти", "Лідер міжнародної діяльності", "Лідер наукової та науково-технічної діяльності", "Лідер професійно-технічної освіти".

Учасниками виставки стали і освітяни Черкаської області, які отримали такі нагороди: комунальний навчальний заклад "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" - **ГРАН-ПРІ "ЛІДЕР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ"**

Учасники конкурсної частини виставки:

НОМІНАЦІЯ I. "ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ДО ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ

ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ТА ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА"

1. Золотоніська загальноосвітня санаторна школа-інтернат I - III ступенів Черкаської обласної ради - **ЗОЛОТА МЕДАЛЬ**.

2. Смілянський навчально-виховний комплекс "Загальноосвітня школа I ступеня - гімназія ім. В.Т. Сенатора" Смілянської міської ради - **ЗОЛОТА МЕДАЛЬ**.

3. Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів №20 Черкаської міської ради - **ЗОЛОТА МЕДАЛЬ**.

4. Районний методичний кабінет відділу освіти Черкаської районної державної адміністрації - **БРОНЗОВА МЕДАЛЬ**.

НОМІНАЦІЯ II. "ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ - НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ОСВІТИ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ".

1. Степанівська загальноосвітня школа I-II ступенів Драбівської районної ради Черкаської області - **ЗОЛОТА МЕДАЛЬ**.

НОМІНАЦІЯ III. "СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ"

1. Черкаська гімназія № 31 Черкаської міської ради - **БРОНЗОВА МЕДАЛЬ**.

2. Драбово-Пристанційна загальноосвітня школа I-III ступенів Драбівської районної ради - **СРІБНА МЕДАЛЬ**.

3. Скородистецька загальноосвітня школа I - II ступенів Чорнобаївської районної ради - **ЗОЛОТА МЕДАЛЬ**.

НОМІНАЦІЯ IV. "КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД-ОСНОВА ЯКОСТІ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

1. Смілянський навчально-виховний комплекс "Загальноосвітня школа I-III ступенів №3-колегіум" Смілянської міської ради - **ЗОЛОТА МЕДАЛЬ**.

2. Шевченківська спеціалізована загальноосвітня школа-інтернат з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради - **СРІБНА МЕДАЛЬ**.

НОМІНАЦІЯ V. ПАРТНЕРСТВО ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Мліївська загальноосвітня школа I-III ступенів №1 Городищенської районної ради - **СРІБНА МЕДАЛЬ**.

Перша міська гімназія Черкаської міської ради - **ЗОЛОТА МЕДАЛЬ**.

Золотоношківська загальноосвітня школа I-III ступенів Драбівської районної ради - **СРІБНА МЕДАЛЬ**.

Вітаємо з перемогою!

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОШУК ОСВІТЯН ЧЕРКАЩИНИ

З метою інформування широкої педагогічної громадськості, органів державної влади і управління про новітні досягнення освіти Черкащини, прискорення процесу трансформації перспективного педагогічного досвіду в широку педагогічну практику, виявлення творчих вчителів та педагогічних колективів, стимулювання пошуку власних оригінальних підходів до вирішення проблем удосконалення змісту навчально-виховного процесу, підвищення престижу педагогічної праці у суспільстві 25-27 квітня 2017 року відбулась XXII обласна педагогічна виставка "Інноваційний пошук освітян Черкащини - 2017".

Урочиста церемонія відкриття відбулася в актовій залі, на якому були присутні Перший заступник голови Черкаської обласної державної адміністрації **Віталій Коваль**, перший заступник голови Обласної ради **Валентин Тарасенко**; начальник Управління освіти і науки облдержадміністрації Валерій Данилевський; заступник начальника управління - начальник відділу спеціальної, позашкільної освіти та виховної роботи Черкаської обласної державної адміністрації **Оксана Сімушина**, кандидат педагогічних наук, доцент, ректор КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" **Наталія Чепурна**, проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності, доктор історичних наук, професор **Сергій Корновенко**, представники органів управління освітою, навчальних закладів області, у т.ч. ВНЗ, регіональних представництв видавництва, ЗМІ.

Високоповажні гості подякували педагогам за їхню невтомну працю та значні досягнення на освітянській ниві, а також вручили грамоти, дипломи найкращим навчальним закладам.

За системну роботу щодо популяризації інноваційної діяльності навчальних закладів Черкащини на міжнародному та всеукраїнському рівнях **Дипломом управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації "ЛІДЕР ОСВІТИ ЧЕРКАЩИНИ"** нагороджено відділи освіти та методичні кабінети Городищенської, Золотоніської і Тальнівської райдержадміністрацій.

Пам'ятною відзнакою "ІМІДЖ ОСВІТИ ЧЕРКАЩИНИ" нагороджено:

За високий науково-методичний і художньо-естетичний рівень виставкової експозиції на виставці "Освіта Черкащини-2016":

- відділ освіти та методичний кабінет Золотоніської міської ради та виконавчого комітету;
- відділ освіти і методичний кабінет Смілянської міської ради;

- відділ освіти та методичний кабінет Черкаської райдержадміністрації;

- управління освіти і міський методичний кабінет установ освіти Департаменту освіти і гуманітарної політики Черкаської міської ради.

За сприяння впровадження передового педагогічного досвіду та підтримку навчальних закладів під час підготовки та участі у міжнародних та всеукраїнських виставках:

- відділ освіти та методичний кабінет Смілянської райдержадміністрації;

- відділ освіти та методичний кабінет Христинівської райдержадміністрації;

- відділ освіти та методичний кабінет Драбівської райдержадміністрації.

За високі успіхи у популяризації творчих здобутків педагогічних працівників закладу на міжнародних та всеукраїнських виставках:

- Голов'ятинська загальноосвітня школа I-III ступенів Смілянської районної ради;

- Коврайський навчально-виховний комплекс "загальноосвітня школа I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад" імені Г.С.Сковороди Золотоніської районної ради;

- Смілянська загальноосвітня школа I-III ступенів № 10 Смілянської міської ради;

- Тальнівська загальноосвітня школа I-III ступенів № 2 Тальнівської районної ради;

- Уманський навчально-виховний комплекс "Загальноосвітня школа I-III ступенів №10 - медична гімназія" Уманської міської ради;

- Христинівська загальноосвітня школа I-III ступенів № 2 Христинівської районної ради;

- Драбівський навчально-виховний комплекс "загальноосвітня школа I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад" Золотоніської районної ради;

- Державний навчальний заклад "Золотоніський професійний ліцей".

На виставці експонувалося більше тисячі робіт, у яких представлені майже всі напрямки педагогічної діяльності, а саме:

- Формування ключових компетентностей учнів в контексті концептуальних засад реформування середньої освіти "Нова українська школа".

- Сучасні методики реалізації компетентнісного підходу у початковій освіті.

- Перспективний досвід управлінської діяльності керівників навчальних закладів.

- Інноваційні технології патріотичного та військово-патріотичного виховання.

- Актуальні аспекти розвитку інклюзивної освіти. Навчання і виховання дітей з особливими потребами.

- Роль дошкільної освіти у вихованні та соціалізації дитини.

- Сучасне навчально-методичне забезпечення позашкільної освіти.

- Психолого-педагогічний супровід регіональної системи освіти у контексті викликів сьогодення.

У напрацюваннях відображені основні завдання, що сьогодні покладаються на освітню галузь. Превалюючою на виставці цього року є тема **національно-патріотичного виховання молоді і Концепція нової української школи**. Тому важливе місце у проведенні виставки зайняла методична сесія з питання "Роль методичних служб області у підготовці вчителя до нової ролі в освітньому процесі (відповідно до Концепції нової української школи)" для завідувачів методичних служб області.

У рамках проведення виставки відбулися методичні сесії, флеш-семінари, авторські майстер-класи учителів, школи професійної майстерності, презентації роботи закладів, кабінетів, інтерактивне кафе.

Слухачі курсів і всі бажаючі освітяни змогли відвідати:

1. Майстер-клас "Щастя педагога від А до Я" для заступників директорів з навчально-виховної роботи.

Волошенко О.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки КНЗ "Черкаський ОІПОПП ЧОР".

2. Вебінар "Нова українська школа у реаліях інформаційного суспільства" для слухачів дистанційних курсів.

Лєснікова Ю.В., завідувач відділу дистанційної освіти КНЗ "Черкаський ОІПОПП ЧОР".

3. Дискусійний клуб "Гендерна рівність: данина моді чи потреба часу?" для вчителів української мови та літератури.

Крутенко О.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту КНЗ "Черкаський ОІПОПП ЧОР".

4. Інтелектуальну студію "Педагогіка партнерства" для заступників директорів з навчально-виховної роботи.

Богославець Г. І., старший викладач кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів.

5. Воркшоп "Нема на світі України, немає другого Дніпра" для вчителів української мови та літератури.

Степанова Н.М., кандидат філософських наук, методист лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін.

6. Науково-практичну конференцію "Освітні ініціативи робототехніки" для директорів та вчителів навчальних закладів.

Безпоясний Б. С., методист лабораторії-центру інформаційних технологій КНЗ "Черкаський ОІПОПП ЧОР".

Наукова еліта Інституту педагогіки НАПН України запропонувала такі практикуми:

"Методика складання завдань компетентнісного спрямування з хімії".

Вороненко Тетяна Іванівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу біологічної, хімічної та фізичної освіти

"Експериментальні завдання з органічної хімії компетентнісного спрямування".

Іваху Тетяна Сергіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу біологічної, хімічної та фізичної освіти Інституту педагогіки.

"Складники предметної компетентності та компетентнісно орієнтовані завдання з біології".

Козленко Олександр Григорович, науковий співробітник відділу біологічної, хімічної та фізичної освіти Інституту педагогіки НАПН України.

Під час проведення виставки відбулася презентація електронного ресурсу **"Е-школа"**, яку провів **Андрій Анатолійович Щербина**, керівник відділу технічної підтримки порталу "Е-школа" та презентація заходів в on-line середовищі проекту **"Міксіке в Україні"**, **Ольга Миколаївна Козлова**, методист лабораторії природничо-математичних дисциплін) КНЗ "Черкаський ОІПОПП ЧОР".

Всі бажаючі взяли участь у професійних дебатах **"Проблема інноваційної сутності педагога в умовах сучасного освітнього простору"** (куратори С.А. Гаряча, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки КНЗ "Черкаський ОІПОПП ЧОР"; Т.К. Андрущенко, доктор педагогічних наук, завідувач кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагога КНЗ "Черкаський ОІПОПП ЧОР"; В.І. Коновальчук, кандидат психологічних наук, завідувач кафедри психології КНЗ "Черкаський ОІПОПП ЧОР").

В інтерактивне кафе **"Соціокультурна взаємодія учасників навчально-виховного процесу"** (ауд. 310) запросили заступників директорів з навчально-виховної роботи **Трухан О.В.**, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології КНЗ "Черкаський ОІПОПП ЧОР"; **Богославець Г.І.**, старший викладач кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку КНЗ "Черкаський ОІПОПП ЧОР"; **Чиркова С.І.**, методист лабораторії розвитку освіти та педагогічних інновацій КНЗ "Черкаський ОІПОПП ЧОР".

Протягом трьох днів кожен освітній заклад області представляв освітньому загалу зібрані найкращі зернинки творчості, щоби збагатили скарбницю передового педагогічного досвіду області.

Т.В.Черкашина,

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНЕ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ СУБ'ЄКТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ САМОПІЗНАННЯ

Фактори, що впливають на розвиток особистості педагога, зумовлені зокрема, взаємозв'язком внутрішніх спонукальних мотивів й свідомих дій у повсякденних педагогічних комунікаціях та певною мірою відображають природний, професійний, соціальний й духовний аспекти існування суб'єкта педагогічної діяльності в сучасному освітньому середовищі.

Надзвичайно виразною проблемою сучасного освітнього процесу є дисбаланс у застосуванні навчальних і виховних технологій, вирішення якої виступає актуальним завданням на рівні соціально-значущого запиту - формування самосвідомості розумно мислячого суб'єкта, здатного втілювати ідею гуманізму у поліфункціональних педагогічних комунікаціях. Реалізація таких завдань стає можливим, на наш погляд, завдячуючи масштабному впровадженню в педагогічну практику системи самопізнання і особистісно-професійного самовдосконалення, адаптованої до умов сучасного освітнього середовища. Носієм ідеї самопізнання за переконанням та обов'язком, повинен і може стати педагог-новатор, спрямований до свідомого особистісного й професійного самовдосконалення.

В контексті розгляду проблеми вагомими постають аргументи вчених, які акцентують, що "в теорії самовиховання заслуговує на увагу взаємозв'язок та взаємодоповнення таких прийомів як самоутримання від проявів негативного та самопримушування себе до позитивного у поведінці, чітке означення того, що є добрим і що є злим" [2, с. 137-138].

Виявити свою справжню сутність перед самим собою й оточенням - це особливий вид мистецтва, ім'я якому - самопізнання та самовдосконалення. Такі рішучі дії потребують від суб'єкта педагогічної діяльності насамперед об'єктивації самооцінки індивідуального ресурсу сил (бажань та емоцій, слів і дій, поривань і думок), трансформування виражених і прихованих вад у чесноти, примноження позитивних якостей.

Самопізнання та самовдосконалення як невід'ємні складові єдиного неперервного процесу, по суті, є тими рушійними силами, які формують загальнолюдські норми моралі, становлять духовну основу суспільства і визначають рівень комунікативної культури. Реалізація такого процесу може бути успішною внаслідок виконання певних умов, зокрема свідомого прагнення до досконалості, терпіння в подоланні перешкод на шляху пізнання себе, вираженого ставлення до будь-яких подій, що відбуваються в житті, поваги до всіх, із ким у повсякденні налагоджуються взаємозв'язки. "Скинувши ланцюги страху, люті, духовних лінощів, загальної агресії, ми очистимо себе, свою свідомість. Ми станемо здатними прийняти нове світорозуміння прийдешньої доби. Отже, пізнаємо себе. Очистимо себе" [4].

Зрозуміти сутність самопізнання та самовдосконалення - це насамперед взяти на себе повну відповідальність за все, що робиш, кажеш і думаєш, усвідомлено формувати стійке прагнення до пізнання свого індивідуального ресурсу сил й неухильно втілювати в життя принципи для досягнення створеного ідеалу [3].

Самопізнання потребує тривалих вольових зусиль, уміння керувати своїми бажаннями, емоціями й почуттями, досягати поставленої мети, не втрачати оптимізму через невдачі. Тому формування дисциплінованості, відповідальності, неухильності дають змогу долати труднощі, загартовують волю, виробляють здатність доводити розпочату справу до логічного завершення.

Структурно-змістовим компонентом самопізнання та особистісно-професійного самовдосконалення є ментальна працездатність, уміння проаналізувати кожен свій вчинок, що сприяє виробленню вимогливості до себе як постійної риси характеру і дає змогу з розумінням ставитися до помилок, прорахунків, невдач іншого, визнати свою провину, виправдати опонента в будь-якій, навіть у конфліктній, ситуації. Отже, системна ментальна праця сприяє формуванню почуття міри та самовладання, вмінню виокремлювати головне від другорядного із сукупності комунікативних ситуацій та контактів, спонукає його до подальшого розвитку творчого позитивного, логічного, конструктивного мислення.

Забезпечення ефективності подальшого процесу особистісно-професійного самовдосконалення передбачає підвищення вимог до творення ідеалу, до якого прагне педагог як суб'єкт самопізнавальної діяльності. Спостереження переконують, що до самопізнання байдужі переважно ті, у кого немає чіткої життєвої мети або свідомо сформованого ідеалу. Тому формування ідеалу на стійких моральних засадах: миру, порядку, добра, людяності, віри, мудрості, любові є першочерговим завданням для розумно мислячого педагога сучасності. "Самовиховання потребує дуже важливого, могутнього стимулу - почуття власної гідності, поваги до самого себе, бажання стати сьогодні кращим, ніж був учора. Не може бути й мови про самовиховання, якщо людина звикла до грубості й реагує тільки на "сильне" слово, окрик, примус. За самою суттю своєю, самовиховання передбачає віру людини в людину, звертання до честі й гідності особистості" [6, с. 602].

За результатами ретроспективного аналізу трансформації уявлень про самопізнання і самовдосконалення, можна стверджувати, що такий процес є трудомістким, кропітким, тривалим, але настільки ж і привабливим, оскільки коли педагог як суб'єкт самопізнавальної діяльності рішуче поринає у свій внутрішній світ, бачить власні недоліки і намагається їх подолати, то результати такої праці приносять йому незрівнянне задоволення, віру у власні

сили, загартовують прагнення до нових "акме" звершень.

Відповідно до логіки дослідження, враховуючи загальні закономірності освітнього процесу та спираючись на авторський досвід самопізнання, самопізнавальну діяльність можна умовно диференціювати на кілька етапів.

На першому етапі формується свідоме ставлення до самопізнання, усвідомлюються основні спонукальні мотиви до особистісно-професійного самовдосконалення. Насамперед виникає розуміння, що якість набутих знань, професійних досягнень, рівень комунікативної культури залежать, більшою мірою, від системної роботи над собою. На цьому етапі перешкодою в досягненні означеної мети може стати страх побачити себе недосконалим, не таким, яким звик бачити себе подумки.

На другому етапі формується стійке прагнення до самовдосконалення. Цей етап кваліфікується як усвідомлення ідеалу, до якого потрібно прагнути і який варто наслідувати, але, як свідчить досвід, не сліпо гнатися за примарами чужих досягнень, а відповідно до своїх можливостей і здібностей формувати в собі кращі риси гуманіста, фахівця, громадянина. На цьому етапі бажано не розгубити власних досягнень, навчитися порівнювати себе із собою: яким був учора, місяць, рік тому за якістю миролюбності, правдивості, вдячності, відповідальності.

Третій етап характеризується системною роботою над собою, реалізацією набутих знань, зокрема про себе, у повсякденній діяльності, впровадженню педагогічної системи самопізнання і особистісно-професійного самовдосконалення у педагогічну практику. Такий процес реалізується в різноманітних видах діяльності та виявляється безпосередньо у повсякденних поліфункціональних комунікаціях, що зумовлені причинно-наслідковими зв'язками в соціально-побутовій, суспільно-громадській та культурно-просвітницькій сферах життя. Досвід засвідчує, що на цьому етапі слід дотримуватися чіткого й неухильного самоконтролю за результатами прийнятих і втілених рішень, що сприяють подальшому розвитку ментальної самостійності, самодисципліни, ініціативи.

Четвертий етап передбачає розуміння та усвідомлення педагогом як суб'єктом самопізнавальної діяльності природи "зла у добрі" й "добра у злі" та з'ясування свого ставлення до цих категорій. Досвід самопізнання переконує, що такий підхід сприяє запобіганню конфліктам, прийняттю необґрунтованих рішень в стані непримиренності, роздратування, обурення, формує вміння знаходити частину своєї провини та виправдати іншого у напружених міжособистісних комунікаціях.

П'ятий етап сприяє створенню умов для розвитку позитивного, логічного, конструктивного, проектного мислення, досягнення рівня уніфікованого самоаналізу бажань, емоцій, думок та об'єктивної самооцінки дій у поліфункціональних педагогічних комунікаціях.

Організація самопізнавальної діяльності, як підкреслювалось вище, реалізуються за двома взаємообумовленими напрямками: самопізнання та самовдосконалення, у формі спеціальних прийомів роботи над собою:

1. **Прийом подолання сумніву**, суть якого полягає в тому, що в певній конкретній ситуації необхідно знайти переконливі аргументи за допомогою яких з'ясовується доцільність зробленого вчинку. Запорукою успіху, на наш погляд, стане високий рівень миролюбності й правдивості у стосунках з іншими і насамперед наодинці із собою. Прийняття конкретних рішень, втілення їх у повсякденних комунікативних ситуаціях і контактах, дадуть змогу подолати сумніви,

коливання, невпевненість, підозрілість, сформувати риси впевненої, рішучої, мужньої людини, здатної відстоювати власну життєву позицію та поважати думку колег.

2. **Прийом подолання страху** застосовується з метою формування стійкості перед труднощами, невпевненості у власних силах, нерішучості. Щоб подолати в собі страх, слід насамперед відверто з'ясувати для себе: "Чого саме я боюся: втратити життя чи здоров'я; бути позбавленим матеріального достатку чи улюбленої справи, загубити свою самобутність чи честь?". Відповіді на ці запитання дозволяють з'ясувати причини виникнення страху і трансформувати його в протилежні відчуття: обережність, сміливість, героїзм.

3. **Прийом подолання самомилювання**. Слід зауважити, що робити це необхідно широко, уникаючи лицемірства та хитрощів, так, щоб не дати собі змоги самовиправдатися та вдатися до самовибачення, свідомо трансформувати в собі негативні риси, такі як марнославство, зарозумілість, самопрощення, самомилювання, унаслідок чого формується здатність об'єктивно оцінювати себе в будь-якій комунікативній ситуації, вміння надавати дієвої підтримки тому, хто її потребує і звертається за допомогою.

4. **Прийом подолання саможаління**, який ефективно діє в разі виникнення розгубленості, зневіри у власних силах щодо вирішення проблем, у неприхованих стражданнях. Ключовою формулою у трансформації нудьги, жалю до себе, докорів сумління, на наш погляд, може бути відомий вислів "І це минеться", що дасть змогу повернутися до улюбленої справи, зацікавитися новим спрямуванням своєї діяльності чи докласти зусиль для отримання нових знань, а отже перейти на більш високий професійний та комунікативний рівень педагогічної взаємодії.

5. **Прийом об'єктивної самооцінки**, якому належить вирішальна роль у самопізнанні. Він передбачає вміння аналізувати свої вчинки, слова, бажання, емоції, думки, прагнення та почуття і об'єктивно оцінювати їх: "швидше погано, ніж добре" чи "швидше добре, ніж погано" вчинив у конкретній ситуації, а також робити обґрунтований висновок: як саме слід було сказати, зробити, подумати, щоб не створити комунікативної напруги. Показником об'єктивної самооцінки є внутрішня адекватна реакція на подію (сумління, самовладання): спокійне і радісне відчуття - свідчення правильних дій; хвилювання чи обурення - ознаки помилок. Системний самоаналіз дисциплінує і сприяє запобіганню складних ситуацій, конфліктів тощо, формує довіру та повагу до іншого.

Логічним продовженням етапу самопізнання є етап особистісно-професійного самовдосконалення, духовно-моральною настановою якого може слугувати відома формула: "краще - ворог хорошого". Етап самовдосконалення включає такі прийоми:

1. **Прийом "ідеал моральності"**, що полягає у розробці власного морального кодексу, якого слід неухильно дотримуватися. Це індивідуальні правила поведінки, які базуються на знанні статусних прав, привчають до сумлінного виконання своїх обов'язків і відповідають загальнолюдським вартостям: моральним, громадянським та соціальним, орієнтують суб'єкта як моральну особистість сучасності.

2. **Прийом "планування"**, який передбачає складання плану самозобов'язань на тиждень, місяць, рік залежно від свідомо сформульованих мети та завдань, а також з'ясування обсягу роботи щодо конкретних зобов'язань, визначення терміну їх виконання, залучення сил і засобів, необхідних для реалізації того чи іншого пункту плану й аналіз можливостей для доцільного їх виконання. Така практика, як засвідчує досвід, розвиває відповідальність, дисциплінованість, працелюбність та допомагає обрати індивідуальний ритм самопізнання

і особистісно-професійного самовдосконалення, формуючи ознаки високого рівня комунікативної педагогічної культури.

3. Прийом **"дзеркального відображення"**, в основі якого лежить здатність до спостереження та самоспостереження. Для виконання цих умов необхідно пам'ятати і застосовувати правило дзеркального відображення як позитивних, так і негативних виявів власної поведінки в діях і словах іншої людини. Спостереження засвідчують, що у більшій мірі, це стосується випадків, коли виникає неадекватна реакція у комунікативних ситуаціях і контактах: роздратування, збудження, обурення. Нестійкий емоційний стан свідчить про те, що в діях опонента, як у дзеркалі, відображаються глибоко приховані власні вади, які необхідно зрозуміти, усвідомити та невідкладно трансформувати в протилежне. Отже, здатність бачити в інших, як у дзеркалі, те, що розвинене в самому собі (і добре, і погане), допомагає позбутися негативних якостей, примножити чесноти і пробачати недосконалість оточуючих.

4. Прийоми **"сумірності власних сил і можливостей"**, що передбачає щоденне планування діяльності на наступний день. Вважаємо за доцільне підкреслити, що заплановані справи повинні бути посильні та доцільні, щоб запобігти розчаруванню через нереалізовані бажання та уникнути докорів сумління від необґрунтовано обраної мети та можливостей для її втілення. Труднощі дня повинні трансформуватися в приємний обов'язок, це може статися завдяки набуттю нових знань та оволодінню ними на практиці під час оцінювання особистих бажань, емоцій, думок та дій. Такий підхід дасть змогу реально оцінювати працю інших, виплекати повагу та визнання досягнень будь-кого.

5. Прийом **"магнітного тяжіння"**. Він передбачає неупереджене ставлення один до одного, щирість і відвертість у взаєминах та особливу вимогливість в об'єктивній самооцінці. Ідеться передусім про визнання рівних прав для кожного в загальнолюдському сенсі, що передбачає толерантність, взаєморозуміння, взаємоповагу та взаємовідповідальність і базується на вмінні виявити до іншого увагу, спостережливості та співпереживання, що дає змогу об'єктивно оцінити не тільки власні слова, дії, бажання, почуття, але й за аналогією оцінити іншого, запобігти образам і осудові та пам'ятати, що випадкові зустрічі не бувають.

6. Прийом **"відповідність створеному ідеалу"**. Критерієм досягнень особистості в самопізнанні і самовдосконаленні вважається перш за все відсутність образи як руйнівної сили у взаєминах. Тут необхідно пам'ятати правило: наскільки людина може образитися, настільки вона здатна образити іншого. Чим частіше виникає образа, тим більше негативних якостей така особа містить у собі. Саме тому на певні критичні зауваження виникає реакція обурення, роздратування, непримиренності. Образи виникають через різні причини, серед них найбільш частотними є: невміння слухати один одного, небажання поважати думку іншого, припущення, що сам не здатен на помилку, а також вияви заздрощів, ревнощів та надмірності бажань. Шлях подолання образ полягає в розумінні людської недосконалості (у тому числі власної), в опануванні здатності бачити одну й ту ж річ, проблему, явище, під різним кутом зору, із різних позицій, формуванні почуття міри. Це відбувається внаслідок того, що одні можуть бачити причину, а інші – лише наслідки певних дій.

Запорукою успіху в пізнанні себе буде наполеглива, невтомна праця над собою, невичерпна зацікавленість та стійке прагнення до змін на краще. Уміння працювати допоможе подолати багато сходинок на шляху до пізнання свого індивідуального ресурсу сил. "Стан душі – це стан внутрішнього світу, світу думок, мрій, бажань. Від того, які думки, залежать дії,

від якості думок залежить прожитий день, рік, життя кожного" [4]. Саме культура мислення як складова внутрішньої культури визначає рівень розвитку моральності, обізнаності щодо законів духовності, усвідомлення суб'єктом педагогічної діяльності комунікативних правил і норм, уміння пробачати, співчувати й безкорисливо допомагати.

Уміння пробачити виникає внаслідок об'єктивної самооцінки вчинків, слів, намірів і прагнень. Періодичне тестування себе запитаннями: "Куди рухаєшся: в еволюцію чи інволюцію?" – допоможе втриматися на досягнутому, просуваючись у напрямі, зорієнтованому на правдивість, щирість, відвертість. Перехід мислення з егоїстичного "я" на безкорисливе "вони", надає педагогу можливість побачити й реально оцінити досягнення учасників освітнього процесу, динаміку їхнього зростання й відверто визнати ті найкращі риси, які хотів би розвинути в собі. Вихованці, в свою чергу, здобувають позитивний досвід терпіння, розуміння, прощення – якостей, які генерує у своїй діяльності розумно мислячий педагог, і як наслідок уможливується підвищення рівня комунікативної культури [3]. Процес цей супроводжується поступовим зниженням потреби в очікуваних нагородах і заохоченнях, при цьому власне марнославство трансформується поетапно в радість за успіхи іншого.

Формування культури мислення є багатогранною працею, що потребує сил, знань і наполегливості в просуванні по обраному шляху. "Лише подолавши сумніви наполегливістю, страх – силою волі, гординю – смиренністю в повному самовладанні, страждання – терпимістю і розумінням, можна досягнути заповітних воріт Країни Знань" [5]. Здобуті внаслідок особистого практичного досвіду знання активізують потенціальні можливості, реалізуючись у зміцненні вольового, емоційного, ментального імунітету, вмінні чітко окреслювати мету та приймати доцільні рішення, обирати ефективні технології для розв'язання педагогічних проблем та формулювати обґрунтовані професійно-значущі висновки, демонструючи в повсякденності високий рівень комунікативної культури.

Отже, системне самопізнання, що базується на принципах гуманізму, честі, справедливості, закладає основу свідомого особистісно-професійного самовдосконалення суб'єкта педагогічної діяльності, спрямовуючи його зусилля на збереження і примноження культурних цінностей нації, народу, людства, формуючи на підставі кращих його досягнень норму міжособистісних, професійних, соціальних і суспільних комунікацій, у відповідності до викликів сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Виховання особистості : У 2-х кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. - Київ : Либідь, 2003. - 280 с.
2. Галузинський В. М. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. - К. : ІНТЕЛ, 1995. - 168 с.
3. Євтух М. Б. Культура взаємин / М. Б. Євтух, Т. В. Черкашина : підручник. - 3-тє вид., переробл. і доп. - Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2012. - 340 с.
4. Пиньковская Э. А. Серия книг "Спаси и сохрани". Том 1. "Кто ты?" / Э.Я. Пиньковская. - Черкасы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2011. - 814 с.
5. Пиньковская Э. А. Серия книг "Спаси и сохрани". Том 2. "Эгология" / Э.Я. Пиньковская. - Черкасы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2012. - 438с + 3 таблицы.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. - Київ : Рад. школа, 1976 - 1977. - Т. 2. - 1976. - 670 с.
7. Шевченко Г.П., Євтух М.Б. та ін. Словник-хрестоматія педагогічних понять: навчальний посібник. - Луганськ, 2004. - 271 с.

О.В. Крутенко,

доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту КНЗ
"ЧОІПОПП ЧОР", кандидат педагогічних наук

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В АВТОРСЬКІЙ ШКОЛІ О.ЗАХАРЕНКА

Ім'я Олександра Захаренка стало відомим серед широкої освітянської громади із середини 80-х років 20 століття. Саме тоді почала впроваджуватися педагогіка співробітництва. Одним із її зачинателів був наш земляк, який народився в Кам'янці, отримав вищу освіту в Черкаському педагогічному інституті і всю подальшу професійну діяльність пов'язав із рідною Черкащиною. За 40 років роботи він зумів створити із сільського навчального закладу школу, яка отримала звання Авторської.

Пройшло багато років. Стали іншими діти, батьки. Та й учителі зараз працюють за новими програмами. Суспільство намагається рухатися у швидкому темпі, щоб не відстати від беззупинного прогресу. Виникає питання: як сьогодні сприймати педагогічні ідеї Олександра Захаренка, які він презентував своїм сучасникам, що працювали у другій половині минулого століття? Чи стала спадщина цього самобутнього педагога історією або все ж таки зберегла інноваційний потенціал у час новітніх технологій?

Аналізуючи останні документи з питань розвитку освіти, приходимо до висновку: переважна більшість ідей Олександра Захаренка **на сьогодні зберігає свою актуальність.** Наприклад, у Концепції Нової української школи поставлені такі завдання, які педагогічний колектив Сахнівської школи успішно вирішував ще за часів, коли директором школи працював О.А.Захаренко.

До найактуальніших проблем, що постають перед сучасним закладом освіти, слід віднести питання щодо організації виховної роботи. "У контексті нових викликів, що постали перед країною, педагогічним працівникам необхідно переглянути практику виховної роботи та захисту дітей в навчальному закладі", - така думка озвучена в листі МОН України "Про методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2014/2015 навчальному році". Зазначена проблема не є такою, що виникла в останні роки. Все більше науковців звертають увагу на те, що виховання має бути пріоритетним у порівнянні з навчанням. Такої думки був і Олександр Антонович Захаренко, Заслужений вчитель України, дійсний член Академії педагогічних наук. В його педагогічній спадщині є конкретні відповіді на питання, як побудувати навчально-виховний процес на засадах гуманізації та демократизації. Створення ситуації причетності та ситуації успіху він вважав запорукою розвитку підростаючої особистості.

Загальнотеоретичні положення щодо необхідності забезпечення гуманного підходу

знаходимо у працях Ш.Амонашвілі, А.Макаренка, В.Сухомлинського, С.Шацького. Свій розвиток знаходять концептуальні засади особистісно орієнтованого виховання, що обґрунтовали І.Бех, Н.Ганнусенко, М.Чобітько, К.Чорна. Такі науковці, як Б.Ананьєв, І.Бех, Л.Божович, Л.Виготський, Д.Ельконін, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн аналізували психологічний аспект гуманізації стосунків між суб'єктами навчально-виховного процесу став.

Концептуальні ідеї педагогічної спадщини О.Захаренка висвітлювали Л.Березівська, Н.Калініченко, В.Кузь, В.Моргун, Н.Побірченко, М.Поташник, О.Сухомлинська та ін.

Водночас варто зазначити, що системний аналіз особливостей технології організації навчально-виховного процесу у Сахнівській школи досі не проведений у повній мірі. Потребує теоретичного узагальнення досвід проектування виховної системи, що була створена О.Захаренком.

Як уже зазначалося вище, перед педагогами загальноосвітніх закладів сьогодні стоять такі завдання:

- забезпечити максимальну психологічну та педагогічну підтримку усім школярам, щоб вони відчували себе захищеними. Педагогічні працівники мають перетворити навчальний заклад на безпечне середовище, яке сприяє розвитку кожної дитини;
- підтримувати учнів у формуванні позитивних методів подолання стресу та страху. Навчити їх знаходити ефективні методи і стратегії боротьби із негативними емоціями;
- створювати в навчальних закладах позитивний мікроклімат у колективі;
- звернути особливу увагу на питання превентивного виховання, які передбачають впровадження системи підготовчих та профілактичних дій педагога, спрямованих на запобігання формуванню в учнів негативних звичок, рис характеру, проявів асоціальної поведінки;
- проводити систематичну й послідовну педагогізацію батьківської громадськості, оскільки члени сім'ї - це перші вихователі дитини.

Вважаємо за доцільне наголосити на тому, що комплекс вищезазначених завдань може бути реалізований тільки за умови, якщо в навчальному закладі створена ефективна виховна система. Ретроспективний аналіз педагогічної спадщини О.Захаренка дає підстави стверджувати, що сучасні проблеми виховання підростаючого покоління можуть бути вирішені на основі впровадження продуктивних ідей відомого

педагога - теоретика та практика, який зумів створити у навчальному закладі безпечне середовище, що було комфортним для розвитку кожної дитини.

Одна із основоположних ідей О.Захаренка полягала в необхідності створення ситуації причетності кожного вихованця до загальної справи. Як відомо, людина, незалежно від віку, відчуває природну потребу бути причетною до будь-якої соціальної групи та брати участь у спільній з іншими діяльності. Якщо педагог здатен до глибокого вивчення індивідуальних особливостей своїх вихованців, він створює для них певні умови, за яких вони отримують можливість долучитися до спільної з іншими справи. У разі, коли педагог не може або не хоче знайти механізму залучення когось із підопічних до діяльності, ті проявляють свої індивідуальні особливості у той спосіб, який їм видається оптимальним, але не завжди є педагогічно доцільним. Зокрема, школярі, які не залучені до навчальної діяльності під час уроку, виявляють свою причетність тим, що порушують дисципліну. У виховній сфері некоректована педагогом спроба вихованця звернути на себе увагу може проявлятися у його асоціальної поведінці.

Соціально-психологічна активність особистості проявляється і в зовнішніх, і у внутрішніх формах. Зрозуміло, що асоціальна поведінка школяра, як правило, викликає негативне ставлення оточуючих, критику, зауваження тощо. Внутрішня робота особистості у такому випадку спрямована на самозахист і самовиправдання, а не на бажання розібратися у причинах своєї поведінки і скоректувати її у напрямку позитивних змін. Натомість, коли педагог цілеспрямовано залучає вихованця до співпраці, у дитини виникає можливість здійснення конкретних корисних вчинків, що сприяє активізації внутрішніх потенцій особистості на шляху до формування кращих її якостей. Виходячи із таких міркувань, Захаренко переконував: "Колего! Відшукай такі події в житті дитини, щоб вона відчула себе корисною, потрібною. Її успішність і поведінка неодмінно поліпшаться".

Ще один засіб виховного впливу, що був в арсеналі О.Захаренка, - це створення **ситуацій успіху**, які у великій мірі сприяли активізації особистісного розвитку його вихованців. Ситуація успіху - цілеспрямоване, організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягнення значних результатів діяльності як окремої особистості, так і колективу в цілому, реальний шанс на успіх усіх без винятку учнів [1, с.43].

В епоху авторитарної педагогіки виховний вплив на школярів по більшій мірі здійснювався за допомогою критичних зауважень, оцінних суджень - часто негативних - щодо особистості, що заважало гармонізації стосунків у системі педагог-вихованець. Намагаючись подолати недоліки авторитарної системи виховання, О.Захаренко стверджував, що головним засобом педагога у спілкуванні з дітьми має бути похвала; від неї, на думку науковця, на 70 відсотків залежить успіх у вихованні. Про те, якого великого значення надавав Захаренко принципу виховання дітей на позитивних якостях, свідчить його

передвиборчий виступ "Десять моїх переконань", в якому читаємо: "Освіту можна і слід зробити ефективнішою, якщо школа з раннього віку розпізнає (цьому слід навчити вчителя) і вдосконалив позитивні якості (здібності) дитини, подаровані їй природою" [2]. У цих словах - бачення О.Захаренком шляхів розвитку національної освіти, які беруть свій початок від дитини як центральної самоцінної фігури освітнього процесу. Задача педагога - не виправляти негативні якості дитини, а розпізнавати її природні здібності та позитивні якості. Хочемо додати, що іноді певні якості дитини сприймаються педагогом як негативні в силу суб'єктивного сприйняття, але насправді не є такими. Це є причиною того, що педагогічних працівників необхідно спеціально і цілеспрямовано готувати до того, як здійснювати діагностичні дослідження, спрямовані на вивчення особистості вихованців, і на цій основі створювати ситуації для успішного їх розвитку.

Ефективність створеної педагогом ситуації успіху залежить від того, наскільки глибоко він розуміє не тільки індивідуальні особливості школярів, а й їхні потреби та мотиви діяльності. Взаємодія між усіма учасниками посилюється, якщо педагог акцентує увагу навіть на найменших досягненнях вихованця, і тоді вони сприймаються як трамплін для поступального розвитку і подальшого удосконалення. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія і в системі "педагог-вихованець", і в системі "вихованець-вихованець" потребує підкріплення позитивними емоціями, які у значній мірі стимулюють формування відчуття успіху. Значення позитивних емоцій підкреслювалось і в педагогічній спадщині О.Захаренка, і в роботах науковців, які досліджували проблеми розвитку технології створення ситуації успіху. Наприклад, І.Бех зазначає, що почуття успіху як цінності може стати ядром позитивного образу особистості [20, с. 9]. Але необхідно враховувати, що намагання дитини будь-якою ціною досягти успіху може перетворитися на ситуацію суперництва, що спричиняє й негативні наслідки. І.Бех підкреслює, що для суб'єкта, який тривалий час перебуває в ситуації суперництва, виникає небезпека формування постійної установки на суперництво, яка спрямована не тільки на суб'єктів зовнішнього середовища, а й на власний внутрішній світ. Таким чином, виникає загроза внутрішнього конфлікту між Я-реальним і Я-ідеальним.

О.Захаренко попереджав і долав таку загрозу тим, що створював виховні ситуації, при яких у кожного суб'єкта спільної діяльності виникало особисте почуття успіху від колективних досягнень. Відбувалося це завдяки тому, що мета діяльності була спільною для всіх, і позитивного результату можна було очікувати лише за умови особистого внеску кожного. І.Бех дає наукове підґрунтя цьому процесу, називаючи його кооперативною діяльністю і роз'яснюючи, що "переживання успіху за умови одного на всіх результату виступає механізмом не роз'єднання, а згуртування учасників кооперативної діяльності зі всіма подальшими виховними наслідками" [3, с.10].

О.Захаренко був упевнений, що задача школи - створити умови для досягнення успіхів кожним учнем, **оскільки бути успішним** - обов'язкова потреба кожної людини, і з'являється ця потреба з моменту усвідомлення дитиною себе як особистості. Це відзначав і В.Сухомлинський: "Даремна, безрезультатна праця і для дорослого стає осоружною, набридливою, безглуздою, а ми ж маємо справу з дітьми. Якщо дитина не бачить успіхів у своїй праці, вогник прагнення до знань згасає, у дитячому серці утворюється крижинка, яку не розтопити ніякими намаганнями доти, поки вогник знову не загориться; дитина втрачає віру в свої сили... [4, с.163]" Дитина, яка не може досягти успіхів у навчанні в силу свого інтелектуального розвитку або особливостей сприйняття навчального матеріалу, відчувається нещасною. А учень, який не вмотивований на отримання знань і творчу діяльність при вивченні шкільних предметів, приречений на нудне існування у стінах навчального закладу. Такі учні часто знаходять для себе засоби реалізації особистості і власних домагань в асоціальних стосунках і діях. "У правопорушеннях і злочинах найяскравіше відбивається залежність наслідків від причин", - такої думки був В.Сухомлинський [4, с.290].

Теоретичні і практичні аспекти створення ситуації успіху у педагогічній спадщині О.Захаренка були тісно пов'язані з його дослідженнями ролі стимулів у вихованні школярів. Надаючи стимулюванню вихованців певного значення, науковець трактував його як своєрідну передумову ефективного виховного процесу. Важливість цього питання, на думку педагога, була обумовлена тим, що традиційний навчально-виховний процес не міг у повній мірі задовольнити потреб дитини і забезпечити достатній рівень її розвитку. Причини такого стану слід шукати в тому, що у більшості навчальних закладів навчанню школярів надають пріоритетне значення у порівнянні з вихованням. Але і потенційні можливості навчального процесу у питаннях формування високоморальної особистості не використовуються належним чином: по-перше, навчальні програми з різних предметів обмежують коло тих знань, що має отримати дитина; по-друге, класно-урочна система навіть у навчальних закладах нового типу не спроможна врахувати особливості кожної дитини в її прагненні до самореалізації як особистості. З цього приводу глибоку думку висловив Уоррен А.Норд, коли нависав, що сьогодні вчителі у школі фактично навчають тому, що не має відношення до високоморальних декларацій, записаних в уставах шкіл; будь-який предмет шкільної програми сприймається лише як необхідний етап для отримання високих оцінок, а в самих програмах немає майже нічого, що могло би допомогти педагогу у вихованні людяності школярів [5].

Дбаючи про розвиток моральних якостей школярів, О.Захаренко пропонував використовувати різноманітні прийоми їх стимулювання як в навчальній, так і у виховній діяльності, надаючи перевагу емоційному стимулюванню позитивного настрою вихованців. Стимул тільки тоді буде заохочувати до діяльності, коли він буде бажаним для вихованця. Серед

найбільш поширених методів стимулювання, що використовував О.Захаренко, можна назвати заохочення та змагання. Заохочення допомагає закріпити у свідомості та поведінці вихованця позитивний приклад. Існує думка, що заохочення - це сигнал про самоствердження, яке вже відбулося, тому в ньому міститься суспільне визнання того підходу, того способу дій, того ставлення до дій, які обрані та реалізуються і дитиною, і дорослим [6].

Змагання як метод стимулювання активності школярів теж є ефективним засобом, оскільки не тільки сприяє самоствердженню, а й розвиває лідерські якості та уміння працювати в команді, формує навички доброзичливої поведінки. Крім використання зовнішніх методів стимулювання, О.Захаренко намагався культивувати у своїх вихованців внутрішні стимули. На його думку, високоморальна особистість має звиряти свої вчинки із власною совістю, гідністю, почуттям обов'язку, а не тільки під впливом заохочення або перед страхом покарання. Хоча покарання як метод виховання досі використовується як в сім'ях, так і в навчальних закладах, науковець висловлював думку, що воно не є ефективним виховним засобом. В його школі, як і в багатьох авторських школах, головним принципом виховного процесу була відсутність покарань. Хоча відомо, що А.Макаренко допускав покарання як засіб впливу на вихованця, але висловлював думку, що воно має бути справедливим, інакше буде неефективним. В.Сухомлинський, розповідаючи про власну авторську школу, ділився думками, що "дітей можна виховувати тільки добром, тільки ласкою, без покарань. І якщо у масовому масштабі, в усіх школах зробити цього неможливо, то не тому, що виховання без покарань неможливе, а тому, що багато вчителів не вміють виховувати без покарань. Якщо ви хочете, щоб у нашій країні не було злочинців, - виховуйте дітей без покарань! [7, с. 26]".

Поділяючи думки В.Сухомлинського, О.Захаренко сформулював важливий принцип, що однаково стосувався й навчання, і виховання учнів: **"Стимул - це шлях до успіху!"** Стимулювання передбачалося і матеріальне (стипендії, призи тощо), і моральне (інформація по шкільному ТБ про успіхи учнів, відзначення перед колективом, введення спеціального табеля успішності та вихованості, повідомлення у шкільній багатотиражці та ін.). О.Захаренку належить думка, що моральні, як і матеріальні стимули, якщо вони не формально застосовуються, при будь-якому устрої відіграватимуть значну роль в житті школи і суспільства в цілому.

У статті **"Школа - центр виховання на селі"** він ділиться власним досвідом: "Невичерпні можливості в стимулюванні праці учнів, коли кожне помітне досягнення в навчанні схвально оцінюється колективом, є засобом утвердження особистості. Для цього ми використовуємо Дошку пошани учнів, що є в кожному кабінеті, і на яку заносяться учні, котрі мають глибокі знання. Фото з Дошки пошани з короткою характеристикою навчальної праці учнів згодом вміщуємо в альбом кабінету "Вони попереду", який охоче перечитується учнями"[8, с. 8].

Усі ці нововведення були викликані розумінням того, що випускники сільських шкіл часто виявляються неконкурентоспроможними при вступі до вищих навчальних закладів у порівнянні з випускниками престижних міських шкіл. Саме тому роздуми О.Захаренка про можливість підвищення рівня знань його учнів завжди ґрунтувались на розумінні психологічних особливостей дитини: допитливість і цікавість до всього невідомого; прагнення до самостійності; бажання бути дорослим; відчуття себе часткою колективу й одночасно прагнення бути унікальною особистістю; бажання досягти успіху в будь-якій справі тощо. Ці питання завжди були в центрі уваги педагогічного колективу, і на порядку денному педагога або методичного об'єднання класних керівників розглядалися, наприклад, такі питання: "Вивчення й аналіз мотивів діяльності та психічного стану вихованців"; "Засоби педагогічного впливу, що базуються на почуттях і потребах вихованців"; "Методика ведення психолого-педагогічних спостережень у процесі вивчення індивідуальних особливостей дітей" [9].

Одним із вагомих стимулів для сахнівських школярів було, так би мовити, передчуття передбачуваного успіху. Таке передчуття народжувалось у процесі діяльності, результати якої були спрямовані на благо інших людей. У певній мірі подібний стимул нагадував принцип "системи перспективних цілей", що був реалізований у практичній діяльності А.Макаренка. Глибоке переконання педагога зводилось до того, що "людина не може жити на світі, якщо попереду у неї немає нічого радісного. Справжнім стимулом людського життя є завтрашня радість..." Виходячи із такого міркування, він конкретизував задачу педагога: "Виховати людину - значить виховати у неї перспективні шляхи, по яких розміщується її завтрашня радість" [10, с. 547].

Будучи одноступенем А.Макаренка, О.Захаренко творчо розвинув його ідеї у власній інтерпретації, створивши виховну систему, сутність якої полягала у безперервній реалізації щорічних "ідей-задумів, якими захоплюються учителі, батьки, діти. Вдало знайдена задумка, що є стержнем діяльності колективу, перетворює школу в дім радості і творчості, де панує взаємовиручка, відчуття причетності до великої справи, власної значимості у здійсненні задуму, а навчально-виховний процес перестає бути обтяжливим і для учня, і для сім'ї" [1, с. 72].

Маємо думку, що організована О.Захаренком у такий спосіб діяльність була запорукою реалізації ще одного важливого принципу, визначеного А.Макаренком, а саме: принципу паралельної дії. Спільна реалізація захоплюючих ідей-задумів передбачала залучення великої кількості людей різного віку, тим самим створювалася така ситуація, при якій вихованці взаємодіяли не тільки з педагогом, а й один з одним та з іншими дорослими.

Комплекс психолого-педагогічних умов, що сприяли формуванню гуманістичних цінностей вихованців Сахнівської школи, збагачувався ще й такою, як створення можливостей для творчості. О.Захаренко переконливо доводив і

теоретичними міркуваннями, і практичними дослідженнями, що ефективність діяльності людини значно зростає, якщо ця діяльність є наслідком захоплення і натхнення. Він пояснював свою думку тим, що в такому випадку емоціональна і вольова сфери набувають особливого піднесення та напруженості. Це стосується не тільки окремої особистості, а й шкільного колективу. Думка О.Захаренка зводилася до того, що "виховна сила шкільного колективу, одним з головних завдань якого є формування свідомості, високих моральних якостей учнів, їх ставлення до праці, залежить певною мірою від того, наскільки пройняте їх життя творчістю, наскільки їх будням властиві поетичність, романтика, захопленість" [11, с. 11]. Підкреслюючи взаємозалежність емоційного піднесення і наявності творчого клімату у школі, він продовжував свою думку: "Досвід переконує: коли праця захоплює, дитина, підліток йде назустріч виховним впливам. Спочатку треба зацікавити дитину, допомогти їй зрозуміти суспільну значущість поставленої мети. За цієї умови надзвичайно зростає чутливість до виховних впливів, яку і слід використати для формування високих громадянських якостей... У тому психологічному стані, який ми називаємо захопленістю, навіть важкого учня легше перевиховати" [11, с. 11].

Вважаємо, що основоположні ідеї відомого українського педагога Олександра Захаренка можуть бути корисними для вирішення проблем сучасної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Слово до нащадків / О. А. Захаренко ; [упоряд. Н. М. Чепурна]. - К. : СПД Богданова А. М., 2006. - 216 с.
2. Захаренко О.А. Передвиборчий виступ "Десять моїх переконань" м. Корсунь-Шевченківський, Черкаська область, Україна. - 1994. / Приватний архів родини Захаренків. - П. 86.
3. Бех І. Д. Важливі аспекти у сучасному вихованні // І.Д.Бех // Світ виховання. - № 5. - 2007.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. - Київ, : Радянська школа, 1977. - Т. 4.
5. Сухомлинський В. Собрание сочинений в трех томах Москва, : Просвещение. - 1980.
6. Філатова З.І. Заохочення до здорового способу життя студентів спеціальних медичних груп через самостійне складання та систематичне виконання комплексу ранкової гімнастики [Електронний ресурс] / З. І. Філатова, Т. В. Смольц, Л. Н. Щербак, І. В. Гловацька // Національний педагогічний Університет ім. М. П. Драгоманова. - Режим доступу до ресурсу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/PPMB/texts/2009-02/09fzicmg.pdf.
7. Сухомлинський В. А. О воспитании. - М., 1979.
8. Захаренко О. А. Школа - центр виховання на селі / О. А. Захаренко // Грані творчості : кн. для вч. / відп. ред. М. Д. Ярмаченко. - Київ, 1990. - С. 7-24.
9. Захаренко О.А. Виступ на педагогічній нараді "Деякі поради щодо формування в учнів загальнолюдських цінностей" с. Сахнівка, Корсунь-Шевченківський район, Черкаська область, Україна. - 1999. / Приватний архів родини Захаренків. - П. 122.
10. Макаренко А. С. Твори в 7 т. - Київ, : Рад. школа, 1953. - Т.1. - с.547.
11. Захаренко О. А. Становлення громадянина / О. А. Захаренко, С. М. Мазурик. - К. : Т-во "Знання" Української РСР, 1976. - 31 с.

Д.А. Запорожець,

кандидат педагогічних наук, методист кафедри гуманітарних наук КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА ДО ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСНОВНІ СФЕРИ ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА

Освіта як одна з найважливіших галузей людської діяльності, що формує інтелектуальне суспільство, перебуває на етапі кардинальних змін, пов'язаних із подоланням протиріччя між традиційним темпом навчання й упровадженням у навчальний процес інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Збіг століття марковане в науці не лише змінами в поглядах на пізнавальний аспект людського буття, а й низкою подій, що якісно змінили уявлення про пізнання.

Дослідженню інфокомунікаційних технологій в освіті присвячено студії таких науковців, як Ю. Брановський [4], М. Бухаркіна, Е. Ястребцева, О. Шилова [6], І. Хижняк [31], та ін. У науковій літературі запропоновано численну кількість робіт, предметом аналізу яких постає підготовка вчителів іноземної мови на основі використання нових інформаційних і мультимедійних технологій (Г. Мамукіна [22], Л. Морська [23], І. Соколова [27], А. Федоров [29], Н. Фоміних [30], Н. Хлизова [32] та ін.).

Дотепер не вщухають дискусії з приводу з'ясування сутності поняття "інформатизація". Згідно зі статтею 1 Закону України "Про Національну програму інформатизації" (1998 р.), "інформатизація - це сукупність взаємопов'язаних процесів (організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих), головним завданням яких є створення необхідних умов для задоволення суспільством власних інформаційних потреб, побудованих на основі використання інформаційно-комунікаційних систем, мережі інтернет, інтернет-ресурсів та інформаційних технологій" [16].

Окреслюючи коло нерозв'язаних питань інформатизації суспільства, В. Биков вважає основною сферою її реалізації все ж інформатизацію освіти (ІО), оскільки використання нових інформаційних технологій передбачає радикальне поліпшення якості та ефективності в підготовці фахівців різного профілю до рівня розвинених країн. Реформування освіти, тобто введення до процесу навчання нових форм і методів викладання конкретних дисциплін, постає об'єктом дослідження багатьох науковців [3].

Нині перехід до ІО змушує переосмислити питання про готовність випускників навчальних закладів до життя і праці в суспільстві ХХІ ст., тому в інформаційному суспільстві й постає проблема навчання. За цих умов інформатизація означає зміну всієї освітньої системи з її орієнтацією на нову інформаційну культуру (ІК).

За визначенням А. Гуржія та В. Лапінського, **інформатизація - це** крок до узгодження освіти із сучасними вимогами й нормами світового рівня, що слугує важливим чинником підвищення якості,

доступності та ефективності освіти. На думку вчених, підходи й норми інформатизації освіти в Україні потрібно впроваджувати з досвіду використання ІКТ різних країн світу [13, с. 35-37].

Незважаючи на безапеляційну актуальність, процес інформатизації вищої освіти України перебуває в незавершеному стані. Донині у ВНЗ відсутня єдина скоординована стратегія з актуальності й доцільності використання навчально-інформаційних технологій, не поєднані можливості комп'ютерної техніки з навчальними планами і програмами, недостатньо вивчені та опрацьовані педагогічні аспекти створення й упровадження в освітній процес сучасних електронно-обчислювальних машин (ЕОМ), не розширені традиційні форми навчання шляхом залучення ІКТ в освітній простір вищої школи.

У загальному вигляді підхід до процесу ІО науковці [1; 5; 7; 12] характеризують як:

- підтримку інтеграційних тенденцій освіти технічними засобами та технологіями для закономірного розвитку наочних сфер і довкілля;
- актуалізацію підходів до використання потенціалу інформаційних технологій (ІТ) для розвитку особи студентів і підвищення їхнього рівня мислення;
- формування вмінь розробляти новітні стратегії для пошуку й розв'язання як навчальних, так і практичних завдань;
- прогнозування результатів поставлених навчальних завдань.

В аналізованому контексті доцільно, на нашу думку, сформулювати ознаки, властиві інформаційному суспільству. До таких ознак належать: виробництво та функціонування ІТ; автоматизована генерація, зберігання, оброблення й використання знань за допомогою найновішої інформаційної техніки та технологій; глобальний характер ІТ, що охоплює всі соціальні галузі діяльності людини; формування інформаційної єдності світової цивілізації; безперешкодний доступ охочих до інформаційних ресурсів (ІР) усієї цивілізації за допомогою засобів інформатики; розгорнута інфраструктура, що дає змогу створювати, підтримувати й розвивати гігантський комплекс ІР, уможливллюючи динамічний розвиток суспільства.

Учені Е. Полат та М. Бухаркіна виокремлюють чотири напрями входження телекомунікацій до освіти:

- 1) інформаційне забезпечення системи освіти (створення в мережі баз даних, баз знань, віртуальних бібліотек, віртуальних мультимедійних клубів, музеїв та ін.);

2) спільна проектна діяльність у різних сферах знань школярів, студентів, педагогів, наукових працівників;

3) дистанційне навчання різних цільових напрямів, різних форм і видів;

4) вільний контакт користувачів мережі з приводу різноманітних питань освітньої сфери [6, с. 185].

Характеризуючи електронні освітні ресурси як **основу сучасного навчального середовища, науковці [5; 10; 14; 15] окреслюють основні тенденції впровадження інформатизації в освіту:**

1) організація державних цільових програм з інформатизації освіти;

2) державна підтримка, спрямована на створення нових інформаційних технологій навчання (електронних бібліотек, мультимедійних проектів, систем цифрових освітніх ресурсів);

3) залучення міжнародних меценатів до програм національної інформатизації освітньої галузі;

4) застосування ІТ в організації загальноосвітнього навчального процесу та у вищій школі зокрема;

5) створення умов для подолання вчителями психологічних бар'єрів роботи з ІТ і засобами мережі Інтернет.

Н. Майстренко стверджує, що технологія мультимедіа створила умови для задоволення потреб суспільства. Найбільш широко технологію мультимедіа використовують в освіті: нині створені відеоенциклопедії з навчальних дисциплін, мультимедійні матеріали, що стосуються різних міст, визначних об'єктів культури та ін.; ігрові ситуативні тренажери, які вможливають раціональний розподіл часу навчання. Дослідник підсумовує: "Ігровий процес зливається з навчанням, унаслідок чого ми маємо Театр навчання" [21, с. 25].

Дотепер тривають дискусії з приводу аудіовізуального потенціалу комп'ютерних технологій у навчанні різних дисциплін. Характеризуючи ресурси комп'ютерних технологій, А. Андреев вважає найбільш доцільним тлумачення С. Грушевської, де наголошено на максимальному сприйнятті всіма каналами та високому рівні збудження студента в ході роботи з комп'ютером. У зв'язку з цим науковець пропонує зважати на основні особистісні характеристики учнів і зазначає, що, беручи до уваги психологічні особливості школяра, можна максимально реалізувати його потенціал.

Усі люди володіють однією з трьох репрезентативних систем і належать до аудіалів, візуалів чи до кінестетиків. **Заслуговує на дослідницьке зацікавлення розгорнута характеристика репрезентативних систем людини (за С. Грушевською):**

1) аудіали сприймають інформацію на слух, для них значущими є гучність та інтонація матеріалу;

2) візуалові важливі зображення, слова-ключі, що допомагають швидко сприймати картину;

3) у кінестетиків вагоме місце посідають відчуття (зручність, комфорт).

Використання комп'ютерних мультимедійних технологій, за допомогою яких інформацію передають графічними, анімаційними, аудіо- та відеоілюстраціями, робить більш успішним навчання студентів із різними репрезентативними системами сприйняття [2, с. 69].

У "Всесвітній доповіді з освіти" ЮНЕСКО виокремлено основні цілі розвитку комп'ютерних технологій у системі освіти: створення умов для

опанування учнями комп'ютерної грамотності; розширення можливостей організаційних форм навчання й середовища навчальної взаємодії між суб'єктами освітнього процесу [8, с. 102]. Однак у педагогіці мету й завдання традиційно формують перед роботою, тому широке впровадження в освітній процес навчальної й контрольної техніки вимагало кардинальної зміни традиційних способів провадження педагогічного процесу. Загальна дидактика залишається дуже теоретичною, методика вчення і виховання - дуже практичною; потрібна проміжна ланка, що дає змогу пов'язати теорію та практику. Саме такою ланкою і слугує, на думку науковців, мультимедійна технологія.

Відрефлектовані публікації дають змогу усвідомити масштаби поширення мультимедійних технологій. Наголосимо, що гуманітарна галузь освіти відкриває все нові й нові перспективи використання ММТ. Науковці історично пов'язують застосування медіаосвітніх технологій із викладанням філологічних дисциплін, оскільки ще Я. Коменський акцентував на позитивному впливі медіа (зокрема преси) для розвитку лінгвальних здібностей [18].

У руслі дослідження наукове зацікавлення становить класифікація мультимедійних засобів навчання за функційним і методичним призначенням (за А. Андреевим) [2]. **Так, за функційним призначенням учений розмежовує низку мультимедійних засобів:**

1) навчальні - надають навчальну інформацію, спрямовують навчання, з огляду на реальні знання й уміння;

2) діагностичні - застосовують для виявлення рівня підготовки та інтелекту;

3) інструментальні - використовують для конструювання програмних засобів, підготовки чи для генерування навчально-методичних матеріалів, створення сервісних платформ;

4) управлінські - призначені для керування діяльністю учнів у ході виконання роботи;

5) адміністративні - покликані автоматизувати процес організації навчання;

6) ігрові - уможливають різноманітні види ігрової й навчально-ігрової діяльності.

Відповідно до методичного призначення диференційовані такі мультимедійні засоби:

1) наставницькі - спрямовані на вивчення нового матеріалу;

2) тренувальні (тренажери) - функціують для оброблення вмінь і навичок під час повторення та закріплення вивченого матеріалу;

3) контрольні - використовують для контролю рівня засвоєння навчального матеріалу;

4) інформаційно-довідникові - застосовують для отримання учнями необхідної інформації;

5) імітаційні - передбачають певний аспект реальності для вивчення основних структурних чи функційних характеристик за допомогою обмеженої кількості параметрів;

6) демонстраційні - покликані наочно представити навчальний матеріал, візуалізувати закономірності, взаємозв'язки між об'єктами;

7) ігрові - зорієнтовані на "програвання" навчального матеріалу для ухвалення оптимального рішення чи для вибору оптимальної стратегії дій для розвитку мислення;

8) побутові - передбачені для позаурочного використання з метою розвитку уваги, реакції.

Вища освіта України працює переважно за традиційною системою навчання:

викладач → методика → навчальні плани
зміст матеріалу → методи → послідовність → терміни

За такого формату вчитель виконує активну, а студент - пасивну роль. Методична система планування іншомовного заняття за підтримки мультимедійних технологій (ММТ) базована на дещо іншому підході до студента, що зорієнтований на індивідуалізацію навчального процесу, зміну освітньої траєкторії, посилення мотивації й розвиток творчих здібностей студентів - майбутніх учителів.

Організація навчання завдяки мультимедійним технологіям, зокрема комп'ютерові, змінює діяльність як учителя, так і учнів, трансформуючи її зміст, операційну структуру, суттєво впливаючи на мотиви учасників діяльності, перебудовуючи систему взаємозв'язків між ними. За цих умов учитель іноземної мови вже не виконує ролі джерела первинної інформації, а стає посередником, який полегшує її отримання. Ключові функції в навчанні належать акумульованим знанням і досвіду, до яких учні мають вільний доступ [20].

Схема навчальної діяльності під впливом нових інформаційних можливостей та мультимедійних технологій зазнала суттєвих змін, що зображено на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Схема навчальної діяльності під впливом нових інформаційних технологій.

Професор німецького університету М. Керрес представляє магічний квадрат медіадидактичних інновацій та називає передумови, за яких інновації матиме якісний вплив на підготовку майбутнього вчителя до професійного становлення на тлі інформатизації суспільства, передбачатиме успіх опанування нового знання (див. рис. 1.2).

Інфраструктура (технічне забезпечення)	Дидактична реформа навчальних методів
Кваліфікація (професійна організація)	Медіа: створення та реалізація

Рис. 1.2. Магічний квадрат медіадидактичних інновацій (за М. Керресом) [34, с. 4].

Американські вчені зосереджують увагу на використанні освітніх можливостей різноманітних медіаосвітніх технологій, основною характеристикою яких є мультимедійний характер. Специфіка сучасного інформаційного оточення полягає в мультимедійності [35].

Цитуючи М. Фукс, А. Георгіаді зазначає, що в США виявляється тенденція до використання iPads, Kindles та інших апаратних засобів замість традиційних підручників. На думку автора, це вимагає підготовки вчителів до застосування освітніх можливостей смартфонів, планшетів та електронних книг, а також продукції Apple, соціальних мереж "Facebook" або "Google". Наприклад, технологія Веб 2.0 як комплексний підхід до організації, реалізації й підтримки веб-

ресурсів має великий потенціал у вивченні філологічних дисциплін [9].

Як зауважує Х. Джарвіс, поряд із текстовим редактором та електронною поштою студенти філологічних напрямів широко використовують іншомовні онлайн-словники, визнаючи їхню зручність і можливість цілодобового доступу, навчальні інтернет-сайти інших країн, мову яких вивчають, та соціальні мережі ("Facebook", "Twitter", "Skype", "Myspace", "Hi5", "Bebo", "MSN",) де вони мають змогу спілкуватися з носіями мови [цит. за А. Георгіаді 9, с. 42-43].

Науковці окреслюють спектр можливостей, що вмотивовує доцільність використання мультимедійних технологій в освітньому просторі вищої школи (див. рис. 1.3).

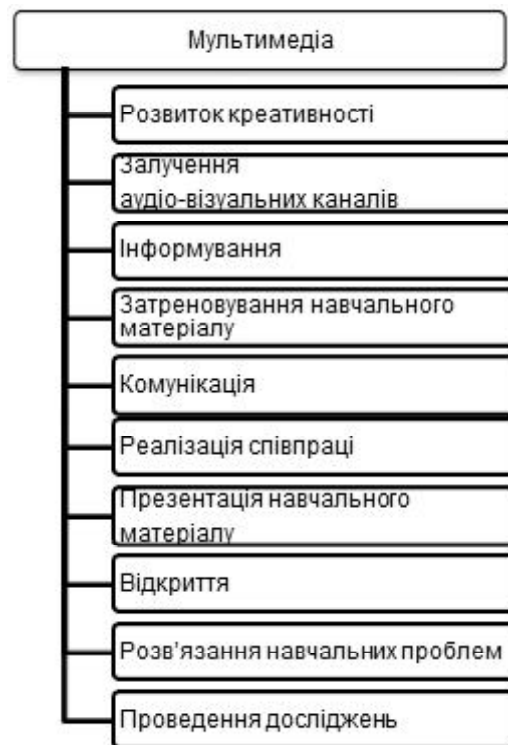

Рис. 1.3. Можливості мультимедійних технологій у навчальному процесі підготовки вчителів філологічних дисциплін [35].

В університетах працюють бібліотеки, зокрема й електронні, студенти й викладачі мають вільний доступ до науково-методичної літератури для проведення наукових досліджень; наявні спеціальні служби підтримки студентів. Із веб-сайту будь-якого зарубіжного університету студенти, викладачі, гості мають право "скачати" великі проспекти (200-250 с.), де викладена не лише інформація, що стосується навчального процесу, але й наукові звіти [26, с. 51].

За твердженням Л. Роузен, на сьогодні між студентами-філологами й викладачами виник "культурний бар'єр", подолання якого вимагає насамперед зусиль викладачів. Логічним є використання технологій і цифрових медіа, щоб активізувати роботу студентів, яким набридли нецікаві традиційні методи навчання іноземної мови [цит. за А. Георгіаді 9, с. 73].

У колективній праці І. Роберта, С. Панюкової, А. Кузнецова, А. Кравцової [17, с. 26] схарактеризовано особливості досвіду інформаційної підготовки вчителів Великої Британії. Серед названих рис варті уваги, зокрема, такі:

- розуміння того, як використовувати інформаційне обладнання та його освітній потенціал;

- надання вільного доступу вчителям усіх спеціальностей до інформаційних систем, до використання інтернету та роботи з різними CD-ROM у домашніх умовах;

- формування різноманітних варіантів застосування інформаційних ресурсів в освітніх цілях.

До багатофункційних апаратних систем британські вчені зараховують: веб-орієнтовані уроки, мультимедійні презентації, телекомп'ютерні проекти, онлайн-дискусії. Варті уваги веб-орієнтовані уроки, оскільки до них належать веб-квести (отримання інформації з інтернет-джерел), розроблені так, щоб максимально ефективно використати час, затрачений на навчання. Саме цей метод британці вважають високоефективним для підготовки студентів філологічних дисциплін, тому що він уможливує вільне використання онлайн-словників зі звуковим супроводом для формування іншомовної вимови та матеріалів книгосховища. Реалізація методу веб-квест створює передумови для ефективного використання за всім спектром предметів на всіх етапах навчання - від бакалаврату й до аспірантури [29].

Організуючи іншомовні заняття, доцільно залучати комп'ютерну техніку за умови наявності завдань, зорієнтованих на тренування вимови й інтонації; на аудіювання; на формування лексико-граматичних навичок; на розвиток умінь монологічної й діалогічної мови [19]. Основна мета вивчення іноземної мови за підтримки ММТ полягає у створенні комфортного для студентів освітнього середовища, стимулюванні зацікавленості й мотивації студентів до здобуття нових навичок і знань, розвитку творчих здібностей студента, активізації бажання практично використовувати іноземну мову.

Вступаючи до ВНЗ, молода людина постає перед необхідністю засвоєння величезного обсягу інформації в найкоротші терміни. Школа не формує навичок кваліфікованої роботи з інформацією, традиційне викладання в університеті не передбачає навчання такої діяльності. За традиційною моделлю подання навчального матеріалу професор повідомляє, студенти пасивно використовують інформацію. У цій навчальній ситуації помітна авторитарна взаємодія суб'єкта (викладача) та об'єкта навчання (студента), що привчає студентів до некритичного використання відомостей, маніпулює мисленням, не залишає можливостей для розвитку інформаційної культури. Натомість мультимедійні технології найбільш оптимально й ефективно відповідають рішенням триєдиної дидактичної мети освіти: навчання (сприйняття студентами навчального матеріалу, осмислення ними зв'язку з об'єктом вивчення); розвитку (пошук, аналіз, синтез, творче оформлення наукової інформації); виховання (професійне світосприйняття, умінь чітко організувати самостійну та групову роботу).

Варто зазначити, що орієнтація лише на отримання знань наразі означає спрямованість освіти в минуле. Для формування компетентності випускника в усіх професійно значущих сферах освіти та життєдіяльності необхідно застосовувати нові активні методи навчання, надані технологіями мультимедіа, що розвивають творчу, пізнавальну, комунікативну й особистісну активність сучасних студентів. Водночас сучасна система вищої освіти не повинна бути одноманітною за своєю метою й завданнями, а також за використанням мультимедійних технологій. Нині на всіх підприємствах, в організаціях та установах зростає попит на фахівців, які володіють сучасними технологіями, тому постає нагальна потреба у формуванні належних навичок у студентів і випускників.

Отже, для періоду фундаментальних змін, яких зазнає система освіти більшості країн, характерне переосмислення мети й цінностей освіти, опанування нових концептуальних підходів до розроблення та використання технологій навчання. Процес формування

інформаційного суспільства відбувається завдяки інформатизації, що прогнозує інформатизацію суспільства. На відміну від традиційної освіти, де головним фігурантом постає викладач, центр тяжіння в разі використання інформаційних технологій зміщується на студента, який активно вибудовує свій навчальний процес. Сучасна особистісно-орієнтована освіта можлива за умови спільної діяльності викладача й студента, які оперують у своїй діяльності комп'ютерними технологіями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеев В. Н. Электронные издания учебного назначения: концепции, создание, использование : учебное пособие в помощь авт. и ред. / В. Н. Агеев, Ю. Г. Древис. - Москва : МГУП, 2003. - 236 с.
2. Андреев А. А. Дидактические основы дистанционного обучения : монография / А. А. Андреев. - Москва : РАО, 1999. - 120 с.
3. Биков В. Ю. Концепция информатизации освіти / В. Ю. Биков, Я. І. Вовк, М. І. Жалдак [та ін.] // Рідна школа. - 1994. - № 11. - С. 26-29.
4. Брановский Ю. С. Работа в информационной среде / Ю. С. Брановский, А. А. Беляева // Высшее образование в России. - 2002. - № 1. - С. 81-87.
5. Буйницька О. П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання : навч. посіб. / О. П. Буйницька. - Київ : Центр учбової літератури, 2012. - 240 с.
6. Бухаркина М. Ю. Что такое мультимедиа. Страницы из неопубликованной книги "КМ-Школа" - контентная образовательная информационная система школы [Электронный ресурс] / М. Ю. Бухаркина, О. Н. Шилова, Е. Н. Ястребцева и др. ; под ред. Е. Н. Ястребцевой. - Режим доступа : http://wiki.km-school.ru/wiki/index.php/Что_такое_мультимедиа.
7. Використання інтерактивних технологій навчання в професійній підготовці майбутніх учителів : монографія / [Н. Г. Баліцька, О. А. Біда, Г. П. Волошина та ін.] ; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. - Київ : Наук. світ, 2003. - 138 с.
8. Всемирный доклад по образованию, 1998 г.: Учителя, педагогическая деятельность и новые технологии / ЮНЕСКО. - Париж : ЮНЕСКО, 1998. - 175 с.
9. Георгиади А. А. Подготовка будущих учителей филологических специальностей к профессиональной деятельности с применением медиа-образовательных технологий : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / Георгиади Александра Анатольевна ; Крымский гуманитарный университет (г. Ялта). - Ялта, 2014. - 255 с.
10. Гершунский Б. С. Компьютеризация в сфере образования: проблемы и перспективы / Б. С. Гершунский. - Москва : Педагогика, 1987. - 264 с.
11. Глушков В. М. Основы безбумажной информатики / В. М. Глушков. - М. : Наука. Главная редакция физико-математической литературы, 1982. - 552 с.
12. Гриценко В. И. Информационная технология: вопросы развития и применения / В. И. Гриценко, Б. М. Паныпин. - К. : Наук. думка, 1989. - 272 с.
13. Гуржій А. М. Електронні освітні ресурси як основа сучасного навчального середовища загальноосвітніх навчальних закладів / А. М. Гуржій, В. В. Лапінський // Інформаційні технології в освіті. - 2013. - № 15. - С. 30-37.
14. Гуржій А. М. Інформатика та інформаційні технології : підручник для учнів професійно-технічних навчальних закладів / А. М. Гуржій, Н. І. Поворознюк, В. В. Самсонов. - Харків : ООО "Компанія СМІТ", 2003. - 352 с.
15. Гурін Р. С. Підготовка майбутнього вчителя гуманітарного профілю до застосування нових інформаційних технологій у навчальному процесі загальноосвітньої школи : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Р. С. Гурін ; Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. - Одеса, 2004. - 23 с.
16. Закон України "Про Національну програму інформатизації" [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>.
17. Информационные и коммуникационные технологии в образовании : учебно-методическое пособие / И. В. Роберт, С. В. Панюкова, А. А. Кузнецов, А. Ю. Кравцова ; под ред. И. В. Роберт. - М. : Дрофа, 2008. - 312 с.

С.І.Чиркова,

методист лабораторії розвитку освіти та педагогічних інновацій КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради";

Т.В.Пастух,

заступник директора Верхняцького навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів №1 - ліцей" Христинівської районної ради

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ЯК ОДНА ІЗ УМОВ ПРОЦЕСУ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

Концепція розвитку й реалізації педагогічної творчості вчителя, насамперед, передбачає специфіку самореалізації його професійної діяльності та повної напруги інтелектуальних сил і здатностей. Тому в загальноосвітніх школах важливо створити умови для становлення педагога-професіонала, здатного до дослідження та управління педагогічною діяльністю, що володіє інструментарієм діагностики процесу і результатів власної праці, способами обґрунтування шляхів і засобів його корекції та подальшого вдосконалення. Розвиток професійної майстерності вчителя забезпечує оптимізацію навчально-виховного процесу, тому підвищення рівня професійної компетентності вчителя є одним із основних напрямів реформування сучасної системи освіти. Професійна компетентність педагога є однією з умов успішності його діяльності і ґрунтується на достовірних знаннях суті і логіки педагогічного процесу. Це - педагогічне вдосконалення, самовдосконалення і саморозвиток в творчому процесі.

Коротко характеризуючи бачення й оцінку основного змісту діяльності педагога, можливо зазначити, що особливості професійно-педагогічної діяльності виявляються в одночасному виконанні багатьох дій: організаційної, аналітичної, проектувально-планувальної, конструктивної, управлінської, комунікативної, методичної, інноваційної та виховної. Усі вони потребують сформованості, готовності працювати інноваційно.

Педагогічна майстерність - це вияв високого рівня педагогічної діяльності, що ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді.

Саме неперервна професійна підготовка дає можливість особистості навчатися упродовж усього життя. Самоосвіта буде ефективною, коли є власна зацікавленість вчителя в самовдосконаленні та мотиваційно-стимуляційна діяльність навчального закладу.

Складання індивідуального плану самоосвіти є невід'ємною умовою успішного самовдосконалення. Для цього необхідно:

- визначити напрям і терміни самоосвіти, вивчити ступінь розробленості проблеми, вибрати ефективні форми і засоби самонавчання;
- підібрати літературні джерела та ресурси мережі Інтернет за обраним напрямом;

- розробити індивідуальний план, графік роботи над темою;
- скласти звіт про одержані результати;
- представити у вигляді звіту, творчої роботи (виступу), публікації в журналі чи збірнику, на семінарах, конференціях одержані результати самоосвіти;
- провести відкритий захід - майстер-клас, показова лекція, відкрите заняття та ін.

Ретроспективний теоретичний аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури, результатів досліджень педагогічної практики дає можливість визначити професіоналізм як інтегровану якість, вважаючи, що це результат інтенсивної довготривалої педагогічної діяльності, і вона, як результат, передбачає високий рівень продуктивності праці. В структурі професійної педагогічної діяльності можна виділити три складових компонента: професіоналізм знань, професіоналізм спілкування, професіоналізм самовдосконалення [1, с. 149], тобто здатність вчителя синтезувати інформацію з різних галузей науки у процесі викладання, особистісна забарвленість, тобто знання, "пропущені" через власну позицію, формування знань одночасно на різних рівнях (теоретичному, методичному, технологічному). Щодо професіоналізму самовдосконалення, то слід згадати слова К.Д.Ушинського про "дитячість душі" як основу продуктивної діяльності. "Вічно нестаріюча дитячість душі, - пише він, - є глибинною основою дійсного самовиховання людини".

Таким чином, праця вчителя Верхняцького навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів №1 - ліцей" - це висококваліфікована розумова праця щодо підготовки й виховання майбутніх спеціалістів вищої кваліфікації з усіх галузей народного господарства, інтелектуальної еліти суспільства, української інтелігенції. В ній органічно поєднані знання та ерудиція вченого і мистецтво педагога, висока культура та інтелектуальна, моральна зрілість, усвідомлення обов'язку і почуття відповідальності.

Професійна діяльність навчального закладу - це особливий різновид творчої інтелектуальної праці. Отже, професіоналізм знань, професіоналізм спілкування, професіоналізм самовдосконалення забезпечують розвиток цілісної системи - професіоналізму діяльності педагога. В

педагогічній діяльності ці структурні елементи взаємопов'язані і взаємозумовлені.

Головними умовами професійного зростання вчителя є **творча атмосфера закладу**, постійне самовдосконалення, обмін професійними досягненнями з колегами, особисте задоволення працею, достойна заробітна платня, комфортні умови праці і стимулювання досягнень. Адже від рівня його професійної майстерності багато в чому залежить якість освіти.

Методична робота в закладі спрямована на розвиток творчої особистості вчителя, учня. Головні зусилля зосереджено на наданні допомоги педагогічним працівникам у підвищенні професійної майстерності, створення творчої атмосфери, морально-психологічного клімату, який сприяв пошуку кращих технологій педагогічної праці, впровадження інновацій. У цьому відіграла певну роль система методичної роботи, сконцентрованої навколо науково - методичної проблеми "Створення умов для самопізнання, саморозвитку, самореалізації особистості й забезпечення якості освітньої діяльності учасників навчально-виховного процесу через реалізацію ідей життєтворчості" та дослідно-експериментальної роботи на тему "Організаційно-педагогічні умови підвищення якості освітніх послуг загальноосвітніх навчальних закладів".

Призначенням методичної роботи є забезпечення атмосфери єдиного розуміння розвитку освіти, моніторингових досліджень діяльності кожного вчителя за результатами праці, організації навчально-виховного процесу на основі творчої співпраці педагога і учнів.

Діяльність будується на принципах доступності, гуманізму, демократизму, системного підходу до науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу, рівності умов для кожного педагогічного працівника щодо повної реалізації його духовного, інтелектуального потенціалу, науковості, гнучкості і прогностичності роботи з педагогічними кадрами освіти, безперервності їх фахового вдосконалення, особистісно орієнтованого підходу, широкої диференціації, використання нових нестандартних форм і методів роботи з педагогічними кадрами з формування і збагачення їхньої педагогічної культури, центром якої є методичний кабінет.

Чітко визначені та реалізовувалися основні напрями діяльності методичного кабінету Верхняцького НВК "ЗОШ І-ІІІ ст. 31 - лицей":

- реалізація Концепції розвитку НВК;
- створення акмеологічного центру з метою сприяння підвищення професійної майстерності педагогів через розвиток у них творчого потенціалу;
- сприяння розвитку абнотивності вчителя - здатність його до адекватного сприймання, осмислення й розуміння креативності учня, здатність помітити обдарованого учня та забезпечити йому необхідну психолого-педагогічну підтримку;
- створення умов для підвищення професійного рівня педагогів (відповідно до діагностики та кваліфікації) і рівня інформаційної компетенції;
- забезпечення реалізації інноваційних технологій навчання і виховання в усіх елементах структури педагогічного процесу;
- сприяння науково-дослідницької діяльності педагогів, вивчення та популяризації

досвіду творчих педагогів НВК, ознайомлення ППД вчителів району, області, України;

- удосконалення самоменеджменту як умови творчої реалізації особистості учителів та учнів, в тому числі впровадження в освітній процес прогнозування навчальних досягнень учнів та індивідуальних траєкторій розвитку учителів, підвищення рівня професійної майстерності учителів через проведення різних форм методичної роботи;

- відпрацювання найбільш ефективних технологій викладання предметів, які містять варіативні підходи до діяльності учнів;

- формування в учнів дійових і системних знань на рівні обов'язкового мінімуму підготовки по предметах;

- проведення моніторингових досліджень, діагностики, яке дозволяє:

- відслідковувати динаміку розвитку учнів;
- фіксувати рівень навчальної діяльності на кожному етапі шкільного навчання;
- забезпечення підтримки профільного навчання;

- впровадження ідей О.В. Захаренка, В.О.Сухомлинського в навчально-виховний процес;

- впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти, Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти.

Набула якісних змін різномірнева структура методичної роботи, спрямована на розвиток та реалізацію творчого потенціалу педагогів, планів самоменеджменту через індивідуальні траєкторії розвитку.

Структурно-логічна модель методичної роботи з педагогічними кадрами реалізується на основі аналізу діагностичної карти через цілісну систему організаційних заходів, засідань педагогічної ради, методичної ради, проблемного семінару, семінару-практикуму, педагогічного консиліуму, психолого-педагогічного семінару, школи становлення педагога, школи передового педагогічного досвіду, студії "Навчаючи інших - навчаюся сам", методичних об'єднань, творчих груп, яка давала змогу педагогам НВК обмінюватися думками, набутками, досвідом, працювати по-новому, впроваджувати інновації, розвивати професійну творчість.

Педагогічна рада є творчою лабораторією, що досліджувала й колегіально вирішувала актуальні питання шкільного життя, націлювала педагогічний колектив на підвищення якості й ефективності навчально-виховного процесу, стимулювала розвиток творчого потенціалу, зростання професійної майстерності вчителів, сприяла демократизації управління.

Методична рада навчального закладу цілеспрямовано вивчає і аналізує запити та потреби педагогів у реалізації науково-методичної проблеми, є центром науково-методичної інноваційної діяльності. Методична рада направляє самоосвітню діяльність учителів відповідно методичній проблемі, надавала реальну дієву допомогу вчителям у процесі розвитку їхньої майстерності як сплаву професійних знань, умінь і навичок, сприяла експериментальній діяльності у розробці інноваційних методик викладання.

Нарада при директору сприяє залученню колективу до розробки і прийняття оптимального рішення з актуальних і найбільш складних проблем, які виникали в організації навчально-виховного процесу.

На засіданнях семінару-практикуму педагоги знайомляться із широким спектром напрацьованих наукою і практикою педагогічних технологій, шляхами розвитку індивідуальних здібностей вчителя, підвищення якості освіти учня.

Школа передового педагогічного досвіду спрямовує діяльність учителів до творчості, до забезпечення високого рівня самореалізації, професійної майстерності.

Школа становлення педагога сприяє створенню належних умов для зростання педагогічної майстерності, орієнтуючи молодого педагога у навчально-виховному процесі і надаючи практичну допомогу в оволодінні його основами, допомагає в соціально-педагогічній адаптації до обраної професії.

Студія "Навчаючи інших - навчаюся сам" вивчає та узагальнює інновації навчально-виховного процесу у рамках уроку конкретного вчителя, орієнтувала на пошук креативності, поглиблювала педагогічні знання, формувала комунікативні вміння, підвищуючи професіоналізм учителів в період інноваційно-освітньої навчально-виховної діяльності НВК.

Робота проблемного семінару забезпечує надання вчителю кваліфікованої допомоги з теорії та практики освітньої діяльності з метою використання набутого досвіду.

Тематика педагогічних читань підпорядкована розгляду таких важливих питань, як "Акмеологічні умови професійного зростання вчителів", презентація досвіду "Творче впровадження педагогічної спадщини В.Сухомлинського, О.Захаренка".

Психолого-педагогічний семінар сприяє підвищенню рівня психологічної культури вчителя, на засіданнях якого вчителі знайомилися із сучасними психопрофілактичними підходами та методами захисту емоційного здоров'я вчителя, опановували конструктивні моделі.

Педагогічний консиліум активізує процес взаєморозуміння між учнями і педагогами, виявляв труднощі, проблеми індивідуального розвитку особистості та вживав відповідних заходів.

У своїй діяльності використовуємо різноманітні форми роботи: тренінги, майстер-класи, методичні фестивалі, круглі столи, ярмарки педагогічних ідей, дискусії, творчі зустрічі, методичні діалоги, анкетування, педагогічні портрети, панорама методичних знахідок, презентації тощо.

На базі Верхняцького НВК "ЗОШ І-ІІІ ст. №1 - ліцей" систематично відбуваються семінари, конференції для різних категорій освітян, майстер-класи для учителів. Останньою у їх ряді була Міжнародна педагогічна конференція з освіти в галузі енергозбереження та пом'якшення наслідків глобальної зміни клімату в рамках Міжнародного шкільного проекту з використанням ресурсів та енергії SPARE "Клімат, природа, енергія" на якій були присутні педагоги з різних куточків України, кращі з Казахстану, Молдови.

З метою стимулювання вчителя до особистого і професійного зростання, розвитку вміння педагогів працювати в умовах вибору педагогічної позиції, технології, форм, методів навчання і виховання проводився місячник методичної роботи під рубрикою "Інновації. Майстерність. Покликання. Талант", активними учасниками якого були вчителі, що мають вищу кваліфікаційну категорію та звання "Учитель-методист", "Старший учитель".

Всі вчителі опанували сучасні педагогічні технології та використовують їх у практичній діяльності, зокрема технології: інтерактивного, розвивального, проблемного навчання, проектного навчання, критичного мислення, особистісно орієнтованого навчання, профільного навчання, теорії рівневої диференціації, формування творчої особистості, тренінгові технології, створення ситуації успіху, ігрові технології, технологія людинотворення, технологія життєтворчого навчання, концепції розвитку особистості, ТРВЗ - теорії розв'язування винахідницьких завдань, театр фізичного виховання, реалізації ціннісного підходу до організації педагогічного процесу, інформаційно-ціннісного підходу до навчання читання, методики навчального діалогу, технологія продуктивного навчання, модель "Школа сприяння здоров'ю", формування учнівських компетентностей на засадах кооперативного навчання, моніторингу: кваліметричні методики в управлінській діяльності керівника.

Значну роботу над підвищенням професійної компетентності проводить творча група, Результатом роботи творчої групи стало: створення та реалізація проектів "Інформаційна грамотність педагога як умова розвитку його професійної компетентності"; "Школа успіху, або формуємо компетентність", вироблення методичних порад для якісної реалізації науково-методичної проблеми НВК

Самоосвітня робота вчителів навчального закладу планується у контексті проблемної теми з урахуванням особистих запитів учителів, їхньої траєкторії професійного росту. Плани, проекти та програми самоосвіти складено після індивідуальних та групових методичних консультацій. У планах роботи МО окремим розділом визначена направленість методичної самоосвітньої діяльності вчителів та зазначені форми звітування про її результати.

У створенні особистісно орієнтованої системи професійного зростання вагомую роль відіграє педагогічний моніторинг, завдяки якому йде накопичення інформації про кожного вчителя, що забезпечує безперервне відстеження професійного рівня, а також є можливість прогнозувати та моделювати розвиток і стан професійного рівня вчителів.

За діагностичними картками вчителів укладено методичний банк професійної компетентності членів педагогічного колективу. Створено програму організації самоосвітньої діяльності педагогів.

Впровадження в практику роботи НВК методики "Моніторинг професійної компетентності вчителя" сприяє виявленню компетентності не тільки вчителя, а й учня. Таким чином складається пропорційна залежність: "Від компетентності вчителя до компетентності учня".

Метою даної методики є самореалізація та самоактуалізація особистості вчителя на підставі своєчасної діагностики та корекції роботи з урахуванням прогнозованого результату. Предметом такого моніторингу є: планова документація з предметів; рівень навчальних досягнень учнів, організація навчальної діяльності учнів та роботи вчителів.

Дослідно-експериментальна діяльність закладу спрямована на особистісно-професійне становлення вчителя нової генерації в умовах сучасного навчального закладу

Методичний кабінет здійснює науково-методичне забезпечення реалізації програм "Організаційно-педагогічні умови підвищення якості освітніх послуг загальноосвітніх навчальних закладів" та "Впровадження інноваційних методик для пізнавального розвитку школярів".

Завдання дослідно-експериментальної діяльності реалізуються через різні форми методичної роботи.

Методичний кабінет надає інструктивно - консультативну допомогу учителям до проходження курсів підвищення кваліфікації: вибір тематики та форм курсової підготовки, опрацювання планів самоосвітньої роботи, розроблення педагогічних проектів, курсових робіт.

В НВК працює творчий педагогічний колектив із високим рівнем професіоналізму, який прагне визначити її пріоритети, у центрі яких - розвиток, саморозвиток і самореалізація школяра, підвищити іміджеві показники власні та навчального закладу.

Система науково-методичної роботи НВК будується на принципі: "Компетенція вчителя - компетенція учня".

Методична робота спрямована на формування інноваційного стилю діяльності, якісного підвищення професійного рівня педагога, збагачення та розвиток його творчого потенціалу через комплекс взаємозв'язаних напрямів їх підготовки: загальнокультурних, методичних, виховних та психолого-педагогічних.

Провідна ідея методичної роботи школи - об'єднання у професійній діяльності вчителів, що прагнуть удосконалення своєї педагогічної майстерності, компетентності, творчості, динамічного позитивного результату - реалізується на засадах особистісно орієнтованого підходу до організації методичної роботи.

Отже, багаторічний досвід педагогічної діяльності в НВК дозволяє стверджувати, що ефективність розвитку професійної майстерності вчителя може бути значно підвищено, якщо цей процес буде обумовлений як суб'єктивними чинниками (на рівні розвитку професійної рефлексії, що включає механізми мотивації, самопізнання, самоаналізу і самореалізації особистості вчителя), так і об'єктивними (створення сучасної матеріально-технічної бази закладу, впровадження системи моральних та фінансових заохочень).

Розглядаючи педагогічну майстерність як фактор, що сприяє підвищенню ефективності навчання, можливо зазначити, що вищезазначені компоненти педагогічної майстерності відображають цілісний погляд на діяльність навчання і дають загальне уявлення про її складові. Це, насамперед, установка особистості на професійне й особистісне вдосконалення, уміння поєднувати навчання й виховання, практична реалізація основних принципів навчання, уміння застосовувати засоби й дотримуватись вимог до форм навчання, уміння організовувати педагогічне спілкування для досягнення цілей навчання й виховання. Такий підхід більш цілеспрямовано орієнтує вчителя в його роботі з удосконалення своєї діяльності й переходу професійної діяльності на більш високий рівень.

Сьогодні у педагогіці та психології виділяють три рівні педагогічної діяльності: педагогічна

майстерність, педагогічна творчість та педагогічне новаторство [2, с.256]. Педагогічна майстерність характеризується тим, що вчитель усвідомлено і гнучко застосовує на практиці сталі прийоми, методи і форми навчання й виховання. Педагог самостійно обирає завдання, оригінально буде заняття, використовуючи різні види тренувальних вправ, спеціально підбирає різноманітний дидактичний матеріал, що сприяє підвищенню ефективності навчання. При цьому вчитель, що досяг рівня майстерності, не створює нічого принципово нового, хоча постійне застосування добре відомих прийомів і методів піднімає його діяльність до рівня справжньої майстерності, що дозволяє досягати стабільних високих результатів.

Стимулюючи педагогічну креативність вчителів НВК, адміністрація передбачає, перш за все, впровадження в їх професійній діяльності принципово нових елементів. Вчитель створює свою систему роботи, що відрізняється оригінальними прийомами навчально-виховної роботи з учнями, підбором оригінальних, авторських, принципово нових дидактичних засобів щодо окремих розділів підручника. Про викладацьку креативність мова йде, коли педагог привносить у традиційну систему навчально-виховної роботи щось нове, оригінальне, що сприяє підвищенню ефективності педагогічної діяльності [4, с.136].

Педагогічне новаторство - це вищий рівень професійної креативності. Для нього характерний пошук принципово нових шляхів якісного відновлення всього навчально-виховного процесу. Новаторство завжди передбачає глибинні зміни педагогічної технології, корінний перегляд педагогічної теорії. Відмінними рисами професійного новаторства педагога є: внутрішня потреба в педагогічній креативності, стійкий інтерес до теорії педагогічної діяльності, спрямованість на розробку нових інформаційних технологій, педагогічних інновацій, висока стійка результативність педагогічної діяльності.

Таким чином, розвиток діяльності педагога може стати причиною того, що він буде змушений творити - і тоді перед ним виникне проблема перебудови власної діяльності. Це може бути не тільки свідоме пристосування до умов, вимушене знаходження адекватних способів дії в конкретній ситуації, це найвищий рівень самопізнання, самовдосконалення, творчості, креативності та новаторства, свідомий вибір відповідних способів професійної діяльності, у чому й полягає сутність педагогічного професіоналізму і є основою розвитку педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Виготский Л.С. Педагогическая психология / Виготский Л.С. - Москва: Педагогика, 1991. - 256с.
2. Дидактика та педагогічна майстерність: підручник / [За ред. І.А Зязюна]. - Київ: Вища школа, 1997. - 349 с.
3. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Костюк Г.С. - Київ: Рад. шк., 1989. - 608 с.
4. Омельяненко В.Л. Педагогіка: завдання і ситуації / В.Л. Омельяненко, А.І.Кузьмінський, Л.П.Вовк. - Київ: Знання - Прес, 2006. - 423 с.
5. Радченко А.Є. Професійна компетентність учителя / Радченко А.Є. - Харків: Основа, 2006. - 126 с.

А. М.Ващишина,

учитель зарубіжної літератури та російської мови;

В. В. Безпечанська,

учитель англійської мови Уманського навчально-виховного комплексу "ЗОШ I-III ступенів № 7- колегіум" Уманської міської ради

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ДЖОРДЖА ГОРДОНА БАЙРОНА. ТЕМИ "СВІТОВОЇ СКОРБОТИ" ТА ВТЕЧІ ВІД СВІТУ В ЛІРИЦІ ПОЕТА. READING IS MY HOBBY.

MY FAVOURITE ENGLISH WRITER

КОНСПЕКТ БІНАРНОГО УРОКУ-ПАРИ (ЗАРУБІЖНА
ЛІТЕРАТУРА ТА АНГЛІЙСЬКА МОВА) У
ПСИХОЛОГІЧНОМУ СУПРОВОДІ. 9 КЛАС

Мета: ознайомити учнів з життєвим і творчим шляхом Байрона; розвивати уміння та навички логічно викладати думки, аргументувати їх, підтверджувати цитатами з тексту; поглибити навички критичного аналізу поетичного твору; сприяти вихованню культури усного монологічного мовлення, розвитку всесторонньо розвинутої особистості.

Aim. To broaden the knowledge about English Literature; to learn about Past Simple (Passive Voice); to read English poetry and to learn analyze it; to develop pupils' speaking, listening and writing skills; to develop the responsibility for the group; to teach children to be active.

Тип уроку. Урок вивчення нового матеріалу, урок-подорож.

Обладнання. Портрет Байрона, матеріали до вивчення біографії поета, тексти, аудіо та відеоматеріали, географічна карта світу, ілюстрації до творів.

Проблема. Чому в ліриці Байрона переважно є мотив "світової скорботи" та втечі від світу?

ХІД УРОКУ

*Довічно буду я війну вести
Словами - а станеться, й ділами! -
З думки ворогами, не по путі мені
З тиранами...*

*Дж. Г. Байрон "Дон Жуан"
But baffled as thou wert from high,
Still in thy patient energy,
In the endurance, and repulse
Of mighty lesson we inherit.
George Byron*

1. Мотивація навчальної діяльності.

У "Фаусті" Гете є сцена, де перед нами появляється син Єлени прекрасної і Мудреця Фауста Ефвортон - втілення поезії, натхнення і боротьби. Він - "не сторонній глядач, а учасник битв земних".

*Я в світ прийшов не малюком,
І зрілим юнаком примкну
До тих передових загонів
Що раніше вийшли на війну...
Прислухайтесь до гуркотіння грому!
Кожна п'ядь землі гуде.
Борці, не всидівши удома,
Ідуть на муки і на смерть.*

Це - про Байрона. І сказано людиною, яку Байрон вважав "безперечним володарем європейської літератури". Гете був на 39 років старший англійського поета. Генріх Гейне - на 9 років молодший. Але для них обох він став уособленням Поезії.

2. Оголошення теми та мети уроку.

Сьогодні у нас урок-подорож, урок-спілкування і роздумів. Вам було дано завдання ознайомитися і підготувати повідомлення про людину, життя якої було незвичайне. Дозвольте нагадати вам ще раз: стежте за ходом своїх думок і культурою мовлення. Не забувайте висловлювання французького письменника Вольтера: "Чудова думка втрачає свою цінність, коли вона погано висловлена". А також будьте, будь ласка, спостережливими, не забудьте вести по ходу подорожі дорожні нотатки (варіанти А і Б).

3. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу.

Повідомлення учнів.

1). Рід Байронів піднімається з XI ст. - з часів Вільгельма Завойовника. Мати поета, Кетрін Гордон, вела свій родовід від шотландських королів. Починаємо з дитинства.

Відео.

The great English poet George Gordon Byron was born in London, on the twenty-second of January 1788 in an old aristocratic family. The boy was lame from birth, yet, thanks to his will and regular training, he became an excellent rider, a champion swimmer, and a boxer. Byron spent first ten years of his life in Scotland. He was fond of the rocky coast and mountains of the country. His love of natural scenery was reflected in many of his poems.

Байрон народився в Лондоні 22 січня 1788 року. Як з боку батька, Джона Байрона, так і зі сторони матері, Кетрін Гордон, майбутній поет походив із старовинної аристократії Великої Британії. Але сім'я була бідною. Батьки, проживши недовго, розійшлися. Батько помер у Франції, коли Джорджу було 3 роки. Від першого шлюбу була донька, Августа лі. Яка була вірним другом брату все його життя.

Коли хлопчику було 6 років, загинув на війні прямий спадкоємець титулу, і він знав, що з часом стане шостим лордом Байроном, в 10 років, після

смерті двоюрідного діда, став ним. Одержавши у спадок Ньюстедське аббатство. А по досягненні повноліття він повинен був зайняти місце в палаті лордів.

У місті Ебердин Байрон закінчив початкову школу. Аббатство було напівзруйноване, грошей на відбудову не було, і мати змушена була здати його в оренду. Але не тільки бідність пригнічували хлопчика. Від народження у нього вада - кульгавість. Мати не завжди з розумінням ставилась до нього, і Джордж дуже страждав. У нього була залізна воля: дотримуючись строгої дієти, займаючись спортом (плаванням, верховою їздою, боксом, фехтуванням), він із товстого, малорухливого хлопчика перетворився у стрункого, спритного і дуже вродливого юнака (у травні 1810 року переплив Дарданельську протоку).

Засоби поетичного синтаксису:

"Його очі - це розкрита брама сонця, вони створені зі світла і для світла", - писав один із його сучасників. Особливо чарував усіх голос поета, що був "вражаючої краси, зачаровував та вабив, як найдивовижніша музика".

Questions:

1. What is Lord Byron's real name? (George Gordon Byron)

What profession was Byron's father? (a Captain in the British Navy)

- Яким ви бачите Байрона-дитину? Опишіть. Що вам імponує із його характеру? (На стікерах напишіть, будь ласка, психологічний стан, почуття, які відчуває герой).

2). In 1801 the family went to live in Nottinghamshire and George was sent to Harrow School, where boys of aristocratic families received their education. The boys liked George because he read a great deal and knew many interesting facts from history. He wrote poems and read them to his friends.

У 1801 році Байрон вступив до школи закритого типу в Харроу, де навчались діти знаменитих сімей. Їх готували до кар'єри політиків і дипломатів, до діяльності в парламенті. У школі панувала атмосфера догідництва і ханжества. І Джордж в листах не раз просить матір забрати його з школи (брат ректора, один із наставників, постійно нагадує йому про бідність).

У школі він пише перші вірші, але це вважалось негідним. Згодом вступає до Кембриджського університету, де із захопленням вивчає історію, філософію, літературу. Він дуже любив читати: "Я читав, - згадував поет, - за обідом і в ліжку - читав, коли ніхто не читає".

Перша поетична збірка "Часи дозвілля" дістала негативний відгук в одному із журналів. Гордість його була жорстоко зачеплена, і у відповідь він виступив з сатирою. Відтоді лід і полум'я, ліризм і гостра сатира поєднуються в його творчості. В листі додому він пише: "Я можу пробити собі дорогу в світ, і я це зроблю або загину. Багато хто починав життя ні з чим, а закінчував великими людьми. Невже я, володіючи достатнім, нехай і невеликим багатством, не стану діяти? Ні, я пробую собі дорогу до вершин слави, але тільки не безтєм..."

- Чи покірно чекає Байрон милості від долі? Чи змиряється він з нею? (На стікерах позначаємо психологічний стан).

3). In 1809 he left England on a long journey, which took two years. He visited Portugal, Spain, Albania, Greece and Turkey. In his travels over Europe the poet saw exploitation. He described his travels in a long poem "Childe Harold's Pilgrimage". The first two parts of the poem were published in 1812. They were received with enthusiasm by his generation and Byron became one of the most popular men in London.

Відео.

Коли Байрон досягнув повноліття, він вирушив у мандри, які тривали три роки. Він відвідував головні країни Середземномор'я: Португалію, Іспанію, Албанію, Грецію, Туреччину. (Учень на географічній карті позначає країни). В цей час у повному розпалі точились наполеонівські війни. Спочатку поет був зачарований сильною особистістю Наполеона, але згодом розчарувався у ньому. Поет схилився перед незламною волею та величними замірами полководця, проте не схвалював його завойовницьких походів. Дитя Просвітництва, Байрон високо цінував Людину - її розум, волю, душу. Ті страждання, яких зазнали народи внаслідок революції та воєн, здавалися йому незбагненими. Звідси - гостре почуття розчарування в суспільстві, в історичному прогресі, в майбутньому людства - риси, які віднині стають характерними прикметами його творчості. Під впливом подорожі виникли дві перші пісні поеми "Паломництво Чайльд Гарольда" та було зібрано матеріал для "Східних поем", написаних згодом, а також вірші, в яких автор виступає як поет-романтик. (Романтики виступали за щирі, відкриті, людські стосунки проти світу наживи, егоїзму та лицемірства. Вони відстоювали свободу людини.)

- Які сторони людського життя романтики цінували понад усе?

- Який мотив спонукав поета повернутися до Англії?

- Name a famous poem Byron wrote? ("Child Harold's Pilgrimage")

- Where did Byron travel after University? (Spain, Portugal, Greece and Turkey)

(Психологічний стан позначаємо на стікерах).

4). Байрон повертається в Англію наприкінці літа 1811 року. По дорозі додому він взнає про важку хворобу матері яку не застає живою.

Після повернення до Лондона Байрон посідає належне йому місце в палаті лордів. Він виголошує три промови в парламенті.

This year Byron made his first speech in the House of Lords. He spoke in defence of the English poor people and blamed the government for the bad conditions of the life of the workers. Later the poet again raised his voice in defence of the oppressed workers, encouraging them to fight for freedom in his "Song for the Luddites".

Перша - присвячена "луддитам" - робітникам, які протестували проти своїх злигоднів тим, що ламали ткацькі верстати, на яких працювали. Парламент тоді розглядав закон про застосування смертної кари щодо винуватців і Байрон узяв їх під свій захист.

Другий виступ поета торкався захисту національних інтересів ірландського народу.

Ці промови, в яких розкрилася чесна й шляхетна душа поета, були зустрінуті з презирством та обуренням в палаті лордів. Поет розчарувався в політичній діяльності й відмовився приєднатися до будь-якої політичної партії.

У 1813-1816 р.р. Байрон створив кілька "Східних поем", серед яких найкращі "Гяур" і "Корсар". Головні герої поем зображені у вигляді гордих бунтівників-одинаків. Вони передають думки і почуття самого поета, що страждав від самотності та людського нерозуміння.

In 1815 Byron married Miss Isabella Milbank, she was a cold and pedantic woman. They had a daughter, whom Byron loved very much. But he was not happy with his wife and they parted soon. Byron's revolutionary speeches in Parliament helped his enemies to begin attacks against the poet. Byron had to leave England. He went to Switzerland.

Діалог.

Byron: Once I woke up famous. Only yesterday London was like a desert, and today all doors are opened to me. I have become a famous Englishman.

Dallas (editor): You have written charming poetry, some of the best I have ever read.

Pupil: He is worthy of his creation. He is an offshoot of an ancient clan, and he adorns the world.

Pupil: He is a young, handsome man, even his lameness makes him attractive. He was born lame, but now he is one of the best sportsmen. He swam through the Dardanelles channel.

Pupil: He is the living embodiment of his hero. He has written about his own life.

Byron: Who is this young lady?

Pupil: She is Ann Isabella Milbank, a rich heiress. You should marry her.

Annabella: Annabella.

Byron: I believe in the marriage as if it is my last hope.

Pupil: It was a tragic couple, gifted, but they were very different people and could not live together. He felt the pangs of conscience and it was a reason to hate her.

Anabella: My duty is to leave. You'll receive a letter from my father asking for a divorce.

Byron: Weren't we happy? Haven't we joined together with our oath?

Anabella: I'm no longer Lady Byron.

Pupil: He is dissolute, liberal, crippled. He never was a real Englishman. He often plays a mutineer, rising up against domestic decency.

Байрон пережив драму не лише в громадському, але й в особистому житті. Його шлюб з Анною Ізабеллою Мілбенк виявився невдалим. Через рік після народження доньки Ади дружина Байрона залишає свого чоловіка. Батьки дружини розпочинають розлучний процес. До справи приєдналися газети, які смакували окремі епізоди з особистого життя поета. Почалося і політичне цькування Байрона. Перед ним зачинилися двері світських салонів.

- Що може почувати людина в такому стані?

- 25 квітня 1816 року поет змушений був залишити Англію, куди йому вже не судилося повернутися.

5). Байрон поселився у Швейцарії, там він познайомився і подружився з англійським поетом Персі Біші Шеллі, теж вигнанцем. На березі Женевського озера Байрон гостро переживає розлуку з рідним краєм, сумує за єдиною близькою душою - зведеною сестрою Августою Лі: "...Розрив розбив мені серце: мені здається, ніби по ньому пройшов слон".

Самотність, відчай та зачеплена гордість поета знайшли свій вияв у драматичній поемі "Манфред". У ній відбулася "світова скорбота" поета - граничне розчарування в житті. "Весь світ мені чужий, і я чужий для світу", "життя для мене - це безмежна пустиня, безплідне і дике узбережжя", - говорить Манфред. "Світова скорбота" - це типово романтична ідея. Творчість Байрона стає дзеркалом його душі. П.І. Чайковський створив симфонічний твір "Манфред".

- Які почуття переповнюють поета? Муза творчості не залишає його, хоч темних сторін життя збільшується. (На стікерах позначаємо психологічний стан Байрона).

6). Восени 1816 року Байрон і Шеллі переїздить до Італії. Там обидва поети невдовзі поповнюють ряди карбонаріїв - таємного патріотичного товариства. Після падіння Наполеона північна частина Італії знов опинилася під владою Австрії. Карбонарії готували повстання проти австрійців. Вони прагнули не лише звільнити батьківщину від

поневолювачів, а й об'єднати Італію в єдину державу. Повстання почалося в 1820 році, а через рік було розгромлене.

Серед учасників карбонарського руху він зустрів графиню Терезу Гвіччіолі і одружився з нею.

Повернення до епіграфа.

В Італії Байрон написав свій найбільший за розміром твір-поему "Дон Жуан", поетичну містерію "Кайн", кілька віршованих трагедій та поем, з-поміж яких вирізняється "Мазепа", а також багато віршів.

Головний зміст розповіді Мазепа - це опис нестримного бігу коня. Байрон не ставив собі за мету розкрити образи Мазепа і Карла XII в історичному плані.

"Уяву поета вразила лише картина людини, прив'язаної до дикого коня, що мчав степами"(О. Пушкін).

Виразне читання уривку поеми "Мазепа".

- Якими фразами автор передає внутрішній стан героя?

Поема Байрона надихнула знаменитого угорського композитора-романтика Ференца Ліста на створення фортепіанного твору "Мазепа", де музичними засобами передано і шалений біг коня, і спогади про кохання, про широкі українські степи.

- Послухайте уривок і подумайте: що передає автор музичними засобами? Які картини постають у вашій уяві? Що проникливіше передає почуття: слово чи музика?

7). In 1817 Byron went to Italy, where he lived until 1823. Italy was under the rule of the Austrians at that time. The poet joined the Corbonari, a revolutionary organization that was struggling for the national independence of Italy. In Italy Byron wrote many of his best poems: the fourth part of "Childe Harold's Pilgrimage", "Don Juan", "Cain". When the Carbonari movement ended Byron went to Greece and joined the people of Turkey. The struggle for national independence had become the aim of his life. In that struggle he showed himself as a good military leader. In Greece he died in April 1824. His friends brought Byron's body to England. They wanted to bury him in Westminster Abbey, where many of England's great writers are buried, but the English government did not let them to do it. Byron was buried in Newstead, his native place.

Наприкінці 1823 року Байрон залишив Італію і поїхав до Греції. Там розгорялася боротьба грецького народу проти турецького поневолення. В Європі формувалися добровільні загони на допомогу повстанцям. Байрон замовив собі шолом на зразок давньогрецького. Цим він хотів нагадати грекам про їхнє героїчне минуле і підтримати їх бойовий дух.

Останні поезії присвячені боротьбі греків за свободу та незалежність. Навесні 1824 року Байрон підхопив лихоманку в заболоченій місцевості Міссолонгі. У передсмертнім маренні він думав про греків: "Я віддав їм свій час, свої гроші, здоров'я. Чи міг би я зробити більше? Тепер я віддаю їм своє життя". Тіло поета відправили до Англії. Проте англійська влада не дозволила поховати його прах у Вестмінстерському абатстві - усипальниці видатних людей Англії. Всесвітньо відомого поета поховали біля його родового маєтку Ньюстеда. На надгробній плиті в скромній церкві вибито напис про те, що поет поліг "при героїчній спробі повернути Греції її стародавню свободу та славу".

Повернення до епіграфа. Трагічна загибель Байрона викликала скорботу в серцях багатьох митців Європи. Гете увічнив його подвиг у другій частині "Фауста" в образі Евфоріона; В'яземський писав: "Я за кожний вірш Байрона сплachu життям своїм"; О. Пушкін оплакав його смерть у вірші "До моря". Характерні риси байронічного героя притаманні творам українських письменників

першої половини XIX століття: Ізмаїла Срезневського, Євгена Гребінки, Михайла Петренка, Левка Боровиковського, Віктора Забіли. І. Франко написав філософську поему "Смерть Каїна", в якій присутні біблійні образи Байрона.

Твори англійського поета перекладали українською мовою Пантелеймон Куліш, Іван Франко, Павло Грабовський, Дмитро Загуд, Юрій Корещук, Дмитро Паламарчук.

- Чому Байрон поїхав у Грецію? У чому виявився його героїзм? (Перевірка дорожніх нотаток). (На стікерах позначаємо психологічний стан героя).

4. Закріплення набутих знань, умінь та навичок.

Робота в групах.

- На кругах створити "асоціативний куш", визначивши домінуюче слово: Байрон-поет, Байрон-англієць та Байрон-особистість.

5. Підсумок уроку.

Відповідь на проблемне питання.

Чому в ліриці Байрона переважним є "мотив світової скорботи" та втечі від світу?

Урок 2

1. Актуалізація опорних знань

Слово вчителя. Наш сучасник Володимир

Бурбан сказав про Байрона: " Якби виникла необхідність назвати десятох чи навіть п'ятох найвидатніших поетів усіх часів і народів, то, безумовно, серед них обов'язково було б ім'я великого англійця - лорда Джорджа Гордона Байрона, людини безмірного поетичного таланту, незвичайної творчої щедрості, глибокого філософського розуму".

Він прожив 36 років. Але його біографія - одна із найяскравіших і найдраматичніших в історії світової літератури. Вона схожа на сплетіння легенд, оповитих серпанком таїни і загадковості, ореолом романтики і легким флером містики. Небагато знайдеться геніїв, чиї визнання і слава так тісно переплелися б з незаслуженими образами, брудними плітками і відвертим цькуванням.

Як людина складна і суперечлива, він органічно не міг, однак, кривити душею, і цього йому не прощають і досі... Сьогодні ми спробуємо не тільки торкнутися душею поезії великого поета, а й вдумливо читати мовою оригіналу та в перекладі українською мовою та поглибимо навички уміння аналізувати поетичні твори.

2. Робота над темою уроку

Звучить відеозапис поезії Байрона англійською мовою. До якого жанру відноситься твір?

Теорія літератури.

Лірика - один із трьох жанрів літератури.

Особливість лірики - дійсність зображується через змалювання почуттів, переживань думок ліричного героя.

Лірика поділяється на:

- **громадянську** (суспільно-політичну) - роздуми поета про суспільне життя;
- **філософську** - роздуми про сенс людського буття;
- **пейзажну** - роздуми, навіяні природою;
- **інтимна** - роздуми і почуття, пов'язані з дружбою і коханням.

Вірш "Спомин" можна вважати зразком поетичної недомовленості, за якою приховані причини суму автора. Поетичний світ Байрона багатий і просторий.

Виразне читання поезії "Спомин".

- Які враження справила на вас поезія?
- Знайдіть стержневі слова поезії. Як вони розкривають сутність поета як людини?
- Наведіть приклади художніх засобів.

4. Словникова робота.

Завдяки Байрону в європейській літературі утвердився новий поетичний жанр - станси, своєрідна поезія-роздум, де кожна строфа передає окрему думку чи спостереження. В знаменитих "Стансах до Августи" Байрон веде мову про свою ворожнечу зі світським суспільством, з аристократією. Єдиною підтримкою в суворій життєвій боротьбі залишається для нього сестра. Анафора надає поезії особливий переконливості.

Відео.....

Виразне читання поезії "Мій дух як ніч".

- Яким настроєм проникнута поезія?
- Якою цитатою можна передати головну думку твору?

- Які художні засоби використовує автор?

Вірш "У день мого тридцятишестиліття" вважають останнім у творчості поета. Власну ліричну поезію поет поєднував з подвигами визвольної війни, зі справою захисту греків.

5. Виразне читання вірша.

- Чи можна назвати його пророчим? Аргументуйте.

- Знайдіть авторську позицію(вмерти в бою).

- Який авторський метод? (романтизм). (Він згорів - і в цьому знайшов спокій і народну славу).

6. Відеозапис поезії.

7. Рефлексія.

- Узагальнення матеріалу.
- Байронічний герой - людина романтична за характером.

- Характерні риси байронічного героя:

- гостре сприйняття недосконалості навколишнього світу;

- благородство душі;
- глибина і сила почуття;
- підкреслене почуття вищості, зневаги до людей;
- самотність.

2. "Вільне письмо" з теми "Байронічний герой".

Байронічний герой...Жорстокість світу примушує утікати від його реалій. Самотню душу охоплює відчуття світової скорботи та світлий сум через палке кохання. Прагнення до світової гармонії та щастя утримує поета в такому жорстокому і байдужому світі. Холодний відчай, розчарування в людях призводять до бунту проти існуючих соціальних відносин. Фіналом життя може бути смерть в ім'я свободи...

8. Підсумок.

Відповідь на проблемне питання "Чому в ліриці Байрона переважним є "мотив світової скорботи" та втечі від світу?

9. Домашнє завдання.

Знати біографію Байрона, читати й аналізувати поезії Байрона; одну із поезій за вибором вивчити напам'ять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Карп'юк О.Д. Англійська мова: підручник для 9-го класу загальноосвітніх навчальних закладів / О.Д. Карп'юк. - Тернопіль: Видавництво "Астон", 2009. - 240 с.
2. Шулик М.Романтизм у західній літературі, життєвий і творчий шлях Дж. Гордона Байрона/ М.Шулик. - Ленінград, 2003. - 126с.
3. Ніколенко О.М. Зарубіжна література, 9 клас: підручник для загальноосвітніх навчальних закладів / О.М. Ніколенко, І.Л. Столій. - Харків: Ранок, 2009. - 256с.
4. Ніколенко О.М. Романтизм у поезії Байрона, Міцкевича: посібник для вчителя. - Харків : Веста : видавництво "Ранок", 2003. - 176 с.

В.О.Церковна,

завідувач районного методичного кабінету відділу освіти Черкаської районної державної адміністрації;

Т.Ю.Сімончук,

методист районного методичного кабінету відділу освіти Черкаської районної державної адміністрації

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ ЗАСОБАМИ КРАЄЗНАВСТВА

СИСТЕМА РОБОТИ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК ЧЕРКАСЬКОГО РАЙОНУ

Пріоритетними завданнями роботи шкільних бібліотек є інформаційне забезпечення всіх аспектів навчально-виховного процесу, виховання інформаційної культури учнів, постійного їх прагнення до пошуку нової інформації, свідомого осмисленого добору інформаційних джерел, формування навичок систематизації та особистісної оцінки зібраної інформації.

У Черкаському районі функціонує 29 шкільних бібліотек, у яких працює 29 бібліотекарів. Працюють 4 спеціалісти із вищою бібліотечною освітою, 6 - середньою спеціальною бібліотечною освітою, 11 - вищою педагогічною освітою, 6 - середньою спеціальною освітою та 2 - загальною середньою освітою. Разом із тим, є 7 провідних бібліотекарів, 3 - першої категорії, 14 - другої категорії та 5 - 9 тарифного розряду.

Всі бібліотеки забезпечені приміщеннями, які відповідають санітарно-гігієнічним вимогам, правилам техніки безпеки і гарантують комфортне обслуговування учасників навчально-виховного процесу та збереження бібліотечних фондів і обладнання. Книжковий фонд підтримується у порядку відповідно до бібліотечно-бібліографічного каталогу. У бібліотеках району налічується 291692 примірники книг, із них 157698 примірників підручників та 6986 посібників. Ведеться сумарний та інвентарний облік фонду літератури, алфавітний та систематичний каталоги.

Фонди шкільних бібліотек поповнюються літературою централізовано за рахунок коштів держбюджету, а також спонсорських коштів у рамках акцій "Подаруй бібліотеці книгу".

Бібліотекарі здійснюють свою діяльність відповідно до науково-методичної проблеми освітньої галузі Черкаського району 2020 "Формування ключових компетентностей педагогів та учнів засобами особистісно зорієнтованих технологій. Виховання здорової, творчої особистості, громадянина України - носія національних та загальнолюдських цінностей". Проблема методичного об'єднання шкільних бібліотекарів

підпорядкована районній та спрямована на національно-патріотичне виховання школярів засобами краєзнавства.

Районний методичний кабінет надає дієву методичну допомогу шкільним бібліотекарям у розвитку їх професійної майстерності, активізації творчого потенціалу для ефективної організації роботи з читачем. Дуже важливо, щоб шкільні бібліотеки удосконалювали свою діяльність. Ми переконані, що зміст роботи бібліотеки має бути підпорядкований інтересам і потребам учасників навчально-виховного процесу. Бібліотекарі району залучені до активної участі в системі неперервної освіти, постійного поповнення знань, формування навичок інноваційної діяльності. У районі традиційно проводиться фестиваль педагогічних ідей і знахідок, який сприяє підвищенню професійного рівня шкільних бібліотекарів та популяризації перспективного педагогічного досвіду. Також бібліотекарі беруть активну участь у районному та обласному етапах Всеукраїнського конкурсу "Шкільна бібліотека".

На базі загальноосвітніх шкіл району проводяться засідання методичного об'єднання, Школи молодосвідченого бібліотекаря, творчої групи, семінари-практикуми ("Стимулювання читання, формування у дитини навичок незалежного бібліотечно-інформаційного користувача", Дубіївська ЗОШ I-III ступенів; "Інноваційна діяльність бібліотекаря у формуванні читацької культури учнів", Мошнівська ЗОШ I-III ступенів; "Особливості організації краєзнавчої роботи в шкільній бібліотеці", Чорнявський НВК "ДНЗ-ЗОШ I-III ступенів"; майстер-класи "Бібліотечно-бібліографічне обслуговування як засіб задоволення інформаційних потреб читачів-учнів", Байбузівська ЗОШ I-III ступенів; круглі столи "Сучасні підходи до розвитку читацьких інтересів школярів", Білозірська ЗОШ I-III ступенів; ділові ігри "Створи тематичну виставку", Черкаська обласна бібліотека для дітей; "Укладання списку літератури для обдарованої дитини", Червонослобідська ЗОШ I-III

ступенів №2; літературні вернісажі "Творчість письменників рідного краю", Черкаська обласна бібліотека ім. В.Симоненка; методичні панорами шкільних бібліотекарів із метою популяризації досвіду роботи з обдарованою молоддю, Леськівська ЗОШ I-III ступенів; Червонослобідська ЗОШ I-III ступенів №1,; Геронимівська ЗОШ I-III ступенів. Відбулися презентації досвіду шкільних бібліотекарів із проблеми "Активізації читацьких інтересів учнів" (Чернецька В.В., Дубіївська ЗОШ I-III ступенів) та з проблеми "Виховуємо громадянина-патріота України засобами художньої літератури" (Крупенко Н.П., Білозірська ЗОШ I-III ступенів).

Щорічно на базі Черкаської обласної бібліотеки для дітей та Черкаської обласної юнацької бібліотеки ім.В.Симоненка проходять семінари-практикуми та майстер-класи шкільних бібліотекарів за участі обласних спеціалістів.

Налагоджена співпраця шкільних бібліотекарів із колегами Черкаського міського методичного центру в особі Хижняк Т.В. та бібліотекарів загальноосвітніх шкіл №№ 11, 17, 18, 28, 33, 34 обласного центру. Проводяться спільні методичні зустрічі, семінари, круглі столи та майстер-класи на базі загальноосвітніх шкіл м. Черкас та Черкаського району. З метою забезпечення учнів шкільними підручниками налагоджено їх взаємообмін.

Відбулась зустріч бібліотекарів Корсунь-Шевченківського, Черкаського районів та міста Черкаси на базі Авторської Олександра Антоновича Захаренка середньої загальноосвітньої школи с.Сахнівка Корсунь-Шевченківського району Черкаської області.

Бібліотекарі району брали участь в обласному семінарі **"Бібліоміст "Школа - це насамперед книжка"** на базі НВК "Павліська ЗОШ I-III ступенів - ліцей імені В.О.Сухомлинського. Сприяють підвищенню компетентності шкільних бібліотекарів і спільні поїздки, під час яких фахівці спілкуються, обмінюються досвідом. Так, бібліотекарі шкіл району і м.Черкас вже здійснили подорожі та відвідали Буцький каньйон; історико-краєзнавчий заповідник "Чигирин", Онуфріївський та Мотронінський монастирі; села Медведівка та Мельники, Буда, пройшли стежками Холодного Яру.

Сумлінно працює творча група. Нею підготовлено методичні посібники "Порадник шкільному бібліотекару" (2010), "Від шишки до книжки" (2010), "Тиждень книги" (2010), "Книга - берегиня мудрості" (2012), "Виховую зерна духовності" (2012), "Бібліотечні уроки" (2012), "Казками та легендами повито рідний край" (2013), "Бібліотерапія" за творчістю М.Фролової" (2014), "Роль визначних дат у роботі шкільної бібліотеки" (2014), "І його в сім'ї великій, в сім'ї вольній, новий не забути пом'янути незлим тихим словом" (2014), "Форми прилучення учнів до книги" (2014), "Патріотичне виховання в шкільній бібліотеці. Цикл виховних годин" (2015), "Виховуємо громадянина - патріота України" (2015), "Книгоманія. Найкращий

читач школи" (2016), які увійшли до обласного каталогу передового педагогічного досвіду Черкащини.

Утвердження громадянських цінностей, виховання почуття патріотизму, відданості справі, зміцнення державності, національної свідомості є важливими пріоритетами загальноосвітніх шкіл району. Тож шкільні бібліотеки долучаються до цієї важливої місії, сприяють формуванню у підростаючого покоління патріотичних почуттів, національної свідомості, любові до України.

Шкільна бібліотека є справжнім центром пропаганди книги, надійним помічником учителів у навчанні та вихованні учнів у напрямку національно-патріотичної ідеї. Бібліотека сьогодення - центр інформації. Всі найважливіші матеріали розміщені на тематичних полицях, книжкових виставках, сторінках, блогах та сайтах, рекомендаційних списках літератури тощо.

Головна роль у реалізації національно-патріотичного виховання засобами краєзнавства належить активним формам роботи, що стимулюють творчість, ініціативу, самостійне та критичне мислення і базується на принципах багатосторонньої взаємодії.

Цікавими є і уроки-квести. Мета таких уроків-квестів - зацікавити дітей читанням книг із історії України, Черкащини; виявити, наскільки компетентні учні в знанні історії нашої держави, області, району; навчити їх знаходити потрібний матеріал у бібліотеці, книзі, орієнтуватись у бібліотечному просторі.

Однією з умов ефективної роботи бібліотеки з національно-патріотичного виховання підростаючого покоління є творчий тандем бібліотеки з вчителями, зокрема вчителями історії, географії, вчителями-філологами.

Шкільні бібліотекарі разом із вчителями-предметниками організовують вікторини, брейн-ринги, інтелектуальні ігри, проведення яких упливає на зацікавленість дітей творами українською мовою; вчать усвідомлювати суть прочитаного; збагачувати словниковий запас; прищеплювати любов до Батьківщини, рідного краю.

Не стоять осторонь шкільні бібліотекарі **щорічного районного конкурсу юних авторів "Тарасовими шляхами"**. Вони допомагають дітям підготуватися до конкурсу, відшліфувати виступи перед аудиторією.

В обласному етапі Всеукраїнського конкурсу "Шкільна бібліотека - 2014" двоє фахівців посіли призові місця, а саме у номінації "Сучасній школі - сучасну бібліотеку" - Кириченко О.М. (Геронимівська ЗОШ I-III ступенів) та у номінації "Веб-сайт шкільної бібліотеки" - Гриняк Н.О. (Чорнявський НВК "ДНЗ-ЗОШ I-III ступенів").

Щорічно у загальноосвітніх школах проводиться місячник шкільних бібліотек. У 2015 році він проходив під гаслом "Виховуємо громадянина України", 2016 році - "Книга і

читання - важливий чинник у вихованні духовних цінностей учнів".

У 2015 році із метою сприяння морально-психологічному забезпеченню бойової мобілізаційної готовності військ, патріотичному вихованню молоді у Збройних Силах України, підвищенню освітнього рівня військовослужбовців, організації їх змістового дозвілля протягом місячника у всіх навчальних закладах проведено акцію щодо збору книг "Бібліотека українського воїна". Було зібрано **121 примірник художньої літератури** та передано до "Навчального центру підготовки молодших спеціалістів **Державної прикордонної служби України**" смт. Оршанець.

Національно-патріотичному вихованню сприяють і **оформлені книжкові виставки**: "А ми тієї козацької слави - повік не забудемо", "Хай живе козацька доля, хай живе козацький дух", "Україна - славний край козацький", "Пишаємось тобою, Україно!", "Герої не вмирають - поки їх пам'ятають", "Подвигу жити вічно", "Роде наш красний, роде наш прекрасний", "Гетьмани України". Важливими є тематичні краєзнавчі виставки "Герої мого села", "Їх праця у творчість перейшла", "Педагог - звучить гордо!", "Хустка моєї бабусі", "Старе фото на стіні" тощо.

Проведено **каравани книг "Козацька слава в серцях у нас"**, День інформації "Зустріч із книгою", медіавісник "Герої не вмирають", бібліографічні огляди літератури "Кобзарева струна не змовкне", літературні віртуальні подорожі "Сторінками книги "Золота підкова Черкащини". У всіх шкільних бібліотеках відбувся книжковий марафон "Знаменитості Черкащини". Це серія бібліотечних уроків про видатних людей, чий життєвий або творчий шлях так чи інакше був пов'язаний із Черкащиною. Вони присвячені художникам, скульпторам, архітекторам, акторам театру та кіно, музикантам.

Традиційними є літературні **КВК "Відомі постаті Черкаського району - слава України"**, читацькі години "Із книг черпаю я любов до рідної землі", години спілкування "Всім серцем любіть Україну свою", "Козацькому роду нема переводу", "Хоробрі серця", "Душею і серцем ми з вами".

Цікаво проходять уроки патріотизму, читацькі конференції, усні журнали "З чого починається маленька батьківщина".

У навчальних закладах проходять презентації книг "Велика книга маленького українця" (автор В.В. Садовнич), "Село Червона Слобода в період другої світової війни" (автор О.В.Компанієць), "Історія України в народних думах та піснях" (автор Григор'єв-Наш), "100 днів полону, або позивний 911" (автор В.Макеєв), "Генерал Момот: наш МІФ" (автор А.Кравець), "Шикувалися воїни світла" (автор В.Кудін, Н.Степанова, Н.Огорокова).

Проведено інформіну-бібліоквест "Я читач - я патріот!", бібліотечні уроки "Письменники Черкащини дітям", "Україна - єдина країна", бесіди

"7 чудес Черкащини", "Що ми знаємо про запорізьких козаків", "Шануймо героїв Черкаського району".

Учні шкіл із задоволенням беруть участь у пісенно-поетичному фестивалі "Народе мій є! Народ мій завжди буде! Ніхто не перекреслить мій народ!", конкурсі ерудитів "Юні читайлики", конкурсах авторських віршів, читців, вишиванок, малюнків, фотовиставках та на краще есе "Народ і армія - єдині". Учні мандрують уявною подорожжю історичними місцями Черкащини, беруть участь у буккросінгу "Світ мандруючих книжок", історико-літературному читанні "Народе мій, до тебе я ще верну...". Старшокласники створюють книжкові флешмоби.

Шкільні бібліотекарі проводять бібліотечні уроки на базі сільських, шкільних музеїв, тематичних куточків. Так, учні району із задоволенням відвідують пам'ятні місця Чигиринщини, Канівщини, Київщини та й ті, які є у Черкаському районі, - місце, де відбувалася Кумейківська битва, музей Кобзаря та Спасо-Преображенську церкву в с.Мошни.

В.Сухомлинський писав: "Патріотичне виховання - це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується". А виховуємо ми патріотів спільно з бібліотекарями сільських бібліотек на прикладах наших сучасних героїв. Плохой Андрій Віталійович (Тубільцівська ЗОШ I-III ступенів), Синчак Анатолій Анатолійович та Пресняков Максим Сергійович (Мошнівська ЗОШ I-III ступенів), Ідель Ілля Євгенович (Червонослобідська ЗОШ I-III ступенів №1) - випускники наших шкіл полягли в зоні АТО, захищаючи цілісність нашої держави. Вони є героями-патріотами нашого району.

Районним методичним кабінетом вивчено і узагальнено передовий педагогічний досвід шкільних бібліотекарів Н.О.Гриняк із проблеми "Інноваційні форми бібліотечної роботи щодо духовного розвитку читачів шкільної бібліотеки" (Чорнявський НВК "ДНЗ-ЗОШ I-III ступенів"), Гуриченко В.М. із проблеми "Виховуємо громадянина - патріота України" (Леськівська ЗОШ I-III ступенів), Чернецької В.В. із проблеми "Активізація читацьких інтересів учнів" (Дубіївська ЗОШ I-III ступенів). Досвід роботи кращих бібліотекарів із означеного питання висвітлюється на сторінках районної газети "Сільські обрії" та районному радіомовленні.

Ознайомленню з історією краю, його традиціями сприяє робота краєзнавчих клубів, гурткових об'єднань, які створені на базі шкільних бібліотек. Їх у нас 8.

Патріотизму не можна навчити. Його потрібно виховувати. І роль шкільної бібліотеки у цьому виховному процесі дуже важлива.

Тож запрошуємо сьогодні до наших шкільних бібліотек, які є опорними з питань патріотичного виховання засобами краєзнавства.

Л.Г. Карпенкіна,

учитель зарубіжної літератури Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №13 Смілянської міської ради

КНИГИ - ЮВІЛЯРИ 2016 РОКУ

РОЗРОБКА ЛІТЕРАТУРНОГО СВЯТА ДЛЯ УЧНІВ 5-9 КЛАСІВ

Мета: ознайомити учнів з книгами-ювілярами 2016 року, зацікавити дітей чарівним світом книг, формувати духовний світ особистості, читацьку культуру; розвивати творчі здібності школярів; виховувати моральні цінності учнів.

Обладнання: виставка творів-ювілярів, портрети письменників, вислови про книгу, презентація "Книги-ювіляри 2016", уривки з мультфільмів "Дама сдала в багаж", "Сказка о царе Салтане", "Лускунчик", "Ніч перед Різдом", буктрейлер "Пурпурові вітрила", "Книги".

Хід заходу

Учень.

Цей вечір - книга.

Гарна й пишна оправа з пурпуру на ній,

І розмика рука неспішно

Гачок на клямці золотій.

І, повен щастя, я читаю

Сторінку першу в тишині.

І другу продивлюсь до краю,

А третю вимарю ввісні.

Учитель. Ці зворушливі рядки про книгу написав німецький письменник Райнер Марія Рільке. Книги, як і люди, мають свій рік народження. Звернімося до тлумачного словника: слово "ювіляр" в перекладі з давньоєврейської означає "баранячий рік", саме в нього сурмили один раз на 50 років. Ювілейна дата, або річниця книг: 50, 85, 120. Рік 2016 багатий на ювілейні книжкові дати. Ось і ми сьогодні гості на ювілейному святі книжок 2016 року. (Презентація "Книги-ювіляри").

Учні.

Книжковий світ - то особливий світ.

Він, як магніт, притягує до себе.

Коли читати вмієш з юних літ,

Для тебе книга - це безкрає небо.

Вона дає від Всесвіту ключі

І те, без чого людиною не бути.

Читай удень, читай і уночі,

Щоб світ цей незбагнений досягнути.

Життєве невичерпне джерело,

Твоя розрада в пору лихоліття.

Ти знатимеш про все, що вже було,

І навіть те, що буде в цьому світі.

Дарує книга лету відчуття,

Із нею виростають в тебе крила.

Ти з нею відчуваєш смак життя

І долати перешкоди маєш силу.

Книжковий світ - то особливий світ.

І безкінечний - наче море з небом.

Почати можеш будь-коли політ.

Для цього просто лиш читати треба!

(вірш Афоніна Олександра Васильовича - Президента Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів).

Ведучий. Що ж таке книга? Помічник, порадник, а для тих, хто вміє дружити з нею, - вірний друг. Протягом усього життя ми звертаємось до книги, яка допомагає нам пізнати та зрозуміти навколишній світ і самих себе. Нерідко книга, вчасно прочитана, підказує людині вихід зі складної ситуації. Пригадайте думки відомих людей про книги...

**Учітесь, читайте,*

і чужому навчайтесь,

й свого не цурайтесь. (Т. Г. Шевченко)

**Книги-морська глибина:*

хто в них пірне аж до дна,

Той, хоч і труду мав досить,

дивнії перли виносить.

(І. Я. Франко)

**Книги - це вікна, через які видно душу.*

(Г. Бічер-Стоу)

**Книги - діти розуму.*

(Д. Свіфт)

**Книги - люди в палітурках.*

(А. Макаренко)

**Книги подібні рікам, що тамують спрагу цілого світу, це - джерела мудрості. (Нестор Літописець)*

Учитель. Думка про те, що книги - посланці миру, звучить і в словах зарубіжного письменника Е. Межелайтиса: "Подібно довгим ключам перелітних птахів мандрують піднебессям і на крилах несуть дружбу - немов сонце". Книги - єдина машина часу, створена людиною. Завдяки їй ми розсуваємо межі теперішнього та перелітаємо в минуле та майбутнє. Книга - справжній маг. Читаючи, ми уявляємо себе чарівниками, здатними розуміти мову речей, тварин і рослин. Скільки дивовижних таємниць відкривається нам завдяки книгам! Скільки безцінних скарбів трапляється на шляху читачів. А скільки незабутніх зустрічей з літературними героями! Пригадайте, які з них вам запам'яталися найбільше?

Бал літературних героїв.

Під музику заходять в костюмах Шерлок Холмс і Ватсон, Ассоль, Грей, Лускунчик, маленький Мук, гоголівські персонажі, Том Сойєр, Мальвіна, Буратіно, Аліса, Гамлет, Журден, Робінзон Крузо, цар Салтан...

Учні повинні впізнати героя та назвати автора твору.

Ведучий. Уже понад чотири століття не сходять зі сцен світових театрів трагедія Шекспіра "Гамлет". Шекспір не вигадував сюжети для своїх п'єс, а брав їх із легенд та інших джерел. Не винятком була і трагедія "Гамлет". За часів Шекспіра в Англії була добре відома середньовічна легенда про принца Гамлета, яку Записав Саксон Граматик близько 1200 року. Історія про Гамлета привертала увагу багатьох митців доби Відродження. Так французький письменник Бельфоре переповів цю легенду у своїх "Трагічних повістях". А у 80-х роках ХІІІ ст. на лондонській сцені була поставлена п'єса про Гамлета, написана, вірогідно, драматургом Томасом Кідом. У 1601 році до цього сюжету звернувся Вільям Шекспір.

Учень. Монолог Гамлета (англійською, українською, російською мовами).

Ведучий. У грудні 1669 року до двору французького короля Людовіка XIV прибув посол із Туреччини. Він приїхав під іменем турецького султана. Його ім'я - Соліман Мамамута Харка. У Парижі поширювались чутки, що Мамамута не є султаном, а лише садівником. Справжній султан, будучи надзвичайно зарозумілим, не вважав за потрібне зустрітись із королем Франції. Людовік XIV, звисно, був вельми розчарований, однак зустрів прибулого не тільки за всіма правилами етикету, а й одягнув його у своє розкішне вбрання, оздоблене алмазами, але турок відреагував на це дуже зухвало. Він заявив, що його кінь оздоблений ліпше й багатше за французького короля, що вкрай розгнівало Людовіка, і той наказав Мольєру написати знамениту церемонію "посвяту у мамамуші". У тому невеличкому творі було багато танців, пісень, застілля, але головне - знущання над турком, оскільки у начебто такий високий

дворянський титул "мамамуші" висвячували королівських лакеїв. Такою є історія створення п'єси "Міщанин-шляхтич". За життя автора було зіграно 42 вистави (6 в 1670 році, 28 в 1671 і 8 в 1672 р, не рахуючи придворних уявлень в жовтні і листопаді 1670 р. : чотирьох в Шамборі і декількох в Сен-Жермені).

Інсценізація уривку з п'єси "Міщанин-шляхтич"

Ведучий. "Робінзон Крузо" (1721) - найвідоміший твір англійського письменника Даниеля Дефо. На думку дослідників, безпосереднім поштовхом до написання роману "Робінзон Крузо" став епізод із корабельного щоденника капітана Вудса Роджерса, опублікованого під назвою "Подорож навколо світу від 1708 до 1711 року". Вудс Роджерс, капітан корабля "Герцогиня", розповів про випадок, що стався в Тихому океані біля берегів острова Мас-а-Тьерра.

Матроси із "Герцогині" відправилися на баркасі до острова за прісною водою. Назад вони повернулися разом з людиною, одягнутою у ципину шкіру. "Він виглядав більш диким, ніж рогаті першовласники цього одягання", - записав у щоденнику капітан Вудс Роджерс. Виявилось, що ця людина прожила на острові 4 роки і 5 місяців. Звали його Олександр Селькірк. Очевидно, Дефо читав щоденник капітана Вудса Роджерса, журнальні статті, присвячені Олександру Селькірку, а можливо і зустрічався з людиною, яка здичавіла на безлюдному острові.

Літературна гра "Равлик" (знайди початок і прочитай вислів)

н	а	М	о	ж	е	з
и	е	М	о	ж	л	д
д	н	.	е	в	и	і
ю	и	Т	и	н	с	й
л	и	К	ь	л	і	т

Ведучий. Майже детективною була історія появи на світ роману "Мандри Гуллівера" - найголовнішої книги Свіфта, яку він писав протягом п'яти років і покладал на неї великі надії. Пізнього вечора 8 серпня 1726 року у двері будинку відомого лондонського книговидавця Бенджаміна Мотта подзвонили. Господар був здивований пізньому гостеві, та все ж пішов відчиняти. На його подив за дверима нікого не було, лише на ганку лежав якийсь згорток. Розкривши його, господар знайшов лист, у якому невідомий видавцеві Ричард Сімпсон пропонував його увазі записки його кузена Лемюеля Гуллівера. Якщо цей твір сподобається, Мотт має повідомити за три дні й тоді отримає рукопис повністю. Вкрай заінтригований видавець прочитав записки за один вечір і вже наступного дня дав згоду надрукувати рукопис. Так з XVIII століття вирушив у свої мандри по всьому світу Гуллівер.

Музей забутих речей. Учень читає уривок з книги "Мандри Гуллівера", де звучить опис речей, що знайшли ліліпути у Людини - Гори при обшуку (носова хустка, табакерка з тютюном, записник, гребінець, пістолети, монети, ніж, бритва, годинник, гаманець). Учні повинні відгадати ці речі.

Ведучий. 230 років кнізі Рудольфа Еріха Распе "Пригоди барона Мюнхгаузена" (1786). В основу фантастичних "Пригод барона Мюнхгаузена" покладено оповідання справжнього барона Мюнхгаузена, який жив у XVIII ст. в Німеччині. Мюнхгаузен уславився як дивовижний оповідач, вигадник найнеймовірніших історій. Його іменем нині

називають людей, які люблять пофантазувати і приписують собі всякі неймовірні подвиги.

Літературна гра "Плутанина" (відшукати другу частину назви твору)

Кінь на	землі
Верхи на	заяц
За	дзвіниці
Перша подорож на	кабана
Як я спіймав	волосся
Куріпки на	ядрі
Восьминогий	шомполі
Найправдивіша людина на	Місяць

Ведучий. У 1816 році Е.Т.А. Гофман написав казкову повість "Лускунчик та мишачий король". З радістю занурюється письменник в чудову країну дитинства - країну іграшок, пряників та цукерок, дивовижних та захоплюючих історій. В казці реальне і казкове перетинається так, що читач губиться в здогадках, то війна іграшок та мишей приснилась Марі, чи то вона була насправді, чи то Лускунчик - лялька, чи то дійсно зачаклована молода людина, тим паче що в кінці казки Марі стає його нареченою. Цій казці 195 років, але Лускунчик і маленька Марі не постаріли.

Фрагмент з мультфільму "Лускунчик або мишачий король"

Ведучий. Вільгельм Гауф - наймолодший казкар у світі. Хто з маленьких читачів не знає казок "Маленький мук", "Каліф-лелека", "Карлик Ніс"? Автором цих казок і є німецький письменник-романтик Вільгельм Гауф. Лише 25 років прожив письменник, але прожив так, що став безсмертним. Ось вже півтора століття дітей всього світу захоплюють його твори. Казки написані легко та жваво. Жорстокі випробовування очікують героїв казок Гауфа, але добро, як водиться у казках, перемагає зло, труднощі, підлість. У 1824 році Вільгельм Гауф закінчив геологічний факультет одного з найбільших у Німеччині університетів і став домашнім вчителем у сім'ї барона Хюгеля, людини багатії і ерудованої. Для своїх малих вихованців Гауф складав казки. Діти Хюгеля були першими його слухачами. А в 1826 році світ уже побачив перший "Альманах казок" Гауфа. Казки В.Гауфа складають три томи: "Караван", "Олександрійський шейх та його невільники" і "Харчевня в Шпесарті". Німці, вшановуючи пам'ять свого видатного краянину, відкрили у 1997 році у місті Байсброні музей казок Гауфа.

У цьому році збірка казок Вільгельма Гауфа, видана 1826 року святкує ювілей-190 років.

Ведучий. 1831 року М. В.Гоголь написав I том "Вечори на хуторі поблизу Диканьки", "Сорочинський ярмарок". Вихід в світ збірника заявив про появу нового письменника. В казковій інтонації пасічника Рудого Панька, який з гумором розповідає історії скільки обрядів, українських звичаїв, щирого гумору!

Сценка з твору М.Гоголя "Ніч перед Різдвом".

Ведучий. "Казка про царя Салтана" написана Олександром Сергійовичем Пушкіним в 1831 році, і вже через рік вона була опублікована. Основою сюжету стала казка, записана зі слов няні поета Орини Родіонівни. Пушкін переробив народний сюжет: вигадав білочку, яка гризе золоті горішки із смарагдовими ядрами, "тридцять три богатиря" на чолі з дядьком Чорномором. В творі поет поєднав мотиви чарівної казки і героїчної билини. З тих пір казка набула загальної популярності, стала улюбленою у багатьох поколінь. Вже більше 185-ти років уривки з цієї казки знають напам'ять не тільки росіяни, а й жителі всього світу. Герої "Казки про царя Салтана" придумані Пушкіним яскраво, образно. Це послужило тому, що

казку в 20-му столітті не раз екранізували, створюючи прекрасні мультиплікаційні і художні фільми. Виразне читання уривків з казки учнями (на фоні кадрів з мультфільму).

Ведучий. У 1876 році побачила світ книга "Пригоди Тома Соєра" М.Твена. Це дуже життєрадісна книга. Більш того, книга про щасливу людину. Жвавість сюжету додає гра - хлопчачі грають в піратів, розбійників, шукачів скарбів. Одного разу хлопці вночі приходять на цвинтар, де вони стали свідками вбивства. Коли з'ясувалось, що безвинна людина може опинитись на шибениці, Том Соєр, дає свідчення на суді. В цьому різниця між справжньою літературою і пригодницькою вигадкою. Книга М.Твена не тільки про страх, дитячі пустощі, але і про совість, честь і мужність.

Учень.

А. Ахматова "Книги в червоній палітурці".

З раю моїх дитячих літ

Ви, незрадливі, любі друзі,

Шлете мені палкий привіт

У старій червоній палітурці

Що тільки вивчу я урок

Відразу йду до вас бувало

- Вже пізно! - мамо, лиш рядок!... -

Та мати завше забувала.

На лампі мерехтять вогні...

Як гарно з книгою у хаті!

Під Гріга, Шумана, Кюї

Про долю Тома запізнавши.

Вже смеркло, холод у вікно...

Том з Беккі з вірою чекають.

І смолоскип індійця Джо

У сутінках печер блукає

На цвинтарі деє крик сови...

(Боюсь!) Біжить - крізь темін стежка -

Хлопча, прийма у вдови,

Як Діоген, що в бочці мешка.

Сіяс в залі трону лак

Над юнаком - короно вежить

Раптом (О Господи!) - жебрак,

Ще й мовить: Трон мені належить!"

Та кожен знову в п'ятні зник.

Британії судьба - страждати...

- Та чом би серед любих книг

Знов з лампою не задрімати?

О золоті мої часи,

Палає серце на папері!

Та й імені ці золоті:

Жебрак, принц, Том і Гекельбері!

Ведучий. На написання повісті "Собака Баскервілів", що опублікована в 1901 році, Конан Дойла надихнула історія, що почув в гостях про таємничого собаку на болотах. Зав'язкою повісті стала анонімна записка, яку отримав молодий спадкоємець роду, де його просили триматись по далі від помістя, бо його там чекає неминуча погибель. З'ясувати, хто і чому зацікавлений знищити молоду людину із його помістя, береться приватний детектив Шерлок Холмс. З того часу пройшло 110 років. Немає Конан Дойла, а на Бейкер - Стріт і до цього часу приходять листи. У тому будинку, де жив його герой, зараз невеличка фірма, в її штаті клерк, в обов'язок якого входить відповідати на них. Він пише, що в даний час Шерлок Холмс знаходиться в довготривалій подорожі і тому не має можливості відповісти своєму кореспонденту.

Вікторина

1. Жанр творів Артура Конан-Дойла...(**Детективи**).

2. Ким за професією був Артур Конан-Дойл?(**Лікар**).

3. Творами якого письменника захоплювався Конан-Дойл?(**Е.А.По**).

4. Назва першого твору про Шерлока Холмса...(**"Етюд в багряних тонах"**).

5. Кількість творів про Шерлока Холмса...(56 **оповідань, 4 повісті**).

6. Назва вулиці, де жив Шерлок Холмс...(**Бейкер-стріт**).

7. Метод, який використовував Шерлок Холмс...(**Дедукція**).

8. Таланти, вміння і захоплення Шерлока Холмса. (**Читання, музика, гра на скрипці, акторська майстерність, володіння шпагою, бокс, японська боротьба баритсу, бджолярство**).

9. Знання з яких предметів допомагали Шерлоку Холмсу розкривати злочини?

10. Чому паща і очі собаки Баскервілів світилися в темряві? (**Степлтон покрив їх фосфором і особливим препаратом, "Собака Баскервілів"**).

11. Скільки сортів парфумів, на думку Холмса, повинен позрізнати досвідчений сищик? (**73, "Собака Баскервілей"**).

12. Якими парфумами користувалась Беріл Степлтон - героїня повісті "Собака Баскервілів"? (**"Білий жасмін"**).

13. Кращий кіногерой-Холмс... (**Василь Ліванов**).

Ведучий. Дуже складно було дізнатися про історію створення повісті Гріна "Пурпурові вітрила". Задум твору у автора з'явився, коли ще не скінчилась громадянська війна, а голод господарював у містах і селах.

Одного разу у вітрині магазину іграшок Грін побачив човника з гострим вітрилом з білого шовку: "Ета игрушка мне что-то сказала, но я не знал, что. Тогда я прикинул, не скажет ли больше парус красного, а лучше того - алого цвета, потому что в алом есть яркое ликование. И вот, развертывая из этого, беря волны и корабль с алыми парусами, я увидел цель его бытия". Повість "Пурпурові вітрила" була прочитана друзям у 1920 році, у 1921 надрукована частина "Грей". А в день народження дружини 23 листопада 1922 року автор присвятив свою повість їй: "Нине Николаевне Грин подносит и посвящает Автор"

Буктрейлер "Пурпурові вітрила".

Ведучий. У 1926 році С.Маршак написав гумористичний вірш "Багаж". Сюжет розвивається повторами. Дітям не набридає знову і знову повторювати і вислуховувати цей чудернацький перелік речей, тому що кожного разу він звучить по-новому і в устах сердитої дами чи самого автора, то гнівного, то лукавого, то спокійного.

Інсценізація-озвучення вірша (на фоні кадрів мультфільму)

Учитель. Багато книжок святкують ювілей у 2016 році. Книга - мудрий друг, який, не вміючи говорити, розказує про незвичайні пригоди і подорожі, про чудеса, про навколишній світ. Нерідко книга, прочитана вами в дитинстві, залишається в пам'яті на все життя."Хто багато читає, той багато знає," - так говорять у народі. І це правда. Книга вчить, як на світі жити. Книги - володарі простору. А світова література - це справжня духовна скарбниця людства. Французький філософ і мислитель Дені Дідро безсумнівно мав рацію, коли казав, що людина, яка "перестає читати - перестає мислити". Нація, яка читає - має гарне майбутнє. Тож запрошую вас у світ інших ювілярів 2016 року. Вас чекають "Аліса в Задзеркаллі" Льюїса Керролла, "Пригоди Чиполліно" Дж.Родарі, "Білий Бім Чорне вухо" Г.Троєпольського, книга Алана Мілна "Вінні Пух та всі-всі-всі", казкова історія "Золотий ключик, або пригоди Буратіно" Олексія Толстого та багато інших цікавих та захоплюючих творів.

Учень. Д.Павличко "У книги люди наче бджоли в соти".

*У книги люди, наче бджоли в соти,
Знесли духовний, чародійний мед.
Сліпцеві очі ним потри, і в миг
Побачить сонце й голубі висоти,
Відчує мислі найстрімкіших літ.
Збагне людські страждання і турботи,
Поможе іншим темряву збороти,
Рвучи з очей пов'язки чорних лент!
Благословенна та ясна година,
Коли Буквар до рук бере дитина,
Коли читає "Кобзаря" юнак,
Коли Франка "огромній сонети"
Підносять дух, коли говорять Гете,
Шекспір, Міцкевич, Лермонтов, Бальзак...*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зарубіжна література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 5 - 9 класи (2012 р. зі змінами 2015 р.)// Всесвітня література в сучасній школі. - 2015. - №7-8. - С. 29.
2. Пам'ятні літературні дати 2016 року : інформ.-довідк. матеріал на допомогу організації роботи з дітьми та підлітками / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. Л. І. Литвинець. - Київ, 2015. - 24 с.

3. Прокаєв Ф.І. Зарубіжна література в школі: книга для вчителя [Прокаєв Ф.І., Долганов І.В., Кучинський Б.В.]. - Київ: Рад.шк., 1987. - 268с.
4. Усі уроки зарубіжної літератури. 6 клас [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.zarlit.com/lesson/6klas_1/63.html
5. Бути чи не бути? [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=FsZRbGKnY>
6. Вислови про книги. Перлини світової літератури [Електронний ресурс]. - Режим доступу: svitova.jimdo.com/
7. Довідник цікавих фактів та корисних знань [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dovidka.biz.ua/vislovi-pro-knigu/>
8. Мультфільм "Ніч перед Різдвом (1951) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: multifilm-dlya-ditey.org.ua/.../nich-pered-rizdvom-online.h
9. Фільм Сказка о царе Салтане (1966) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.iv.ru/watch/54005>
10. Маршак С.Я. "Багаж" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=4JBzbh85l>
11. Казка Гофмана "Лускунчик і мишачий ..." - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=_5AbOEaGYo4

Л.І. Іващенко,

учитель хімії;

М. М. Овчіннікова,

учитель української мови та літератури Мельниківського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів" Чорнобаївської районної ради

"СЛІДСТВО ВЕДУТЬ ДОПИТЛИВІ"

РОЗРОБКА ІНТЕГРОВАНОГО ЗАХОДУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, ЛІТЕРАТУРИ ТА ХІМІЇ ДЛЯ УЧНІВ 7 - 11 КЛАСІВ

Мета заходу:

- поглибити, узагальнити, систематизувати вивчене з української мови і хімії, перевірити набуті учнями знання;
- показати велич і неповторність творчої спадщини Т. Г. Шевченка, його значення для розвитку української літератури;
- розвивати уміння аналітичного та логічного мислення, орфографічної та хімічної грамотності;
- формувати естетичні смаки учнів, спостережливість, навички пошукової роботи (як колективної, так і індивідуальної);
- виховувати старанність у навчанні, позитивне ставлення до предметів української мови та хімії, викликати інтерес до їх вивчення;
- виховувати патріотизм, повагу до творчих здобутків Т. Г. Шевченка, почуття прекрасного.

Обладнання:

- комп'ютер, телевізор із широкоформатним екраном;
- комп'ютерна презентація;
- дидактичний матеріал (картки із завданнями);

- портрет Т.Г. Шевченка в українському рушнику;
- вислови відомих людей про знання, науку;
- чорна скринька, необхідні реактиви та обладнання.

*"Учіться, брати мої,
Думайте, читайте,
І чужому наuczайтесь,
Й свого не цурайтесь!"*

Т. Г. Шевченко

*"Мова - найцінніший скарб,
мудра берегиня народу"*

Народна мудрість

*"Шлях до розвитку й, урешті-решт,
до щастя людини, пролягає через її працю"*

Д. І. Менделєєв

*"Хімія - це область чудес,
в ній сховано щастя людства.
Найвеличніші завоювання розуму
будуть зроблені саме в цій області"*

М. Горький

Хід заходу

1. Вступне слово вчителів.

- У народі говорять: "Слова щирого вітання дорожчі за частування". Діти, привітайте один одного. Усміхніться - і до вас прийде радісний настрій. Хочу, щоб ви були впевнені в собі й задоволені собою.

- А людина лише тоді може бути задоволена, коли досягає певних успіхів, долаючи перешкоди. Коли говорить: "Мені це вдалося". Тож сьогодні ми пропонуємо всім вам розкрити свої здібності.

- Ми присутні на незвичайному заході. Сьогодні ми спробуємо поєднати, здавалося б, абсолютно непоєднувані предмети. Ви матимете змогу позмагатися на звання кращих знавців української мови, хімії, літературної спадщини Великого Кобзаря.

- Ми спробуємо вас переконати, що можливості людського пізнання безмежні. А наука - настільки багатогранна філософська категорія, що будь-які її галузі можна цілком природно поєднати, маючи певний запас знань. Тож вперед, до нових знань, до нового досвіду!

2. Представлення.

1) Журі.

2) Членів команд. (Ми сформували 2 збірні команди з числа учнів 7-11 класів приблизно рівноцінних за рівнем знань та кмітливості)

- Після представлення команд їм дається кілька хвилин для того, щоб придумати назву команді, обрати капітана.

3. А в цей час для глядачів проведемо гру-розминку "Аукціон золота".

- Дібрати фразеологізми до слова "ЗОЛОТО" та похідних від нього утворень:

(Обіцяти золоті гори, Золота рибка, купатися в золоті, золоте правило, золотий голос, золота людина, золоті руки, золота голова...)

1. За мить гра розпочнеться. Та пам'ятайте, в цій грі чари не допоможуть. Розраховуйте лише на свої знання та вправність. Хай переможе найкращий!

I тур. Розминка "Бліц" (одна правильна відповідь - 2 бали).

(Гра проводиться без часових обмежень. Головне для нього вичерпати запас запитань. Ведучі по черзі задають запитання кожній із команд. Гравці без обговорення дають відповідь. Якщо у команди вірної відповіді немає - її оголошує ведучий).

Запитання 1 команді

1. Що в перекладі з давньогрецької мови означає слово "фосфор"? (**Світлоносний**)

2. Чому один із хімічних елементів було названо Каліфорнієм? (**Відкрили хіміки з університету у штаті Каліфорнія США**)

3. Який хімічний елемент пов'язаний своєю назвою з Польщею? (**Полоній**)

4. Як правильно перекласти українською мовою з російської термін "редкоземельные металлы"? (**Рідкісноземельні**)

5. З якою країною - єдиною з азіатських - пов'язана назва хімічного елемента? (**Індія - Індій**)

6. Речовина, яку в прислів'ї пропонують кувати, доки вона гаряча. (**Залізо**)

7. Назва якої частинки у перекладі з грецької означає "неподільний"? (**Атом**)

8. Синонім до хімічного терміну тривіальний. (**Звичайний**)

Запитання 2 команді

1. Якою мовою зазвичай передавали назви хімічних елементів? (**Латинською**)

2. Хто з хіміків вигадав і впровадив слово "кислота"? (**М.В. Ломоносов**)

3. Який хімічний елемент пов'язаний своєю назвою з середземноморським островом Кіпр? (**Купрум**)

4. Як перекладається з російської мови на українську слово "щелочь"? (**Луг**)

5. На честь яких материків названо хімічні елементи? (**Америцій і Європій**)

6. Слово-омонім до слова назви комахи, що полюбає їсти хутряні вироби і означає хімічну величину. (**Моль**)

7. Як перекладається з грецької мови термін "полімер"? (**Багато частин**)

8. Що в перекладі з французької мови означає слово brilliant? (**Блискучий**)

II тур. Вікторина "Слідство ведуть допитливі".

(Ведучий оголошує запитання по черзі кожній команді. Час на обговорення відповіді - 30 сек. Якщо команда дає правильну відповідь - отримує 5 балів, якщо ні - на запитання може відповісти команда суперників, але вже за 2,5 бали. Якщо правильної відповіді немає - її оголошує ведучий).

1. З якою країною пов'язують походження назви "хімія"?

(**З Єгиптом. Як припускають деякі мовознавці, слово "хімія" походить від назви Єгипту - Хем тобто "земля", саме в цій країні був центр цієї науки й звідти поширювалися всі хімічні знання**).

2. Чому термін "атом" слід вважати неправильним?

(**Бо в перекладі з давньогрецької мови це слово означає "неподільний". Філософи Левкіпп і Демокріт, які ввели це слово, вважали, що атом є неподільною частинкою. Лише через багато століть було доведено, що атом може бути розщеплений на дрібніші елементарні частинки**).

3. З якою особливістю видобутку золота в давні часи мовознавці пов'язують зміст крилатого вислову "золоте руно"?

(**У давні часи практикувався спосіб вимивання золота у водах гірських річок за допомогою овечої шкури - руна, яке закріплювали на дні річки і через деякий час забирали вже насиченим коштовним металом. Як вважають дослідники мови, саме про таке руно йшлося в міфі про аргонавтів, з якого й постав популярний крилатий вислів**).

4. Деякі метали одержали назву - дорожчих, коштовних, благородних. Які це метали, та чому саме їх цінують так високо?

(**Це - золото, срібло, платина. Ці метали названо благородними не лише за їх властивості: зовнішня краса, легка оброблюваність, стійкість**

до дії агресивних середовищ, а й через те, що вони дуже рідко трапляються в природі).

5. Цей метал має дивовижну властивість: його солі з різними елементами мають різні кольори. Саме тому його й було названо на честь давньогрецької богині райдуги. Як саме?

(Іридій названий на честь Іриди, яка вшановувалася давніми греками як богиня райдуги).

6. Два хімічних елементи з нині відомих одержали назви за своїм забарвленням: назва першого з давньогрецької мови перекладається як "фіолетовий", він і справді має таке забарвлення; назва другого перекладається як "зелений", бо його пари мають зелене забарвлення. Що це за хімічні елементи?

(Фіолетовий - йод; зелений - хлор)

III тур. Гра "Збери приказку" (одна правильна відповідь - 2 бали).

1. (Au)ключикдо всіхзамків придається. (Золотий)
2. Негріте (+56) не зігнеш. (Залізо)
3. Не все те (№79), що блищить. (Золото)
4. Слово то - (Ag=108), а мовчання (I-Б, 6 енергетичних рівнів). (Срібло, золото)
5. Білий, як (кальцій карбонат). (Крейда)
6. Нащо мені тее (5, I-Б), коли жити не добро.

(Срібло)

7. Недо(NaCl) на столі, а пере(NaCl) - на голові. (Сіль)

8. З часом і вино може перетворитися на (найвідоміший 9%-й розчин), а чоловіча дружба на - (від лат. silicis). (оцет, кремій).

IV тур. Аукціон "Хто крайній" (кожна назва -2 бали).

(Гравці дають відповіді на поставлене завдання по черзі. Перемагає той, хто останнім назве правильне слово).

1. Назвіть хімічні елементи, найменування яких походять від географічних об'єктів.

(Америцій, Каліфорній, Європій, Францій, Галій, Германій, Індій, Полоній, Скандій)

2. Назвіть хімічні елементи, найменування яких походять від прізвищ видатних учених.

(Борій, Джоліотій, Ейнштейній, Кюрій, Курчатовій, Менделєєвій, Нобелій, Резерфордій)

3. Назвіть хімічні елементи, найменування яких походять від імен богів і героїв античних міфологій. (Іридій, Меркурій, Нептуній, Гелій, Паладій, Прометій, Плутоній, Уран, Селен).

V тур. "Гаманець із "Кобзаря".

(Ведучий називає твори Т.Г. Шевченка і назви грошей, що згадані в цих творах. Завдання командам - назвати матеріал, з якого виготовлялися ці монети. Час на виконання - 3 хв. Яка команда дасть більше правильних відповідей - та й перемогла).

1. "Гамалія": ТАЛЯР (срібна монета).
2. "Гайдамаки": ДУКАТ - ДУКАЧИК (срібна, пізніше - золота монета); КОПІЙКА (мідна копійка); ШЕЛЯГ (польська дрібна мідна монета).
3. "Во Іудеї во дні они...":

ДИНАРІЙ (римська срібна монета).

VI тур. "Алфавітний" (5 балів).

(Учасникам пропонується скласти в алфавітній послідовності картки із символами хімічних елементів згідно назв за систематичною номенклатурою (на швидкість)).

Ag, B, V, W, He, I, Cu, Li, Ni, O, Sn, Ti, P, Cl.

(Аргон, Бор, Ванадій, Вольфрам, Гелій, Іод(йод), Купрум, Літій, Нікол, Оксиген, Станум, Титан, Фосфор, Хлор).

VII тур - конкурс "Інь - янь" (5 балів).

Підібрати антоніми до термінів:

- Аналіз - синтез
Анод - катод
Відновник - окисник
Гідратація - дегідратація
Гомологи - ізомери
Каталізатор - інгібітор
Гідрування - дегідрування
Мономер - полімер
Катіон - аніон
Конденсація - випаровування
Донор - акцептор
Дисоціація - асоціація
Основність - кислотність
Сполучення - розклад
Циклічні - ациклічні
Електроліти - неелектроліти

IX тур. "Чорний ящик".

У ящику заховано предмет, назву якого ви знайдете зашифрованою в уривку з вірша

Т.Г. Шевченка "Меж скалами, понад Дністром іде вночі козак..."

Уже як хочете, хоч лайте,
Хоч і не лайте, й не читайте, -
Про мене... я і не прошу,
Для себе, братики, пишу,
Ще раз те оливо потрачу;
А може, дасть бог, і заплачу,
То й буде з мене...

Що заховано в чорному ящику?

(ОЛИВО - тут у значенні олівець. Колись олівці робили з олова. Оливо - одна з назв свинцю).

X тур. "Класики нахімічили" (за кожен відповідність по 2 бали).

(Команди одержують картки з однаковими цитатами творів Т.Г. Шевченка, у яких фігурують назви відомих сплавів чи речовин. Завдання: встановити, про яку речовину чи матеріал йдеться в уривку (слова виділені). Для полегшення роботи командам пропонуються правильні назви у вигляді підказок, але необхідно встановити правильну відповідність).

1. Мосяндж	А) шабля з дамаської сталі
2. Цина	Б) міцно загартована сталь
3. Дулевина	В) укр. назва латуні (сплав міді з цинком)
4. Домаха	Г) укр. назва олова

1. "Сон".

То не хмара - біла пташка
Хмарою спустилась
Над царем тим мосянджовим
І заголосила...

Мосяндж - укр. назва латуні (сплав міді з цинком)

2. "Сон"

*Штовхаюсь я; аж землячок,
Спасибі, признався,
З циновими гудзиками:
"Де ты здесь узялся?"*

Цина - укр. назва олова, з якого робилися гудзики на формі чиновників та військових у царській Росії.

3. "Хіба самому написати..."

*Нічого, друже, не журися!
В дулевину себе закуй,
Гарненько богу помолися,
А на громаду хоч наплюй.
Дулевина - міцно загартована сталь.*

4. "Гайдамаки".

*Горить Корсунь, горить Канів,
Чигирин, Черкаси;
Чорним шляхом запалало,
І кров полилася
Аж у Волинь. По Поліссі
Гонта бенкетує,
А Залізник в Смілянщині
Домаку гартує.
Домаха - шабля з дамаської сталі*

ХІ тур. Поетична пауза "Читці-аналітики" (5 балів).

(Командам даються уривки з віршів Т.Г. Шевченка. Завдання: виразно прочитати вірш, знайти в тексті всі явища та дисперсні системи, що згадуються. Прокласифікувати їх).

1. Поема "Сон".

*Лечу, лечу, а вітер (фіз. явище) віє,
Передо мною сніг
(фіз. процес-кристалізація)біліє,
Кругом бори та болота (суспензія),
Туман(золь), туман і пустота.
Людей не чуть, не знать і сліду
Людської страшної ноги.
І вороги й не вороги,
Процайте, в гості не приїду!
Упивайтесь, бенкетуйте -
Я вже не почую,
Один собі навік - віки
В снігу заночую.
І поки ви дознаєтесь,
Що ще є країна,
Не полита сльозьми(істинний розчин),
кров'ю (суспензія),
То я одпочину...*

2. Поема "Гайдамаки".

*Минають дні, минає літо,
А Україна, знай горить(хім. явище);
По селах голі плачуть діти -
Батьків немає. Шелестить
Пожовкле листя(хім. явище) по діброві;
Гуляють хмари(піна); сонце (плазма)спить;
Нігде не чуть людської мови;
Звір тільки виє по селу,
Гризучи трупи. Не ховали,
Вовків ляхами годували,
Аж поки снігом (фіз.явище-кристалізація) занесло
Оеризки вовчі...
Не сплинула хуртовина(фіз.явище)
Пекельної карі:
Ляхи мерзли, а козаки*

*Гріпись на пожарі(хім. явище).
Встала й весна, чорну землю
Сонну розбудила,
Уквітчала її рястом,
Барвінком укрила;
..... Не сплинула весна крові (суспензія),
Ні злості людської;
Тяжко глянуть; а згадаєм - ,
Так було і в Трої.*

ХІ - (А) тур. Конкурс капітанів "Синонімічна мовно-хімічна дуель".

(1 бал за відповідь)

(Капітанам пропонується підібрати синонімічні слова до певних хімічних термінів. Слова даються по черзі, якщо не знає один капітан - може відповісти інший).

1 капітан

1. Хімічна реакція - хімічне явище
2. Бензольне кільце - ароматичний зв'язок
3. Інертні гази - благородні гази
4. Модифікації - алотропні видозміни
5. Насичені вуглеводні - Алкани, парафіни

2 капітан

6. Органічна платина - тефлон
7. Неорганічні - мінеральні
8. Амідний - пептидний зв'язок
9. Будова - структура речовини
10. ВМС - полімери
11. Крекінг - розщеплення

4. Слово вчителів (по черзі).

- Дякую за чудову гру.
- Я думаю, що вам було цікаво.
- Ви ще раз переконалися, що мова наша чарівна.
- А хімія - наука цікава.
- Відчули красу рідного слова.
- І величезне значення хімічних знань в житті кожної людини. А також усвідомили, що хімію потрібно вивчати.
- А українську мову - багатогранну скарбницю - берегти.
- У своїй роботі ми зверталися до Тарасового слова, адже наш Великий Кобзар заслужив славу і повагу всього українського народу неперевершеною поезією, якою виступив на його захист.

- Він показав світові, що українці - не малороси, а гордий, волелюбний народ зі своєю багатою культурою, звичаями, традиціями, мовою.

5. Слово журі для оголошення результатів.

6. Післяслово.

Нехай щедро примножується Ваш ужинок із навчального поля. А мовлене слово промениться талантом, любов'ю й відкриває нові обрії національного інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гин А. А. Приемы педагогической техники: Свобода выбора. Открытость. Деятельность. Обратная связь. Идеальность: пособие для учителя/ А.А. Гин. - Москва: Вита- Пресс, 1999. - 127с.
2. Кобзар. Т.Г. Шевченко / Т.Г.Кобзар. - Донецьк: ТОВ "ВКФ "БАО", 2009. - 960с.: іл.
3. Пометун Л.Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посіб. [авт. уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко]. - Київ: А.П.Н., 2002. - 202с.
4. Хімічні розваги / Упоряд. Г.Мальченко. - Київ:Шк.світ, 2007. - 125с.

А. Ю. Логінов,

учитель зарубіжної літератури Вознесенської загальноосвітньої школи I-III ступенів Золотоніської районної ради, методист районного відділу освіти Золотоніської районної державної адміністрації

СІЛЬСЬКІ АСПЕКТИ У ЗБІРЦІ "ЧОМУ ПЛАЧЕ ДОРОГА?" ОЛЬГИ МЕСЕВРІ

ЛІТЕРАТУРНА РОЗВІДКА

У 2016 році побачила світ книга прозових оповідань "Чому плаче дорога?" черкаської письменниці Ольги Месеврі.

Ольга Іванівна Месеврі - член Черкаської обласної організації Національної спілки письменників України, лауреат премії імені Михайла Масла, авторка збірок поезій "Літоросль" (2007), "Серпнева пастораль" (2012), книг із прози "Чобітьківський рай" (2013), "Чому плаче дорога?" (2016), "Соняшник у відрі" (2016).

Історії описані у прозовій збірці "Чому плаче дорога?" - почуті від рідних, знайомих чи побачені на власні очі. Тому багатьом (як дітям, так і дорослим) вони будуть близькими, адже це правдиві й теплі, цікаві й зворушливі розповіді про життя звичайних українців. Це твори, які зачіпають найточніші й найніжніші струни душі кожного з нас, які привертають увагу до проблеми роду, вчать цінувати людину й життя, берегти свої генетичні корені й національну автентичність та не розгубитися в цьому жорсткому світі". [3, с.48].

Сільський аспект, тобто мотив людини-землі, людини-природи, має велике значення для творчої концепції творчості Ольги Месеврі. Сільська тема у авторки набуває виразних етичних ознак, які розкриваються через описи, характеристики та дії героїв, художні деталі тощо. Спробуємо уважно їх відстежити в оповіданнях, що увійшли до вище вказаної збірки.

1. Опис дії:

- "...а вона не раділа; ганяла курей із грядки проса, нарвала бабусі поришок на вареники..." [1, с.2]

- "Заглянула у загородку до Лиски: у неї недавно знайшлося телятко" [1, с. 5].

- "Уранці виганяла корову в череду", - сказала мама..." [1, с.6].

- "Тільки-но за мамою та тьотею рипнула хвіртка, мала метнулася у погріб, схопила глечик молока, вбігла в хату, вилила молоко у вагани, що стояли біля печі. Вона пурхнула по хаті, як метелик. Полізла на піч, обережно взяла Галю" [1, с.12].

- "Поїзда Люся не боялася. Бігала не раз із подружками-однолітками дивитися то на довжелезне крикливо-гуркотливе страховисько, яке на селі називали товарняком, то на пасажирський із зеленими вагонами" [1, с.16].

- "Хуторяни старалися запобігти лиху і стерегли "свавільницю", адже той місток з'єднував їх "із цивілізацією": по ньому йшли і їхали у Чапаєвку, а вже з неї - у "город" Золотоношу, або аж у самі Черкаси на базар, торгувати сметаною, сиром та маслом, зрідка - яйцями, бо то дуже делікатний товар. А ще - м'ясом та птицею одним словом - тим, що можна було нести в руках або на плечах..." [1, с.21-22].

- "Грайливі настрої Золотоношки передався і деревам: у них почали нуртувати соки. Хутірським хлопцям особливо смакував березовий. Вони дістали заздалегідь приготовлені скляні півлітрові пляшки і, як горобчики. Зграйкою пурхнули у бік лісу" [1, с.27].

- "Ну вирощували коноплі та льон, вибирати, мочити, сушити, бити на битиці, терти на готовому полотні мусять усі дівчата й жінки, а от ткати...до цього потрібний неабиякий хист" [1, с.41].

- "І ось дерев'яний верстат урочисто "в'їжджає" в хату" [1, с.41].

- "Порання худоби перебирав на себе тато. Йому допомагали хлопці" [1, с.42].

- "Під час негоди наша дорога на гору дуже розмокала. І надовго. Вози перекидалися, ламалися осі" [1, с.43].

2. Художні деталі:

- "У тієї тітки городської руки білі-білі і оттакненна куделя на голові" [1, с.3].

3. Оціночні характеристики:

- "Тут же не город, тут "пахать" треба, - озвалася бабуся..." [1, с.6].

- "Щоб надовго запам'ятала кралея городська, як ображати її братика" [1, с.8].

- "Капосний день тягнувся, як вишневий клей, яким любили ласувати післявоєнні діти" [1, с.14].

- "Крім того розуміла: полуниці - чи не єдиний їхній сімейний "товар", за який заможні городяни ладні заплатити гроші" [1, с.15].

- "У березні зазвичай тиха і лагідна річечка Золотоношка казилось і додавала хutorьянам немало клопотів" [1, с.21].

4. Художні описи:

- "Коноплі зімкнулися над чорнявою голівкою, наче крони деревне прохідного лісу, і шуміли, шуміли" [1, с.10].

- "(Сонечко) задоволено усміхалося і здавалося, непоручно лежало посеред неба, ніби його там підперли вилами чи прив'язали мотузкою до пакільця, як теличку Зірку" [1, с.16].

5. Інтер'єр:

- "Та гарно ж постаралася невгамовна матуся! Образи Спасителя і Матінки Божої на покуті, ікони на стінах завітчани "праздниковим" рушниками, вазони на підвіконнях, лаві прикрашені паперовим витинанками, стіл накрити вишитою скатертиною. Та найбільше "вбирав" очі великий кольоровий "павук", підвішений до сволюка" [1, с.34].

Вони мають у творі велику цінність як джерело культури народу. адже вміщують в собі етнопедагогічні засади життя та виховання молоді.

Біблійні та народні описи щедрування в оповіданнях "Щедрівочка" та "Відьма" допомагають навести сьогоднішнього сучасника на духовність, посилити мотивацію у читача знати та розуміти народні звичаї та обряди.

Більшість творів, які увійшли до збірки "Чому плаче дорога?" Ольги Месеврі, написані про власне дитинство, яке припадає на 50 - 60-ті роки XX століття. Вони перегукуються із автобіографічними повістями "Гуси - лебеді летять" та "Щедрий вечір" Михайла Панасовича Стельмаха. Роботу над ними письменник датував 1963-1964 роками. Ці спогади про все, що було пережито і відчуте письменником в ранні літа в селі Дяківці, що у Волинській області.

Отже, твори письменників цілком суголосні часовому виміру, ствердженню самооцінки людської особистості, мудрості селянського досвіду.

"Можливо, що сучасному юному читачеві Стельмахів Михайлик, (Софійка, Нінка, Оленка, Люся - Ольги Месеврі - від автора статті) видається таким собі "інопланетянином", "екзотичною людиною з іншої епохи. Але хай не поспішає сьогоднішній його ровесник дивитися на хлопчика з подільського села зверхньо

чи погордливо: у Михайлика можна багато чого повчитися - і селянської ґрунтовності, природної, від батька-матері засвоєної, мудрості, щирості й відкритості душі, усього того, що протистоїть "хворобі віку" - ХОЛОДНООКОСТІ". [2, с. 4].

Мова автора та літературних героїв - емоційна, викликає чуттєву реакцію на співбесідника. Прикладом емоційної лексики можуть бути слова, словосполучення, які навіяні людськими почуттями.

Наявність фразеологічних одиниць у творах письменниці говорить про індивідуально-авторську письменницьку майстерність. Розглянемо семантико-функційний вимір частки "Чи". Ця частка має відтінок навіюваності, непідтвердженості, здогаду: "Чи знайшла рідну душу, чи пожаліла не пристосованого до самостійного життя кудлатого нечупарного пса, а той понуро бродив слідом за нею" [1, с. 63], або "Чи є на світі щось таке, чого не вмів, не зможе зробити її матуся?" [1, с. 41]. Поєднання з часткою "То" привносить сумнів: "Чи то нестерпно дошкрявав голод, чи занадто вже привабливим і смачним видався їй отой роковий шматок отруєного м'яса, та вона - таки зробила фатальну помилку..." [1, с. 64].

В оповіданні "Софійка" Ольги Месєврі - реальні щоденні клопоти сільської родини на передньому плані.

У дівчинки Софійки є три братики та чотири сестрички. Найчастіше в селі сім'ї - великі, але жорстока драма сучасності спонукає старших навчити молодших інших знань та умінь: куварижити, порати, варити, прости, шити.

У своїх творах Ольга Іванівна Месєвря поділяє життя народу на такі двополярні категорії: міські та сільські жителі, дорослі та діти, віруючі та невіруючі, працьовиті та ледарі, але єдиною межею, своєрідним кордоном між ними є бажати вижити, жити по-людськи, з різними варіантами досягнення власної поставленої мети. Недарма ж Софійка із оповідання "Відьма" підсумовує: "Який загадковий, незрозумілий небезпечний світ дорослих! Але ж як цікаво!" [1, с. 53].

Світ дітей яскраво окреслений низкою проблем, бо діти водночас прагнуть зрозуміти й дорослий.

В оповіданні "Чому?" у маленьке серденько дівчинки Нінки втрапила чомучка. "То, виявляється, у Толика теж є батько. Але чому ж він не живе з ними? Хіба таке буває? Нінка щосили напружила свій семилітній розум, силувалася звести до купи і якось "помирити" невідповідності у житті дорослих" [1, с. 4].

Семирічна Оленка із твору "Помічниця" переймається проблемою: "що означає "байстрюченя" - дівчинка не знала, але відчувала: то негарне, недобре слово, а спитати в мами не наважувалася, щось стримувало її" [1, с. 11].

Місто ж постає далеким, незрозумілим: "незнайома і таємнича Гребінка" (оповідання "Котлета", с. 16); "сльози текли по щоках будинків-багатоповерхівок..." (оповідання "Зрада", с. 61). А село - це єдине вільне місце, де добре й хороше усім. Йому властиве доброта, краса, народність, працьовитість, відкритість і щедрість.

Сцени міста - на базарі, на транспорті - яскравий приклад нерозуміння міськими мешканцями життя сільчанина. Ось одна з них:

"Тьотя Катя ділиться своєю пригодою:

- Іду в автобусі по вулиці Шевченка. Корзину (вони були із лози) поставила на підлогу. Аж тут одна дамочка зачепилася за мою корзину, порвала "чулку" і наробила репету, "Учений" дядечко з портфелем "підпрясся".

- Із такими корзинами треба не в автобусі їздити, а в таксі. А я йому:

- Вам Бог дав такого портфеля, а мені - ось такого!

Так той розумник і замовк" (оповідання "Смак дитинства", с. 23).

А ще Ольга Месєвря не просто створила цілий ряд колоритних, неповторно виразних народних типів, а й глибоко дослідила кожен характер, чітко окреслила громадські й моральні принципи кожного з них, дати уважному і чутливому на слова читачу прислухатися до живої мови народу: "Четвертокласницю Люсю розпирало від гордоців" (оповідання "Котлета", с. 14);

А чого тільки варті дідусь Кузьма - "спаситель семирічної Оленки" із оповідання "Помічниця", який "навіть лягав по-справжньому не вмів та хлопчик Толик із твору "Чому?", батько якого з міста привіз нову дружину, що мудро закликає: "Але не треба мститися, хай собі живуть".

Питання типології героїв дискутуються насамперед у загальні тенденції авторських симпатій та антипатій без урахування внутрішньої логіки розвитку персонажів, підказані траєкторіями поведінки героїв, яка характеризує внутрішню сутність персонажа й виокремлює художню манеру письма.

Наскрізним у збірці "Чому плаче дорога?" є образ людини. Характер маленького героя формується у своєрідній полярності світу. Ми бачимо героя з точки зору його внутрішнього світу, через його думки, дії, уяву, мрії, переживання. Маленькі герої страждають від одвічних нездоланих протиріч. Письменниця відходить від того, що виховна роль художньої літератури полягає у показі позитивних та ідеальних персонажів. Головне необхідно прагнути до хорошого, помічати свої помилки, вчасно їх виправляти, вміти слухати та розуміти людину, що поруч з вами. Може, ось чому не випадують із змістової композиції збірки оповідання "Просто собака?" та "Зрада" про друзів наших менших, бо вони про наболіле, душевне, моральне: "Чи знайшла рідну душу, чи пожаліла не пристосованого до самостійного життя кудлатого нечупарного пса..." [1, с. 63]? "Що їй болить? Чому не залишає сама це небезпечне перехрестя? Чому захищає людей і не любить темних автівок?" [1, с. 68].

Про гумор у творах письменниці варто б написати докладніше - такий він невимушено свіжий, такий непослідовно вражаючий, бо свідчить про невмирущість життєрадісної вдачі народу, про незламність його віри у добро і прийдешність щастя. Чого варті тільки такі приклади, як:

- "Нінку сьогодні цілий день карнудило" [1, с. 2].

- "(Питання) вони її таки добряче вимордували" [1, с. 6].

- "Залишається одне: пожбурити в отукляту потилицю куряче яйце, або ще краще - гусяче, воно більше... А тоді поза хлівцем, повіткою, сутичками на вулицю - і я не я - чинно крокувати до свого дому. Уявила, скільки буде крику та вереску - і задоволено-засміялася" 1, с. 8].

- "Судоми знущалися над животиком" [1, с. 10].

- "Ранок не поспішав розклеплювати повіки неба..." [1, с. 17].

- "А до тої ж зими ще, як до Кисва рачки" [1, с. 61].

Ця книжка багато розкаже юному читачеві про Україну, навчить життєвим премудростям, які обов'язково стануть при нагоді на великому шляху життя. І тоді, можливо, "засміється дорога, ...що в неї з'явилася надія на щасливе майбутнє" [1, с. 71].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Месєвря О. І. Чому плаче дорога? / Месєвря О. - Черкаси: видавництво Ю. Чабаненко, 2016. - 72 с.
2. Панченко В. Гуси - лебеді і морози 1921 року/ В. Панченко // Українська мова і література в школі. - 1993. - № 9. - С. 4.-5.
3. Січкар С. І., Ющенко Л. О. Основні вектори процесу навчання і виховання національно свідомої мовної особистості/ С. І. Січкар, Л. О. Ющенко// Педагогічний вісник. - 2016. - № 3. - С. 46.- 47.

Н. В. Самелюк,

учитель української мови і літератури Почапинського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів" Лисянської районної ради

СОНЯЧНА ДУША ХУДОЖНЬОГО СЛОВА ОЛЬГИ МЕСЕВРІ

РОЗРОБКА УРОКУ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ НА ОСНОВІ НОВЕЛ ЗБІРКИ О. МЕСЕВРІ "СОНЯШНИК У ВІДРІ"

Мета: ознайомити учнів із прозовими творами сучасної української письменниці Ольги Месеврі на основі новел збірки "Соняшник у відрі", навчити їх вдумливо читати твори, аналізувати художні тексти у зв'язку з духовним світом людини; розвивати вміння спостерігати, висловлювати власні думки; формувати естетичні смаки, вміння відчувати глибину художнього слова; виховувати гуманне ставлення до природи, духовне благородство, доброту й сердечність.

Очікувані результати:

- учні знатимуть: зміст прозових творів О. Месеврі і чому необхідно чути мову природи;
- учні вмітимуть: ставити перед собою завдання; аналізувати художній текст; давати власну оцінку зображеному, спираючись на особистий емоційно-настрійний досвід, проводити саоцінювання навчальної діяльності на уроці.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь.

Обладнання: портрет письменниці, збірки творів, учнівські ілюстрації до творів, аудіозаписи.

Випереджувальні завдання: прочитати текст оповідань О. Месеврі "Зранку", "Дикі і приручені".

Мову рідної природи

Розуміти серцем вчись

П. Ситниченко

Хід уроку

1. Мотивація навчальної діяльності

Забезпечення емоційної готовності до уроку

Проведення аутотренінгу

Учитель. Я рада вітати вас на уроці літератури рідного краю. Дуже хочу, щоб були ви спокійні й добрі, уважні й зосереджені. Заплющте очі, посухайте мелодію (звучить запис) і тихо промовте до себе: "Я щасливий. У мене хороший настрій. Навколо мене мої друзі. Я готовий до зустрічі з художніми творами."

2. Оголошення теми та мети уроку

Учитель. Життя кожної людини починається із пізнання світу природи і світу людей. Та перші сходинки пізнань ми починаємо, спілкуючись із природою. І чим більше ній побачимо доброго й чистого, світлого й мудрого, благородного й сердечного, тим багатшою буде наша душа й добрішими стануть наші вчинки. Усе в природі має свою мову. Часто природа допомагає зрозуміти людині саму себе, навчає чути й бачити, дивуватись і зачаровуватись.

Метод "Мікрофон".

Як ви розумієте слова епіграфу уроку?

3. Сприйняття та засвоєння учнями нового матеріалу. Робота з текстами творів.

Учитель. Людина й природа. Часто ці поняття доповнюють одне одного. Багато прозаїків й поетів торкалися й розкривали їх взаємовідносини. Та є на Черкащині письменниця, про яку Сергій Носань сказав, що в неї "в душі не вичахло сонце". Сонячну назву має й одна з останніх збірок Ольги Месеврі

"Соняшник у відрі", яку читач побачив у 2016 році. Її твори, наповнені світлом і любов'ю до людей, роблять читача добрішими і більш щирими у вчинках і думках.

Асоціативний куш. Із чим у вас асоціюється слово сонячний?

СОНЯЧНИЙ

Світлий Теплий Добрий Затишний Лагідний

Робота над ліричним етюдом "Зранку"

Учитель. На уроках української мови ми вже з'ясовували поняття есе й одного з його різновидів - ліричного етюд. Пригадайте основні ознаки есе:

- невеликий розмір;
- вільна композиція;
- образність;
- метафоричність;
- індивідуальність.

Саме на ці ознаки ми звернемо увагу, коли будемо виконувати наступні завдання.

Знайди образ

Учні діляться на 4 групи, кожна з яких отримує завдання виписати з кожного абзаца (а їх чотири) образи, зображені у творі.

1 група. Грудень, Миколай, сонце, сон.

2 група. День, автівка кольору сонця, дорога.

3 група. Автівка, калюжа, сутінки, молоді деревця, дорослі сосни.

4 група. Ліс, вечір, душа.

Впізнай художній троп.

Учні заповнюють перфокарти художніх засобів, використаних у творі.

Епітети: оголена чорносирість, забрюханий Миколай, зимовий сон, куцохвостий день, смоляна тягучість, мокрі рани, ранні сутінки, стрункі ноги, дорослі сосни, зворохоблений ліс.

Метафори: грудню плакалося, Миколай причалавав, душа намірялася плюхнутися, сосни мружать очі, бризкає ліс.

Порівняння: автівка кольору сонця, автівка, як малявка.

Гра "Поетичний разок"

Учні отримують символічні перлини, на які виписують авторські неологізми, вжиті у творі, і створюють із них поетичний разок.

Авторські неологізми: чорносирість, краплино-мухи, світлосміх, сміхосльози.

Творча робота

Учні створюють візитну картку твору.

1. Автор. Ольга Месевря.

2. Назва. "Зранку"

3. Рік видання. 2016.

4. Жанр. Есе.

5. Тема. Зображення настрою грудневого дня.

6. Ідея. Світ природи має свої таємниці.

7. Основна думка. Душа людини повинна прагнути пізнати таїнства природи, учитись "розпогоджуватися" в неї.

8. Композиція.

Експозиція. Зимовий сон грудневого ранку.

Зав'язка. Душа в автівці кольору сонця.

Розв'язка. Автівка в дорозі.

Розв'язка. Розпогоджена душа.

Робота над есе "Дикі і приручені"

Рольова гра. Учні пропонують поділитися на 4 групи, кожна з яких готує монолог від імені:

- півника, що спав на кленовій гілці;
- жовтого півника-іриса;

- фіолетового півника;
- зозулястого півника у курнику.

План монологу

1. Чому проснувся півник?
2. Як він кукурікує?
3. Хто за ним спостерігав?
4. Який епітет до півника можна дібрати?

Перегляд слайдів презентації "Дикі і вільні, приручені і...."

Рефлексія. Метод "Незакінчене речення".

Прочитавши твір "Дикі і приручені" О. Месєврі, я:

- обираю позицію.....
- зрозумів.....
- ніколи не буду

4. Узагальнення та систематизація вивченого.

Самодіагностика. Метод "Ажурна пилка"

Сьогодні на уроці я ознайомився із творами Ольги Месєврі.....

Вони навчили мене.....

Я зрозумів, що людина - частинка.....

Щоб зрозуміти людину, треба спостерігати за....

Людина повинна бути.....

5. Домашнє завдання. Складіть калейдоскоп кольорової палітри вивчених творів О. Месєврі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Месєвря О.І. Соняшник у відрі / О. Месєвря. - Черкаси: видавництво Ю. Чабаненко, 2016. - 52 с.

Л. Г. Чеканюк, А.А. Щерба,

учителі фізики Уманської загальноосвітньої школи I - III ступенів №8
Уманської міської ради

ФІЗИЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПІД ЧАС РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Під час вивчення фізики важлива роль відводиться фізичному експерименту, який є найбільш цікавим для учнів способом пізнавальної діяльності. Вдале поєднання теоретичного матеріалу та експерименту, як показує практика, дає найкращий педагогічний результат.

Як відомо, фізика ґрунтується на експерименті. Тому ця її особливість визначає низку специфічних завдань шкільного курсу фізики, спрямованих на засвоєння наукових методів пізнання. Завдяки навчальному фізичному експерименту учні оволодівають досвідом практичної діяльності людства в галузі здобуття фактів та попереднього їх узагальнення на рівні емпіричних уявлень, понять і законів. За таких умов експеримент виконує функцію методу навчального пізнання, завдяки якому у свідомості учня утворюються нові зв'язки й відношення, формується особистісне знання. Саме через навчальний фізичний експеримент найефективніше здійснюється діяльнісний підхід до навчання фізики.

З іншого боку, навчальний фізичний експеримент дидактично забезпечує процесуальну складову навчання фізики, зокрема формує в учнів експериментальні вміння й дослідницькі навички, озброює їх інструментарієм наукового дослідження, який стає засобом навчання.

У шкільному навчанні він реалізується у формі демонстраційного і фронтального експерименту, лабораторних робіт, фізичного практикуму, експериментальних задач, навчальних проєктів, позаурочних дослідів тощо [1].

Крім загальних завдань, які розв'язують всі види шкільного експерименту, кожна форма має свою особливість, своє цільове призначення. При грамотному використанні створюються широкі можливості для їх застосування. Ми спробували використати ці можливості для формування міжпредметних компетентностей в біофізичному напрямку при роботі з обдарованими учнями 10 - 11 класів на заняттях факультативу "Фізика живої природи".

Уявлення про цілісну картину світу формується з допомогою прийомів внутрішньої предметної та міжпредметної інтеграції. Для різних галузей науки початку XXI століття є характерним бурхливий розвиток та синтез і

взаємопроникнення одних наук в інші. Одним з таких прикладів є виникнення науки біофізики, яка вивчає фізичні, фізико-хімічні, фізико-біологічні закономірності з живих організмів, можливість застосування біологічних закономірностей в техніці для підвищення якості і розширення функцій систем машин, приладів. Інженерні задачі стали розв'язуватись на основі аналізу структури і життєдіяльності організмів. Тому дуже важливо ознайомити школярів з основними тенденціями розвитку сучасної біофізики.

Встановлення міжпредметних зв'язків між фізикою і біологією дає великі можливості для формування особистості, яка матиме уявлення про цілісну сучасну наукову картину світу. Біофізичний матеріал концентрує увагу дітей, розвиває навички застосування набутих теоретичних знань на практиці та в нестандартних ситуаціях.

Для більшості дітей біофізичні приклади можуть слугувати засобом розвитку пізнавальних можливостей у фізиці та біології. Наприклад, знання про електромагнітне поле Землі дає можливість біологам, медикам пояснити зміни, що відбуваються у самопочутті живих організмів, а знання про механічний рух, закони збереження пояснюють явища, які вивчає природознавство. При вивченні явища дифузії доцільно провести аналогію з процесом живлення та дихання рослин, а при вивченні явищ випаровування - з випаровуванням води з поверхні листя. При вивченні світлових та звукових явищ враховувати знання про будову та функції органів зору, слуху. Дію світла пояснювати з опорою на знання про біологічну дію світла, вплив інфрачервоного та ультрафіолетового випромінювань на живі організми. Вивчення явищ поверхневого натягу, змочування, капілярності проводити з використанням знань про основні функції кореня, внутрішню будову стебла і їх функції.

Формування узагальненого експериментального вміння - процес довготривалий, який вимагає планомірної роботи вчителів і учнів упродовж усього навчання фізики в школі.

Ідея впровадження в навчальний процес факультативного курсу "Фізика живої природи" для учнів 10-11 класів виникла з того, що фізичний експеримент у всіх

його проявах є найбільш цікавим для учнів засобом пізнавальної діяльності та формування у них міждисциплінарних компетентностей в біофізичному напрямку.

Вивчення даного курсу передбачає досягнення такої мети:

- 1) Шляхом інтеграції сформувати в учнів цілісні наукові уявлення про прояв фізичних закономірностей в функціонуванні живих організмів.
- 2) Посилити інтерес в учнів класів фізико-математичного профілю до біології та відповідно поглибити їхні знання про функціонування живих організмів, вивчаючи біоелектричні, біомеханічні, енергетичні процеси і навчити знаходити аналогії в неживій природі.
- 3) Здійснюючи практичну направленість курсу, навчити учнів розв'язувати відповідні типи задач міждисциплінарного характеру підвищеної складності.
- 4) Сприяти розвитку інтересу учнів до дослідницької роботи в біофізичному напрямку:
 - а) пошук і ознайомлення з відповідною літературою,
 - б) освоєння методик постановки експериментів,
 - в) написання та захист наукових робіт в системі МАН.
- 5) Спонукаючи учнів до розуміння і створення моделей процесів.
- 6) Виховання екологічного мислення і поведінки, національної свідомості та патріотизму, висвітлюючи внесок українських вчених в розвиток біофізики.
- 7) Формувати у дітей прагнення вести здоровий спосіб життя, бережливо ставитись до власного здоров'я, а також виробити необхідні вміння надання долікарської допомоги при нещасних випадках.

На основі вивченого курсу учні повинні:

- знати основні фізичні закономірності, які проявляються на молекулярному, клітинному, рівнях організації біологічних об'єктів;
- вміти використовувати свої знання в розкритті механізмів життєвих процесів, володіти біофізичними методами в біологічному експерименті;
- точно оцінювати біологічні параметри і використовувати для побудови фізичних і математичних моделей біологічних об'єктів [2].

Факультативний курс "Фізика живої природи", складається з таких розділів:

10 клас (1 година на тиждень, всього 35 годин):

- I. Вступ (1 година).
- II. Рух і сили (9 годин).
- III. Закони збереження в природі (6 годин).
- IV. Молекулярна біофізика (16 годин).
- V. Експерсія (2 години).

11 клас (1 година на тиждень, всього 35 годин):

- I. Електричні явища в живій природі (11 годин).
- II. Коливання та хвилі (6 годин)
- III. Оптичні явища (9 годин).
- IV. Радіаційна біофізика (6 годин).
- V. Експерсія (2 години).

При викладанні даного курсу пояснення теоретичного матеріалу супроводжуємо демонстраціями фізичних явищ (відносність руху, реактивний рух, зміна енергії тіла при виконанні роботи, дифузії), приладів для їх дослідження (спідометр, апарат для вимірювання кров'яного тиску, динамометр (силомір), капіляри, напівпровідниковий термометр). При цьому використовуємо таблиці (зображення скелету людини і деяких тварин, ока людини, деяких ссавців, слуховий аналізатор"), презентації (зображення зовнішнього вигляду тварин, птахів, будова і функції органів дихання, підймальна сила крила літака, важільні організми в рослинному світі. прояви інерції при розмноженні деяких рослин і в житті тварин, архімедова сила та її роль в житті та розвитку водних тварин і рослин, електричні струми в розчинах електролітів, шарнірні сполучення суглобів - забезпечення поворотів важелів, робота лазера), відеоматеріали ("Тварини - жителі суші і водоймищ", "Водорості", "Китоподібні", "Фізика і жива природа", "Спостереження за нічними світляками", "Дифракція й інтерференція світла", "Пересування мінеральних і органічних

речовин по стеблу рослини", "Природні сонори", "Механізм фотосинтезу", "Атоми несуть життя").

Демонстраційний експеримент виконується переважно вчителем перед учнями і спрямований на формування у школярів уявлень про явища, процеси, закони, поняття, будову та принцип роботи приладів, механізмів. Ефективність дослідів досягається при дотриманні певних вимог до яких належать: змістовність, достовірність, видимість, наочність, короткочасність, надійність, естетичність, емоційність, дотримання правил техніки безпеки.

Змістовність демонстрації полягає в підборі необхідного обладнання і створенні таких умов, які дозволяють у повній мірі розкрити зміст явища.

Достовірність визначає однозначність, визначеність, справжність дослідів, тобто дослід не повинен викликати сумнівів.

Видимість передбачає, що кожний учень має можливість не тільки спостерігати за демонстрацією, але й добре бачити прилади, їх деталі.

Наочність - це вимога, при якій зміст демонстрації розкривається найповніше.

Демонстраційний експеримент обмежений у часі, тому важливо розраховувати по часу пояснення теоретичного матеріалу в поєднанні з експериментом, щоб з мінімальними затратами часу отримати максимальний вплив на учнів.

Ретельна підготовка демонстрації забезпечить його надійність та успіх.

Шляхом раціонального підбору і розміщення приладів досягають естетичності демонстрації. Тоді вчитель зможе вправно керувати увагою учнів без навіязування та лишніх рухів.

Експеримент повинен викликати пізнавальний інтерес, а не відштовхувати, негативно діючи на психіку дитини.

Обов'язковою вимогою є дотримання правил техніки безпеки при будь-яких демонстраціях. У системі навчального фізичного експерименту особливе місце належить лабораторним роботам, які забезпечують практичну підготовку учнів. Виконання лабораторних робіт передбачає оволодіння учнями певною сукупністю умінь, які в цілому складають узагальнене експериментальне вміння. Воно має складну **структуру, елементами якої є:**

а) уміння планувати експеримент, тобто формулювати його мету, визначати експериментальний метод і давати йому теоретичне обґрунтування, складати план дослідів й визначати найкращі умови для його проведення, обирати оптимальні значення вимірюваних величин та умови спостережень, враховуючи наявні експериментальні засоби;

б) уміння підготувати експеримент, тобто обирати необхідне обладнання й вимірювальні прилади, збирати дослідні установки чи моделі, раціонально розташовувати прилади, досягаючи безпечної проведення дослідів;

в) уміння спостерігати, визначати мету й об'єкт спостереження, встановлювати характерні ознаки перебігу фізичних явищ і процесів, виділяти їхні суттєві ознаки;

г) уміння вимірювати фізичні величини, користуючись різними вимірювальними приладами та мірними, визначати ціну поділки шкали приладу, знімати покази приладу;

г) уміння обробляти результати експерименту, обчислювати значення величин, знаходити похибки вимірювань, складати таблиці одержаних даних, готувати звіт про проведену роботу, записувати значення фізичних величин у стандартизованому вигляді тощо;

д) уміння інтерпретувати результати експерименту, описувати спостережувані явища й процеси, застосовуючи фізичну термінологію, подавати результати у вигляді формул і рівнянь, встановлювати функціональні залежності, будувати графіки, робити висновки про здійснене дослідження відповідно до поставленої мети.

Програма курсу містить достатню кількість фронтальних лабораторних робіт:

- Визначення густини біологічних об'єктів.
- Вивчення міцності тканин рослин.

- Розрахунок роботи, виконаної під час стрибка вгору, в довжину.
- Дослідження дифузії крізь пористу перегородку.
- Визначення коефіцієнту поверхневого натягу рідини.
- Дослідження необоротності явища дифузії.
- Визначення опору різних ділянок тіла.
- Визначення звукової чутливості людини.
- Визначення роздільної здатності ока.
- Отримання спектру гемоглобіну.
- Вивчення структури хлорофілу.
- Вимірювання температури шкіри напівпровідниковим термометром.

Перелічені в програмі демонстраційні досліди й лабораторні роботи є необхідними і достатніми щодо вимог нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Окремі лабораторні роботи можна виконувати як учнівські навчальні проекти, а також за умови відсутності обладнання за допомогою комп'ютерних віртуальних лабораторій. Разом з тим модельний віртуальний експеримент повинен поєднуватися з реальними фізичними дослідженнями і не замінювати їх.

Самостійне експериментування учнів необхідно розширювати, використовуючи найпростіше устаткування, інколи навіть саморобні прилади і побутове обладнання, дотримуючись правил безпеки життєдіяльності. Такі роботи повинні мати пошуковий характер, завдяки чому учні збагачуються новими фактами, узагальнюють їх і роблять висновки. У процесі такої діяльності вони мають навчитися ставити мету дослідження, обирати адекватні методи й засоби, планувати і здійснювати експеримент, обробляти його результати й робити висновки. Має право на існування домашній експеримент, але перед його виконанням на занятті розробляють можливий хід експерименту, варіанти зміни його умов. Після закінчення досліджень на занятті учні виступають із своїми доповідями, порівнюють та аналізують результати досліджень. Щоб зацікавити учнів в подальших експериментальних дослідженнях явищ природи засобами фізичного експерименту, уже на першому занятті можна запропонувати дослідження "Тварини - синоптики", як приклад можна навести відомі факти: відчувачи наближення шторму дельфіни запливають за скелі, кити пливають далеко у відкрите море, пінгвіни лягають на сніг і витягують свій клюв у той бік звідки чекають бурю чи заметіль, коти відчують землетрус. Чудовим синоптиком є жаба, при можливості та бажанні вдома можна завести жаб'ячий барометр, як це робили ще в давнину. Пристрій зовсім не складний. Спочатку зробити невеличку дерев'яну драбинку, опустити її у скляну банку з водою. Потім піймати жабу (трав'яну чи річкову) і посадити її в банку. Через деякий час, коли жаба адаптується, можна проводити спостереження: якщо жаба піднімається по драбинці, то чекайте негоду, а якщо опускається - погода буде мінливою, якщо плаває на поверхні води - буде тепло, сонячно, без опадів. Також можна запропонувати дослідження "Рослини барометри", яких в природі існує близько 400. Під час вивчення оптичних явищ учні змогли б самостійно дослідити утворення тіні на сітчатці ока або дослідити зміну діаметра зрачка і акомодацию ока.

Під час вивчення теми "Рух і сили" за допомогою наочних засобів можна показати еволюцію колеса, створення якого підказала сама природа. Дійсно, людина опирається на одну ногу, відштовхується носком другої ступні від землі і, зберігаючи рівновагу виносить ногу вперед; нога - маятник описує в повітрі частину кола і опускається на землю. Ходьба, як кажуть інженери - це перервне кочення. Цей принцип руху і є підказкою у створенні колеса, без якого транспорт не досяг сучасного рівня розвитку. Вивчення принципу переміщення живих організмів, та вивчення конструкцій їх кінцівок дало змогу створити перші всюдиходи. Подібні приклади подібності явищ природи з фізичними дослідженнями можна навести і при вивченні теми інших тем даного курсу.

Експериментальні задачі займають важливе місце при реалізації завдань фізичного експерименту, оскільки

дані для задачі потрібно отримати дослідним шляхом, на відміну від текстових задач. Проте вони позитивно впливають на якість викладання фізики. Як і будь-який експеримент, експериментальні задачі сприяють підвищенню активності учнів, змушують критично мислити, використовуючи теоретичні знання. При розв'язуванні кожної задачі учні бачать реальний зв'язок між явищами природи і фізичними величинами, переконаються, що експеримент має велике значення у вивченні навколишнього середовища. Самостійне розв'язування експериментальних задач формує вміння та навички досліджувального характеру, розвиває творчі здібності учнів.

Експериментальні задачі поділяються на якісні (відсутні числові дані і математичні розрахунки) і кількісні (потребують спочатку необхідних вимірювань, а потім обчислюють числове значення шуканої величини).

Для вирішення експериментальної задачі можна використовувати як демонстраційне так і лабораторне обладнання; її можуть розв'язувати як учитель так і учні (фронтально або індивідуально). **Розв'язування експериментальних задач складається із таких етапів:**

- розуміння умови задачі;
- складання плану розв'язку задачі;
- реалізація плану розв'язку задачі;
- дослідження відповіді, пошук інших шляхів розв'язку задачі.

Експериментальні задачі екологічного змісту доречно запропонувати як на занятті, так і додому. Наприклад: Є дві склянки з водою, в одній холодна, а в другій - гаряча. Якщо у склянки кинути однакові шматочки марганцівки, то поступово вода забарвлюється. В якій склянці швидше? Чому? Такі задачі формують мікпредметні компетентності екологічного напрямку.

Експериментальні задачі підготовлюють учнів до виконання фронтальних робіт та практикумів, передбачених програмою, допомагають краще розв'язувати текстові розрахункові задачі. Досвід підтверджує, що експериментальні задачі виконують три основні функції: навчальну, розвиваючу, виховну.

Рекомендуємо провести експерсію до вищого навчального закладу (на фізичний та біологічний факультети), медичного лікувального закладу чи лабораторії, що сприяє посиленню практичної направленості занять.

Вивчення даного курсу сприяє системному підходу у формуванні наукового світогляду та технічного мислення учнів за допомогою вивчення природничих дисциплін, орієнтує учнів на майбутній вибір професії.

Таким чином, навчальний фізичний експеримент як органічна складова методичної системи навчання фізики забезпечує формування в учнів необхідних практичних умінь, дослідницьких навичок та особистісного досвіду експериментальної діяльності, завдяки яким вони стають спроможними у межах набутих знань розв'язувати пізнавальні завдання засобами фізичного експерименту. Вивчення факультативного курсу "Фізика живої природи" сприяє системному підходу у формуванні наукового світогляду та технічного мислення учнів, орієнтує на майбутній вибір професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Биофизика. [Коспек П.Г., Гродзинский Д.М., Зила В.Л.]. - Київ: Вища школа, 1988. - 48с.
2. Богданов К.Ю. Физик в гостях у биолога / К.Ю. Богданов. - Москва: Наука, 1996. - 123с
3. Буров В. А. Демонстрационный эксперимент по физике в старших классах средней школы / В.А. Буров. - Москва: Просвещение, 1967. - 79с.
4. Буров В.А. Фронтальные экспериментальные задания по физике / В.А. Буров. - Москва: Просвещение, 1987. - 98с.
5. Волькенштейн М.В. Биофизика / М.В. Волькенштейн. - Москва: Наука, 1988. - 76с.
6. Кац Ц.Б. Биофизика на уроках физики / Ц.Б. Кац. - Москва: Просвещение, 1988. - 134с.

Н.М. Черноусова,

заступник директора комунального закладу "Черкаська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів Черкаської обласної ради"

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ПОЖЕЖ**РОЗРОБКА УРОКУ З ПРЕДМЕТА "ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я" ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ. 8 КЛАС****Мета уроку:**

Дидактична: з'ясувати причини виникнення пожеж та особливості поведінки біля опалювальних приладів. Навчати правильно користуватися пічним опаленням.

Корекційна: розвивати логічне мислення при встановленні причинно-наслідкових зв'язків. Розвивати зв'язне мовлення та розширювати словниковий запас учнів під час визначення причин виникнення пожеж. Відпрацьовувати чистоту звуковимови. Розвивати узагальнення у процесі формування уявлень про шляхи запобігання пожежам

Виховна: Виховувати ціннісне ставлення до власного життя та життя близьких людей.

Обладнання: праска з пошкодженням проводом, тематична презентація "Причини виникнення пожеж", роздруковки з теми.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку**I. Організаційний момент.**

Учитель. Доброго дня, діти! Рада вас бачити на уроці здоровими, розсудливими. Сьогодні ми продовжимо розмову про пожежну безпеку в наших оселях.

II. Нервово-психологічна підготовка.

Учитель. Діти, у мене у руках праска (у праски пошкоджений провід і вмикач). Запитання: чи можна, знаючи правила безпеки в електричних мережах, користуватися нею?

Учитель. Хто бажає виступити у ролі пожежного інспектора?

1 учень у ролі пожежного інспектора проводить "експертизу" пошкодженої праски на предмет пожежної безпеки/. Вчитель, за потреби, робить уточнення і доповнення.

III. Відтворення і корекція опорних знань учнів.

Тест "Пожежна безпека при користуванні електричними приладами" виведений на мультимедійній дошці.

Запитання тесту.

- Електричний струм тече по електричних дротах, виготовлених з:**
 - глини;
 - металів;
 - цементу.
- Напруга в електричній мережі для роботи електроприладів має бути:**
 - 220 Вт;
 - 5 Вт;
 - напруга відсутня.
- До провідників електричного струму відносяться:**
 - метали;
 - гума;
 - деревина.

4. Провідником електричного струму є:

- тіло людини;
- ковдра;
- кераміка.

5. При враженні людини електричним струмом потрібно:

- вимкнути рубильник, викрутити пробку;
- відтягти за руку людину від електричного приладу;
- облити людину водою.

6. Електричні прилади можуть загорітися:

- коли стоять у пиліюці;
- якщо пошкоджена електрична проводка;
- коли стоять вимкнені.

IV. Зорова гімнастика.**V. Повідомлення теми, мети, завдань уроку.****Мотивація навчальної діяльності.**

Вчитель. Діти, вчора я зателефонувала у пожежну частину м. Черкас. Дізналася, що за минулу добу у м. Черкасах виникло ... пожеж, постраждалих.. Згоріло майна на суму...

Вчитель. За середніми статистичними даними загальна кількість пожеж на нашій планеті - 5,5 млн. у рік; кожні 5 секунд десь у світі спалахує пожежа; за 1 хвилину спалахує 12 пожеж; за урок (45 хвилин) у світі спалахує 540 пожеж.

Проблема №1 у світі - пожежі.

Вчитель. Отже, знання про пожежну безпеку, які ми отримаємо сьогодні на уроці, допоможуть нам врятувати наші домівки від пожежі та зберегти власне життя і здоров'я та здоров'я людей, що нас оточують.

Тематична презентація "Причини виникнення пожеж". (Причини виникнення пожеж розглядаються з опорою на слайди презентації)

Вчитель. Серед основних причин, що спричиняють виникнення пожеж є:

- необережне поводження з вогнем;
- необережність під час паління (у ліжку, або інших місцях);
- дитячі пустощі з вогнем;
- порушення правил пожежної безпеки під час експлуатації побутових електроприладів;
- порушення правил експлуатації газових приладів;
- розпалювання багать і спалювання сміття поблизу будівель;
- застосування для розпалення багаття легкозаймистих рідин (бензину, гасу, ацетону та ін.);
- великою проблемою є опалення будинків пічним опаленням.

VI. Фізкультхвилинка. Руханка "Самоваричайники" (діти промовляють текст руханки з імітацією рухів).

Самовари-чайнички, чайнички, чайнички.
Самовари-чайнички, чайнички.
На чайничку чашечка, чашечка, чашечка.
На чайничку чашечка, чашечка.
На чашечці кришечка, кришечка, кришечка.
На чайничку кришечка, кришечка.
А в кришечці дірочка, дірочка, дірочка.
А в кришечці дірочка, дірочка.
А з дірочки пара.

VII. Осмислення, узагальнення і систематизація нових знань.

1.Бесіда з дітьми "Правила користування пічним опаленням в зимовий період"

Правила:

- до початку опалювального сезону потрібно полагодити печі й димоходи;
- 1 раз на три місяці димоходи потрібно прочищати й білити;
- розпалювати дрова в грубках за допомогою горючих рідин забороняється. Горючі рідини під час запалювання спалахують, полум'я спрямовується не в димохід, а в кімнату, воно може обпекти обличчя або запалити легкозаймисті речовини, що знаходяться поблизу печі;
- необхідно щільно зачиняти дверцята топок, щоб уникнути попадання палаючих вуглинок;
- не пускати до розтоплювання печей дітей молодшого шкільного віку;
- не сушити речей над піччю;
- не зберігати поблизу печей легкозаймистих і вибухонебезпечних речей;
- не залишати без догляду печей.

2. Робота з тематичними текстами-роздруківками (додаток 1). (Читання різними способами: "Ланцюжком", "Снігова заметіль".

3. Робота у групах. (Діти за умовними позначками-символами поділяються на дві команди - "Вогонь" "Вода", обирають собі капітанів команд і отримують завдання від вчителя - дати оцінку ситуації.

Ситуація №1 - для команди "Вогонь".

"Хлопець Євгенко вирішив на зимових канікулах вдома ввечері розпалити пічку. Біля пічки стояла канистра з бензином. Євгенко грався запальничкою з газом, яку вирішив кинути у розчинені дверцята печі. Стався вибух, виникла пожежа. Ледь живого Євгенка привезли до лікарні. Лікарі врятували Євгену життя".

Ситуація №2 - для команди "Вода".

"У с. Петрівка господарі у літній кухні поставили варити їсти кабанові. В цей час по телевізору демонстрували цікавий серіал. З чавуна вибігла вода, загасила полум'я. Газовий балон вибухнув, від вибуху виникла пожежа. Господарі швидко відчинили двері літньої кухні, та кухня до приїзду пожежної команди згоріла, разом з нею і худоба".

4. Робота з прислів'ями.

Пояснити значення прислів'їв:

- Вогню криком не загасиш.
- З маленької іскри великий вогонь буває.
- Вогонь мстить, як його не шануєш.
- Вранці ввечері і вдень будь обережним з вогнем.

5. Робота з трансформованим реченням.

Завдання: правильно розставити слова у реченні і прочитати прислів'я /Вогнем, вранці, будь, і, вдень, обережним, ввечері, з, вранці, ввечері і вдень будь обережним з вогнем/.

6. Рубрика "Це зі мною траплялося..." (вчитель підводить дітей до розповідей на загальні ситуації, які з ними траплялися про необережне поводження з вогнем, коли вони ще не знали правил безпечного поводження з легкозаймистими речовинами та матеріалами і електричними приладами, пічним опаленням). Разом з дітьми вчитель аналізує ці ситуації.

VIII. Підсумки уроку.

1. Дидактична гра "Продовжи речення":

Необхідно щільно закривати дверцята пічок, щоб...

Поблизу пічок не можна зберігати...

Один раз на три місяці димоходи потрібно...

2. Вчитель. - Діти вогонь нам ворог чи друг?

- Назвати основні причини виникнення пожеж.

- Що з цього уроку ви візьмете собі у кишені добрих порад?

IX. Оцінювання.

X. Домашнє завдання

Розповісти рідним про правила користування пічним опаленням в зимовий період.

Додаток 1.

Текст для читання

Як приємно холодними зимовими вечорами сидіти біля печі, у якій весело палахкотять дрова. Нехай лютує на вулиці мороз, а тут тепло і затишно.

Але людина задрімала... Випала з печі вуглинка, задимилася, зачаділа. Спить людина, не чує і не знає, що поряд біда.

Вийшов господар з хати, залишив дверцята печі відкритими - знову біда. Не можна залишати без нагляду піч, що топиться. Палаючої вуглинка або іскри, що випала з печі, достатньо, щоб скоїлося лихо. Меблі та інші предмети, що можуть швидко загорітися, потрібно встановлювати не ближче чим за 1 метр від печі.

Біля печі не можна сушити білизну, дрова. Деякі люди, щоб дрова, вугілля, торф загорілися швидше, підливають у піч бензин чи керосин. Це дуже небезпечно.

На підлозі біля дверцят печі потрібно прибити металевий лист розміром 50 см на 70 см. Він не дасть виникнути пожежі, якщо з печі випаде вуглинка чи іскорка. Попіл потрібно збирати в металевий посуд з кришкою, та заливати водою.

Будьте уважні при користуванні печами. Вогонь мстить, якщо його не шануєш.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Омельченко О.П. Основи безпеки життєдіяльності 7 клас / О.П. Омельченко. - Харків: вид. "Ранок", 2002. - С. 76-77.
2. Пазяк М.М. Прислів'я та приказки / упорядник М.М. Пазяк. - Київ: Наукова думка, 1989. - 58с.
3. Панасенко Т.М. Скарбниця народної мудрості/ упорядник Т.М. Панасенко. - Київ: Фоліо, 2004. - 75с.
4. Рябенський А.П. Так починається пожежа / А.П. Рябенський. - Київ: Реклама, 1997. - 22с.
5. Черноусова Н.М. Програми для спеціальних навчальних закладів для розумово відсталіх дітей / Н.М.Черноусова. - Черкаси: Вертикаль, 2015. - 58с.

В.М. Трубенко,

учитель математики Смілянської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату I-II ступенів Черкаської обласної ради

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ПОНЯТЬ З ТЕМИ "ІМЕНОВАНІ ЧИСЛА ТА ДІЇ З НИМИ"

Головне завдання спеціальної школи - корекція недоліків пізнавальної сфери, складних відхилень в емоційно-вольовій сфері, розвиток мовлення, фізичне оздоровлення дітей, формування в них умінь брати участь у продуктивній праці. Школа покликана дати розумово відсталим учням систему знань, умінь і навичок з основних навчальних дисциплін, що допоможуть їм оволодіти трудовою професією й адаптуватися до суспільного середовища, стати, за змогою, соціально активним і корисним. Але оволодіння будь-якою професією неможливе без наявності системи математичних знань, умінь та навичок. Тому математика як навчальна дисципліна посідає надзвичайно важливе місце в навчально - виховному процесі. Незважаючи на певну складність для засвоєння, вона відіграє провідну роль серед інших навчальних дисциплін, що вивчаються в школі. Знання, які учні отримують на уроках математики, не повинні бути відірваними від дійсності. Школярі мають навчитися використовувати їх у процесі трудової діяльності й у житті.

Міри і вимірювання відіграють велику роль у житті взагалі і в професійно-трудова підготовці розумово відсталих дітей зокрема. Вимірювання виникли з практичної необхідності людей, а тому правомірно увійшли в математику як її важлива складова. Отже, вивченню іменованих чисел, дій над ними та навчанню вимірювання у спеціальній школі слід приділяти велику увагу.

Упродовж навчання в спеціальній школі розумово відсталі діти повинні:

- засвоїти метричну систему мір;
- навчитися користуватися вимірювальними інструментами, вказаними в програмі;
- виконувати практичні завдання з вимірювання і зважування;
- уміти роздроблювати й перетворювати іменовані числа;
- виконувати чотири арифметичні дії над складеними іменованими числами, замінювати іменовані числа десятковими дробами й навпаки;
- використовувати свої знання та вміння при розв'язуванні задач.

У спеціальній школі дітям дають поняття про основні величини, вивчають міри довжини, ваги, вартості, прищеплюють певні вимірювальні навички. Отже, вивчення мір і проведення вимірювальних робіт є одним із засобів зв'язку викладання математики з життям. У процесі професійно-трудова підготовки школа дає учням навички користування різними приладами й вимірювальними інструментами. Вправляючись у вимірюваннях, діти отримують умінь й навички, які потім використовують при виконанні складніших завдань. Це, наприклад, навичка правильної установки вимірювальних інструментів, умінь "на око" визначити ту чи іншу величину, правильно визначити величину за допомогою вимірювальних

інструментів і з одержаними іменованими числами виконати відповідні операції.

Вивчення іменованих чисел сприяє також формуванню в дітей просторових уявлень.

Практика роботи в спеціальній школі показала, що в п'ятий клас приходять діти з недостатнім запасом знань про міри та навичками у вимірюванні. Так, більшість учнів:

- не мають точних уявлень про конкретну величину одиниць мір довжини, ваги й вартості;
- не знають таблиці співвідношення мір;
- мають неточні поняття про просте і складене іменоване число;
- не вміють користуватися вимірювальними інструментами й тому не можуть правильно визначити ту чи іншу величину;
- погано роздроблюють і перетворюють прості іменовані числа.

Це зумовлюється особливостями розумової діяльності дітей-олігофренів: повільністю сприймання, недостатністю процесів мислення, слабкою пам'яттю, бідністю уявлень, швидким забуванням тощо. Ось чому виникає необхідність приділяти багато уваги вивченню іменованих чисел. Роботу потрібно розпочати з виявлення знань про міри та вимірювання, актуалізацію, закріплення, поширення і поглиблення цих знань, із формування вимірювальних навичок. Використання сучасних інноваційних технологій, зокрема технології інтерактивного навчання, значною мірою підвищує ефективність навчального процесу, сприяє високому інтелектуальному розвитку учнів, забезпечує оволодіння навичками саморозвитку особистості, можливістю думати й творити.

Особливістю інтерактивного навчання є підготовка молодшої людини до життя в громадянському суспільстві та демократичній правовій державі, що потребує активізації навчальних можливостей учнів. Уроки в спеціальній школі повинні формувати основні пізнавальні та громадянські вміння, а також навички та зразки, поведінки; пробуджувати в дітей інтерес та мотивацію, навчати само-стійно мислити і діяти. За умов інтерактивного навчання всі діти в класі отримують можливість говорити, висловлюватися: вони мають час подумати, обмінятися ідеями з партнером, а потім озвучити свої думки перед класом.

Така робота сприяє розвитку навичок спілкування, вмінню висловлюватися, критично мислити й спільно доходити до рішення.

Інтерактивне навчання відкриває для учнів можливості співпраці зі своїми ровесниками, дає змогу реалізувати природне прагнення людини до спілкування, сприяє досягненню учнями вищих результатів засвоєння знань і формування вмінь.

Формування поняття "іменовані числа" та виконання дій над ними здійснюється під час вивчення таких розділів:

1. Вивчення мір і формування вимірювальних навичок

Вивчаючи матеріал, необхідно дотримуватися таких вимог:

1. Забезпечення зв'язку з життям, використання життєвого досвіду. Наприклад, довжину й ширину класу вимірюють кроками, але в результаті одержують різні величини, тому що кроки в кожного різні. Ось тому виникла необхідність увести єдину міру. Такою мірою є метр. Діти ознайомлюються з цією мірою (метрова лінійка) та вимірюють нею довжину й ширину класу. Після цього з'ясовують, що ще в класі й поза класом можна виміряти метром, і вимірюють (довжина коридору, ширина доріжки, висота кімнати, довжина дослідної ділянки, тощо). На завершення доцільно зробити висновок про те, що можна вимірювати метром, де і коли в житті використовується така міра. Цю вимогу потрібно брати до уваги при вивченні всіх одиниць ви-мірювання.

2. Вивчення мір має бути наочним, інакше розумово відсталі діти не матимуть уявлень про величину тієї чи іншої міри. Наприклад, якщо запитати учня, що таке кілограм, то він скаже - це 1000 г, але не зможе назвати або показати предмет, який важить приблизно 1 кг.

3. Вивчення мір мусить бути дійовим. Його не можна зводити лише до заучування таблиці мір, до розв'язування прикладів і задач з іменованими числами. Роботу слід проводити так, щоб діти навчилися застосовувати на практиці знання про міри й оволоділи вимірювальними навичками.

У результаті різноманітних практичних вправ, пов'язаних із вимірюваннями, учні повинні:

- оволодіти навичками вимірювання за допомогою вимірювальних інструментів і приладів: ваги, лінійки, рулетки;
- оволодіти навичками визначення "на око" довжини лінії, довжини, ширини, висоти предмета, приміщення, а також ваги деяких тіл. Учні мають навчитися визначати приблизну вагу предметів, узявши їх у руку;
- знати довжину, ширину, висоту класу, висоту і ширину столу, ширину і довжину дошки, висоту стільця, парти, середню вагу учня свого віку тощо.

Із метою виконання поставлених завдань необхідно систематично практикувати вимірювання метром, дециметром, сантиметрами, міліметрами, кілограмами й грамами, де це можливо. Вимірювання можна здійснювати не лише на уроках математики, а й на уроках фізкультури, малювання, праці, в позаурочний час (екскурсії в ліс, поле, парк). Із метою ознайомлення з мірами ваги, закріплення отриманих знань потрібно обов'язково проводити зважування різних предметів, продуктів не лише при первинному вивченні мір, а й при складанні та розв'язуванні задач із простими і складеними іменованими числами.

При вивченні мір величини в розумово відсталих дітей увагу слід приділяти розвитку окоміру, оскільки вимірювання "на-око" сприяє розвитку просторових уявлень. Більшість учнів старших класів спеціальної школи при визначенні відстані "на-око" допускають багато помилок. Нерідко названий ними результат відрізняється від точного більш як на 50 %.

Роботу з розвитку окоміру потрібно налагоджувати так, щоб учні завжди бачили свої помилки й осмислювали їх. Так, при вивченні мір довжини учням можна запропонувати:

- визначити "на око" довжину лінії, накресленої на дошці, ширину смужки паперу, довжину й ширину класного журналу;
- назвати відстань, на якій перебуває той чи інший предмет, відстань між двома предметами тощо.

Такі завдання учні виконують із великим інтересом особливо тоді, коли бачать свої успіхи.

Отже, кожне вимірювання "на око" необхідно перевірити за допомогою вимірювальних інструментів.

2. Прості й складені іменовані числа

3 поняттями "просте і складене іменоване число" учні спеціальної школи ознайомлюються в по-чаткових класах. Проте ці знання слід відновити й закріпити в старших класах. Насамперед потрібно уточнити абстрактне поняття й іменоване число. Це можна зробити, використавши знання мір та вміння вимірювати. Учитель ставить кілька запитань: "Скільки в класі учнів?", "Скільки вікон?", "Скільки дверей?", "Скільки лампочок?" тощо. Після кожної відповіді вчитель запитує: "Як ми про це дізналися?", "Як одержали таке число?". Учні відповідають, що полічили. Одержані числа можна записати на дошці й у зошитах (15, 3, 2, 6 тощо).

Далі вчитель запитує: "Яка довжина класу?", "Як можна дізнатися про довжину класу?". Учні скажуть, що потрібно, виміряти, й вимірюють, а вчитель робить загальний висновок. Важливо, щоб учні усвідомили, що абстрактні числа можна одержати при лічбі, а іменовані - внаслідок вимірювань, тому що учні спеціальної школи здебільшого розрізняють їх лише за наявністю або відсутністю найменувань мір.

Наступним етапом у роботі є уточнення понять "просте і складене іменоване число". Уточнення цих понять можна здійснити так: учитель пропонує учням почергово виміряти довжину, ширину й висоту кількох предметів, зважити два-три предмети й записати одержані числа (2 м; 3 м; 40 см; 5 дм; 150 г; 2 кг тощо). Опісля дібрати величини, внаслідок вимірювання яких діти одержали складені іменовані числа (2 м 50 см; 4 см 8 мм; 1 кг 700 г тощо). Розумово відсталі діти часто складене іменоване число сприймають як два числа. Наприклад, 5 м 25 см - це 5 м одне число, а 25 см - друге. Перекопати їх можна виконанням вправ на вимірювання. Далі учні порівнюють числа, одержані при вимірюванні, знаходять відмінне у них, роблять висновок, які числа називаються простими іменованими, а які складеними іменованими. Крім зовнішніх ознак (одна або дві назви мір), діти мають зрозуміти відмінність в утворенні цих чисел, а саме: просте іменоване число можна одержати при вимірюванні однією одиницею мір, а складене - двома або кількома однорідними одиницями мір. Ці поняття необхідно систематично закріплювати вправами:

- прочитати лише прості або лише складені іменовані числа (числа записані на плакаті або на дошці);
- виписати спочатку прості, а потім складені іменовані числа (числа відображені на дошці, плакаті, у підручнику, на картках для індивідуальної роботи);
- підкреслити прості або складені іменовані числа (числа подано на індивідуальних картках);
- придумати по кілька простих і складених іменованих чисел, записати в зошити (один або двоє учнів виконують завдання на дошці, потім усі учні перевіряють);
- виміряти кілька величин, ліворуч записати прості іменовані числа, праворуч - складені (вчитель добирає такі величини, щоб унаслідок вимірювання були і прості, і складені іменовані числа);
- виміряти відрізки, позначити ті, величину яких виявлено складеним іменованим числом або навпаки (відрізки подано на картках);
- накреслити відрізки, довжину яких виявлено складеним іменованим числом або простим (позначити довжину на відрізку) тощо.

Для того, щоб закріпити поняття "прості й складені іменовані числа", бажано проводити такі інтерактивні вправи:

Вправа "Так чи ні"

Мета: активізувати увагу, пам'ять, процеси аналізу та синтезу; навчити виділяти головне; застосовувати отримані знання.

Учитель пропонує учням відповісти на запитання:

- г - це міра довжини?
- дерево - це іменоване число?
- 1 кг 200 г - це просте іменоване число?
- 44 ц - це складене іменоване число?
- км більше, ніж м?

3. Роздроблення й перетворення іменованих чисел

Робота свідчить, що такі операції над іменованими числами, як роздроблення і перетворення, викликають у розумово відсталіх дітей низку труднощів.

Для успішного оволодіння уміннями роздроблювати іменовані числа необхідно знати співвідношення одиниць мір, уміти множити 10, 100, 1000 на будь-яке число, а також будь-яке число на одиницю з нулями, користуватися переставним законом множення, додавати будь-які числа до круглих десятків, сотень і тисяч. На практиці трапляються випадки, коли учні правильно розповідають правило множення на 10, 100, 1000, а завдання виконати не можуть, зазвичай дописуючи стільки нулів, скільки цифр у 10, 100, 1000.

У процесі роботи вчитель має домогтися того, щоб учні розрізняли поняття роздробити і перетворити. Діти краще запам'ятають, якщо вони почують це слово, побачать дію, яку воно означає, і самі її виконають. Для цього можна навіть удатися до такого примітивного порівняння, як роздробити кусок крейди, цеглину й одержати менші, дрібніші частинки. При роздробленні метра в сантиметри й дециметра в сантиметри треба запропонувати учням самостійно виготовити ці міри, а потім розрізати на менші. Роздроблення простих іменованих чисел рекомендовано виконувати усно, а записувати лише результати. Учні мають розповідати, як вони роздробили число. Досвід роботи засвідчив, що слабшим учням на початковому етапі можна і слід дозволити виконувати множення в зошитах або на чернетках.

Після засвоєння роздроблення простих іменованих чисел слід переходити до роздроблення складених іменованих чисел. Насамперед потрібно домогтися знань, у які міри роздроблюватимемо. Складене іменоване число має два найменування мір, тому розумово відсталі діти часто механічно відповідають на запитання, в які міри будемо роздроблювати. Наприклад, 2 м 24 см - учні відповідають, що будемо роздроблювати в метри. Бувають випадки, коли учні пропонують 2 м 24 см роздробити в міліметри. Помилки першого порядку можна ліквідувати шляхом проведення низки вимірювань, а також слід привчити учнів перед роздробленням порівняти ці два найменування (м і см у даному випадку), визначити менші одиниці мір, а роздробити - це відтворити в менших мірах. Отже, 2 м 24 см слід подати в сантиметрах.

Навчаючись перетворювати іменовані числа, треба дотримуватися такої послідовності:

- а) у результаті одержуємо просте іменоване число;
- б) у результаті одержуємо складене іменоване число.

На початку вивчення матеріалу необхідно повторити таблицю мір, ділення на одиницю з нулями без остачі та з остачею. Відтворивши необхідні знання, можна переходити до перетворення іменованих чисел. Слід зауважити, що цей матеріал розумово

відсталі діти засвоюють значно краще, ніж роздроблення іменованих чисел. А тому перетворення метричних іменованих чисел у спеціальній школі потрібно називати усно й записувати в рядок.

Після вивчення цих операцій необхідно порівняти їх між собою, показати, що вони взаємно обернені: при роздробленні - заміна більших мір меншими; при перетворенні - менших більшими. До того ж при роздробленні слід використовувати дію множення, при перетворенні - ділення.

Роздробленню й перетворенню варто приділити велику увагу, оскільки ці знання необхідні при виконанні всіх арифметичних дій з іменованими числами. Наступна вправа закріплює вміння та навички, отримані учнями на уроках.

4. Додавання іменованих чисел

За час вивчення цієї теми учні повинні засвоїти всі випадки додавання іменованих чисел без перетворення і з перетворенням у більші одиниці виміру.

При вивченні цієї теми учні спеціальної школи постають перед низкою труднощів, хоча дії над основними іменованими числами зводяться до дій над абстрактними числами. Як наслідок - діти допускають багато помилок, що призводять до неправильного виконання завдань.

Причиною є недостатнє засвоєння таблиці мір, невміння співвідносити нижчі й вищі міри, невміння перетворювати нижчі міри у вищі. Виходячи з цього, потрібно планувати роботу над темою. Розпочати роботу слід із повторення таблиці мір, перетворення мір, додавання абстрактних чисел, тому що ці завдання необхідні учням при вивченні нового матеріалу. Слід також загострити увагу дітей на знайомому їм матеріалі: десятковому складі чисел, підписанні абстрактних чисел при додаванні, щоб уникнути помилок. Ознайомлення дітей із додаванням іменованих чисел потрібно розпочати з прикладів, які можна розв'язати усно. На таких прикладах легше показати, що суть додавання іменованих чисел полягає в складанні одиниць кожного найменування окремо. Приклади для пояснення можна пропонувати в такій послідовності:

- додавання простих іменованих чисел з однаковими найменуваннями;
- додавання простих іменованих чисел із різними однорідними найменуваннями;
- додавання простого іменованого числа до складеного;
- додавання складених іменованих чисел, де не потрібно виконувати перетворення;
- додавання складених іменованих чисел із перетворенням.

Розв'язуючи ці приклади усно, учні усвідомлюють, що додавати можна числа лише з однаковими найменуваннями мір.

Далі можна переходити до розв'язання прикладів у стовпчик. Послідовність, для прикладу, може бути такою:

а) додавання складених іменованих чисел без перетворення:

$$\begin{array}{r} + 20\text{ м } 60\text{ см} \\ 10\text{ м } 25\text{ см} \\ \hline 30\text{ м } 85\text{ см} \end{array}$$

б) додавання до складеного іменованого числа простого без перетворення:

$$\begin{array}{r} + 20\text{ м } 60\text{ см} \\ 15\text{ м} \\ \hline 35\text{ м } 60\text{ см} \end{array}$$

в) додавання складених іменованих чисел із перетворенням:

$$\begin{array}{r} + 5\text{ см } 7\text{ мм} \\ 2\text{ см } 3\text{ мм} \\ 7\text{ см } 10\text{ мм} \\ \hline 16\text{ см} \end{array}$$

5. Віднімання іменованих чисел

Деякі наукові дослідження й практика роботи педагогічних працівників показали, що віднімання іменованих чисел значно складніше для засвоєння розумово відсталим учням, ніж додавання. У процесі вивчення цієї теми, а також після її завершення, воші припускаються безлічі помилок. Причини помилок бувають різні:

- недостатнє засвоєння таблиці мір;
- неправильне підписання іменованих чисел при відніманні;
- ототожнення віднімання складеного іменованого числа від простого і простого іменованого від складеного;
- забування того, що в більших мірах позичили одну одиницю (метр, кілограм, сантиметр тощо);
- недостатнє володіння обчислювальними навичками при відніманні багатоцифрових чисел.

Вивчення цієї теми слід розпочати з відтворення й актуалізації знань, необхідних для засвоєння нового матеріалу.

При навчанні учнів правильно віднімати іменовані числа велике значення має розташування всіх видів вправ залежно від їх складності.

Послідовність може бути такою:

- віднімання складеного іменованого числа від складеного іменованого без роздроблення;
- віднімання від складеного іменованого числа простого іменованого без роздроблення;
- віднімання від простого іменованого числа складеного іменованого з роздробленням;
- віднімання складених іменованих чисел із роздробленням;
- віднімання простого іменованого числа від складеного з роздробленням.

При відніманні іменованих чисел без роздроблення основну увагу слід звернути на правильність запису і на віднімання в стовпчик. Із цієї метою необхідно повторити десятковий склад чисел, вимоги до запису при відніманні в стовпчик (одиниці під одиницями, десятки під десятками тощо).

Водночас треба розв'язати кілька прикладів на віднімання. Також учні мають усвідомити, що при записі в стовпчик завжди потрібно підписувати метри під метрами, сантиметри під сантиметрами, тобто числа з однаковими найменуваннями мір.

Віднімання з роздробленням значно складніше для учнів спеціальної школи. Крім умінь правильно записувати й віднімати, вони мусять знати таблицю мір і вміти користуватися цими знаннями.

Ознайомлення з відніманням іменованих чисел (легкі випадки) можна розпочати з розв'язання життєвих завдань, а також із розв'язування прикладів (складніші випадки). Упродовж вивчення теми треба вказувати учням на подібність і на відмінність у відніманні іменованих і багатоцифрових чисел. Необхідно також закріплювати знання назв компонентів і результату дії, умінь знаходити невідомий компонент та перевіряти віднімання додаванням. Велику увагу слід приділяти практичним вимірюванням, складанню задач із даними практичних вимірювань, розв'язанню життєвих завдань. Значну частину завдань можна давати учням для усного розв'язання (усна лічба). І основне - практично довести необхідність вивчення дії віднімання над іменованими числами.

6. Множення іменованих чисел

Програмою з математики для спеціальних шкіл передбачено навчити учнів множити прості та складені іменовані числа на одноцифрове і

двоцифрове число без роздроблення і перетворення та з роздробленням і перетворенням.

Перед вивченням множення необхідно повторити з учнями: таблицю мір; множення й ділення, на одиницю з нулями без остачі та з остачею; додавання до 10, 100, 1000 будь-якого числа; таблицю множення; множення абстрактних чисел на одноцифрове та двоцифрове число; роздроблення іменованих чисел; перетворення іменованих чисел.

Вивчення множення іменованих чисел можна здійснювати в такій послідовності:

- множення простого іменованого числа на одноцифрове й двоцифрове без перетворення у вищій мірі;
- множення простого іменованого числа на одноцифрове і двоцифрове з перетворенням у вищій мірі;
- множення складеного іменованого числа на одноцифрове без роздроблення і перетворення;
- множення складеного іменованого числа на двоцифрове.

Множення простого іменованого числа на одноцифрове й двоцифрове число нічим не відрізняється від множення абстрактних чисел, а тому помилки можуть бути допущені тоді, коли діти не знають таблиці множення, не вміють нею користуватися або неправильно додають два добутки. Щоправда, вже в другому випадку від учня вимагається перетворити нижчі міри у вищі. Перетворення іменованих чисел - не новий для учнів матеріал. Вони вже з ним ознайомилися при додаванні іменованих чисел, а також при підготовці до вивчення множення. Відмінність у тому, що при додаванні нижчих мір учні завжди одержували не більш ніж одну одиницю вищих мір, а при множенні можуть одержати їх будь-яку кількість. Щодо множення складеного іменованого числа на одноцифрове є дві методичні поради: роздроблювати складене іменоване число й не роздроблювати.

Частина учнів після ознайомлення з множенням складеного іменованого числа на двоцифрове починає роздроблювати його і при множенні на одноцифрове. У такому разі дітям слід ще раз довести на конкретних прикладах нерациональність цього способу. Якщо й далі деякі з них усе одно роздроблюватимуть, то їм слід дозволити виконувати множення складеного іменованого числа на одноцифрове саме так.

Множення складеного іменованого числа на двоцифрове, на відміну від додавання, віднімання й множення на одноцифрове, треба замінити множенням простого іменованого числа шляхом попереднього роздроблення множеного.

Множення іменованих чисел слід постійно співставляти з множенням абстрактних. Ознайомлення з множенням іменованих чисел, як і з іншими діями, в спеціальній школі можна розпочинати з розв'язування задач або прикладів.

7. Ділення іменованих чисел

За час перебування в спеціальній школі діти з особливими потребами повинні навчитися ділити: просте іменоване на просте іменоване число (одного найменування), просте іменоване на абстрактне одноцифрове й двоцифрове число без роздроблення та з роздробленням і перетворенням; складене іменоване число на одноцифрове й двоцифрове число.

Із метою успішного оволодіння даною темою необхідно відтворити низку знань і вмінь: таблицю мір, таблицю множення і ділення, ділення на одноцифрове та двоцифрове число в межах 100 без

остачі та з остачею, ділення багатоцифрових чисел на одноцифрове й двоцифрове без остачі та з остачею, роздроблення й перетворення іменованих чисел.

При діленні іменованих чисел учні допускають багато помилок, зумовлених невмінням роздробити й перетворити іменовані числа, ділити багатоцифрове число на одноцифрове й двоцифрове. Саме на це вчитель повинен звернути увагу.

При вивченні теми слід дотримуватися такої послідовності:

а) ділення простого іменованого числа на абстрактне без роздроблення ($72 \text{ м} : 2 = ; 72 \text{ м} : 18 =$);

б) ділення простого іменованого числа на просте іменоване (з однаковим найменуванням), коли в частці одержуємо абстрактне число або іменоване з іншим найменуванням;

в) ділення простого іменованого числа на абстрактне з роздробленням і перетворенням ($5 \text{ м} : 4 = ; 16 \text{ м} : 25 =$);

г) ділення складеного іменованого числа на одноцифрове абстрактне число ($15 \text{ м } 24 \text{ см} : 4$);

д) ділення складеного іменованого числа на двоцифрове ($76 \text{ м } 80 \text{ см} : 48$).

При діленні простого іменованого числа на абстрактне без роздроблення не виникає інших труднощів, окрім тих, що мають місце при діленні абстрактних чисел будь-якої величини. З метою попередження подібних помилок слід повторити два основні види ділення (ділення на частини й ділення на вміщення). Для встановлення відмінності між діленням іменованого числа на абстрактне й діленням іменованого числа на іменоване роботу треба організувати так, щоб учні практично на роздатковому матеріалі виконали обидва випадки ділення. Ділення простого іменованого числа на абстрактне можна виконувати двома способами: роздроблювати ділене до розв'язання, роздроблення проводити в процесі розв'язування.

Учнів спеціальній школі необхідно ознайомити з обома способами ділення. Досвід роботи показав, що діти з особливими потребами роздроблюють просте іменоване число до виконання дії лише тоді, коли воно не ділиться ($4 \text{ м} : 5$), тобто менше за дільник. Інакше ($156 \text{ кг} : 75$), коли ділене більше за дільник, учні не роздроблюють, а ділять, і тільки дійшовши до того місця, де не ділиться, закреслюють увесь приклад і починають розв'язання з роздроблення.

У спеціальній школі ділення складеного іменованого числа на абстрактне слід виконувати лише після заміни його простим, тобто після роздроблення. Діти з особливими потребами дуже повільно і з великими труднощами засвоюють дану тему, а тому потрібно вимагати від них знання напам'ять алгоритму ділення складених іменованих чисел на абстрактне:

- записати в рядок;
- роздробити в менші міри;
- поділити в стовпчик;
- перетворити в більші міри, якщо можна;
- записати відповідь.

Знання співвідношення мір, уміння ними користуватися й виконувати арифметичні дії над ними мають важливе практичне значення.

Використовування алгоритмів допомагає учням при розв'язанні прикладів та задач. Вони склалися в процесі роботи при вивченні іменованих чисел.

С ► П ► (x) ► С
С ► П ► (:) ► 0

С- це складене іменоване число; П - просте іменоване число.

Учням доцільно дати настанову. Щоб помножити або поділити складене іменоване число, його треба роздробити (записати простим), виконати множення або ділення в стовпчик, а відповідь, якщо потрібно, перетворити (записати складеним).

Вправа "Дешифратор"

Мета: визначити ключове слово теми уроку; розшифрувати тему уроку; сфокусувати увагу учнів на проблемі; викликати в учнів інтерес.

До якої теми належать відгадані слова?

ЧСАИЛ (числа);
СТАВТРІЬ (вартість);
АМСА (маса);
АЖОДВИН (довжина);
ДИЮНЦИ (одиниці).

Уроки математики покликані реалізувати зв'язок навчання з життям. На них учні навчаються розв'язувати життєво-практичні завдання, що постійно трапляються після закінчення школи. Тому школа загалом і уроки математики зокрема покликані дати якомога більше практичних знань, умінь та навичок, що сприятимуть розв'язанню певних проблемних ситуацій у процесі входження до соціального середовища. Вивчення іменованих чисел - дуже важлива тема для подальшого життя дітей з особливими потребами. Навчаючись у школі, вони постійно в цьому вдосконалюються.

Дуже тісний зв'язок між математикою й уроками професійно-трудового навчання. Знання, вміння та навички, які отримують розумово відсталі школярі на уроках математики, вони використовують під час оволодіння своєю професією. Так, серед швейних, столярних і слюсарних виробів завжди трапляються такі, які потрібно виміряти на "око", за допомогою косинця, метра, лінійки, зважити тощо.

Широко застосовуються математичні знання на уроках природознавства, географії та історії. Під час вивчення таких тем, як "План", "Масштаб", "Земна куля" тощо, учні вимірюють площу класу й шкільної ділянки, що сприяє формуванню креслярських і вимірювальних навичок. Школярі також обчислюють відстані між містами, селищами, закріплюють знання про об'ємні геометричні тіла. На уроках історії вчитель використовує знання учнів із математики під час формування уявлень про час, його відлік, обчислення тривалості тієї чи іншої історичної події. Ці дисципліни дають матеріал для складання й розв'язування арифметичних задач на уроках математики.

Уроки фізкультури мають також важливе значення для закріплення в школярів знань про величини, які вони не можуть собі уявити абстрактно: довжину в 1 км, швидкість руху людини тощо, відстань стрибка в довжину чи висоту.

Поза школою діти також використовують знання, уміння та навички, коли відвідують крамниці, пошту, визначають кількість шпалер та фарби, необхідних під час ремонту, відстань на "око", можуть зважити будь який предмет тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Єременко І.Г. Основи спеціальної дидактики / І.Г. Єременко. - Київ: Радянська Школа, 1975.-210с.
2. Забара К.Г. Методичні рекомендації до вивчення іменованих чисел у старших класах допоміжної школи / К.Г. Забара. - Київ, 1978.-78с.
3. Пометун О. Інтерактивні технології навчання / О.Пометун, Л. Пироженко. - Київ, 2002.-137с.
4. Стебна О.В. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / О.В. Стебна, А.О. Соценко. - Харків: Основа, 2006.-192с.
5. Телячук В.П. Інноваційні технології в початковій школі / В.П. Телячук, О.В. Лесіна. - Харків: Основа, 2008.-188с.

В. М. Сліпченко,

учитель історії та правознавства Канівської загальноосвітньої І-ІІІ ступенів школи №1 імені Т.Г.Шевченка Канівської міської ради

ПОДОРОЖ ПО АЛЕЇ ПРАВОВИХ ЗНАНЬ РОЗРОБКА ПРАВОВОГО ЗАХОДУ

Мета: поліпшити правове виховання учнівської молоді; розвивати вміння і навички використання здобутих знань в практиці повсякденного життя; підвищити інтерес до вивчення діючого законодавства України та предмета правознавства.

Обладнання: Загальна декларація прав людини, Конвенція ООН про права дитини, Конституція України, виставка правової літератури, латинські афоризми про права людини.

Учасники змагань: команди учнів 9-10 класів, модератори - учні 11 класу, учні 9-10 класів, вчителі.

Місце проведення: фойє школи.

Організаційні питання:

1. Формування команд в кількості 3 -4 учні (назва, девіз).
2. Оформлення столів - "станцій" відповідними назвами.
3. На кожній з "станцій" команди одержують і виконують завдання. Учні 11 класів виступають в ролі модераторів. Результати команд вони передають журі.
4. Команди виконують завдання і відповіді передають модераторам.
5. Ведучим виступає вчитель правознавства.
6. Визначається склад журі.

Хід конкурсу

1. Оголошення правил проведення конкурсу.
2. Представлення журі конкурсу та модераторів.
3. Представлення команд - учасників (назви, девізи команд).
4. Виконання завдань конкурсу по "станціях": "Конституційна", "Міжнародна", "Правова", "ООН", "Дитяча". Команди виконують завдання і переміщуються по "станціях". Час виконання контролює журі.
5. Проведення правової вікторини з глядачами (вчитель-ведучий).
6. Підбиття підсумків конкурсу. Проводить журі.
7. Нагородження переможців.

Додатки:

1. Завдання конкурсу по "станціях".
2. Правова вікторина.

Додаток №2 Вікторина для глядачів.

1. Який вигляд має прапор Ради Європи?
2. Який день ми відзначаємо як день Європи?
3. Які державні мови Ради Європи?
4. Де розташована штаб - квартира Ради Європи?
5. В якому році почалось запровадження єдиної валюти - євро?

6. Як називали в грецькій міфології богиню правосуддя?

7. Який вигляд вона мала?

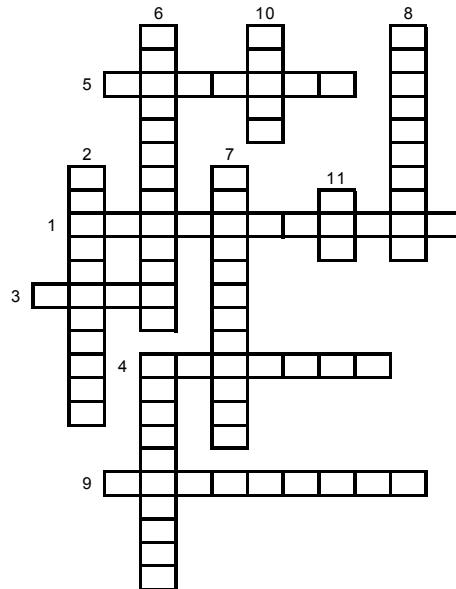
(зав'язані очі - неупередженість; терези - об'єктивність і зваженість рішень; меч - покарання тих, хто порушує права).

8. Чому всі права тісно взаємопов'язані?

9. Які права називають конституційними? Чому?

10. Чому конституційних обов'язків менше ніж прав?

Додаток №1. Завдання командам. "Станція Конституційна"

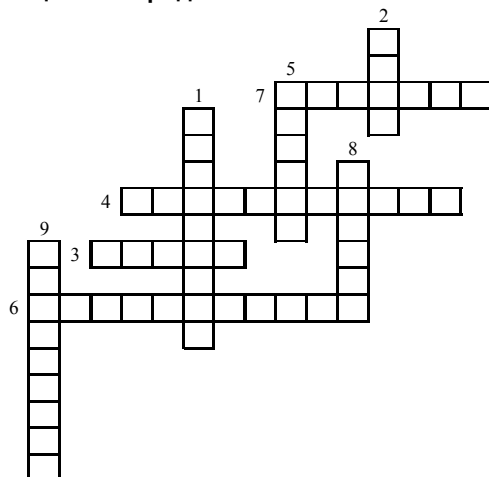

1. Закон держави найвищої юридичної сили.
2. Одна з гілок влади.
3. Один з авторів теорії розподілу влади.
4. Політика - територіальна організація публічної влади, що виникла внаслідок закономірного розвитку суспільства.
5. Держава, основні принципи якої базуються на верховенстві права, непорушності прав, свобод та законних інтересів народу.
6. Який прикметник характеризує суспільство, що відповідає правовій державі?
7. Тип політичного режиму, за якого влада знаходиться в руках вождя або правлячої верхівки та супроводжується порушенням прав людини.
8. Народовладдя, форма політичного і державного устрою, заснована на визнанні народу як джерела влади.
9. Юридична категорія, що означає верховенство, першорядне, значення.

10. Суб'єкт права, який має відігравати провідну роль у правовій державі.

11. Державний орган, який забезпечує юридичний захист прав і свобод людини.

"Станція Міжнародна"

1. Різновид міжнародного договору, що встановлює взаємні права і обов'язки держав, як правило, в певній галузі.

2. Багатосторонній міжнародний договір у сфері забезпечення прав людини.

3. Місто, в якому 10 грудня 1948 р. було прийнято і проголошено Загальну декларацію прав людини.

4. Один з основних принципів у сучасному міжнародному праві, визнаний Статутом ООН, що полягає в утриманні від будь-якої загрози, сили чи акту політичного або економічного тиску стосовно іншої держави.

5. Документ, який визначає основи діяльності ООН.

6. Затвердження міжнародної угоди вищим органом держави.

7. У міжнародному праві засіб впливу, що застосовується до держави при порушенні нею міжнародних зобов'язань та норм міжнародного права.

8. Термін англійського походження, що використовується у міжнародному праві для найменування документів програмного характеру.

9. Місто, де розташовано Європейський Суд з прав людини.

"Станція Правова"

Заповни таблицю:

Громадянські права	
Політичні права	
Соціально-економічні	
Культурні права	

"Станція Дитяча"

Завдання: Знайдіть у тексті помилки та виправте їх.

До появи держави поведінку людей регулювала мораль. Найважливішим документом, прийнятим Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948р.,

стала Декларація прав дитини. Громадянські права людини - це право на життя, на свободу, на недоторканість, на участь в управлінні державою. Згідно з Конвенцією про права дитини середня освіта повинна бути безкоштовною та обов'язковою. Згідно з Українським законодавством діти - особи, які не досягли віку 16 років. Для захисту своїх прав дитина може самостійно звернутись в суд при досягненні 16 років. Врахування думки дитини при вирішенні в сім'ї будь-якої проблеми, яка стосується її інтересів за винятком випадків, що суперечать їх інтересам, обов'язкове з 12 років. Усиновлювачем може бути дієздатна особа віком не молодше 23 років (за винятком, коли усиновлювач є родичем дитини).

"Станція ООН"

Продовжить речення та заповнити пропуски.

1. "Усі люди народжуються вільними й _____ за своєю гідністю та правами. Вони наділені розумом і _____ та повинні діяти один стосовно одного в дусі _____".

2. Кожна людина має право на життя, на _____ і особисту недоторканність.

3. Ніхто не може бути підданим безпідставному арешту, _____ чи вигнанню.

4. Шлюб може укладатися тільки за умови _____ та повної _____ двох сторін, які вступають до шлюбу.

5. Кожна людина має право на _____. _____ повинна бути безплатною, принаймні початкова і загальна. Початкова _____ має бути обов'язковою. Батьки мають _____ право у виборі форми _____ для своїх дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Громадянська освіта: навч. посіб. для 9-го кл. закальноосвіт. навч. закл. / [Р.А.Арцішевський, Т.В.Бакка, І.М.Гейко та ін.] - Київ: Генеза, 2002. - 152с.: іл., схеми.

2. Загальна декларація прав людини. - Київ: Вид-во "Право", 1995. - 16с. (Сер. "Міжнародні документи ООН з прав людини")

3. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-021

4. Конституція України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

5. Права людини: метод. рекомендації для вчителів загальноосвіт. шкіл, гімназій та ліцеїв / [Т.Бжезовська, А.Булда, Л.Заблудська та ін.]; під ред.. Л. Глузінової, Л.Заблудської, І.Усенка, Г.Цвікальської. - Укр. Правн. Фундація: вид-во "Право", 1996. - 160с.

М.М.Коломієць,

учитель хімії і біології Ліплявського НВК Канівської районної ради

РАКОПОДІБНІ. РІЗНОМАНІТНІСТЬ РАКОПОДІБНИХ

РОЗРОБКА УРОКУ З БІОЛОГІЇ. 7 КЛАС

Мета: ознайомити учнів з особливостями зовнішньої та внутрішньої будови ракоподібних, особливостями середовища їх існування та пристосуваннями до способу життя; розвивати навички логічного мислення та спостережливості; виховувати любов та дбайливе ставлення до природи та місцевих представників ракоподібних.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи: бесіда, дискусія, лекція.

Терміни та поняття: членистоногі, карапакс, остії, черевний нервовий ланцюжок, тагми.

Обладнання: Презентація "Різноманітність членистоногих", плакат "Ракоподібні", фільми "Життя ракоподібних".

ХІД УРОКУ

I. Організаційний етап.

Вітання та налагодження робочої атмосфери.

II. Актуалізація опорних знань.

За вчительською презентацією учні дають відповіді на питання. Орієнтовні питання для повторення.

1. Чому членистоногих так називають?
2. Відділи тіла членистоногих?
3. Покриви членистоногих?
4. Опорно-рухова система?
5. Травна система?
6. Кровоносна система?
7. Дихальна система?
8. Видільна система?
9. Нервова система?
10. Статева система та розмноження?

III. Мотивація навчальної діяльності.

Ракоподібні відіграють важливу роль в житті людини. Ми використовуємо їх в їжу, як делікатеси, як кімнатні тваринки в складі акваріуму. Кожен з них посідає чільне місце в ланцюгах живлення. Чисельність їх різна. Одні - більш чисельні, а інші знаходяться на межі вимирання. На сьогоднішньому уроці ми розглянемо клас ракоподібні. Їх внутрішню та зовнішню будову у взаємозв'язку з способом життя.

IV. Вивчення нового матеріалу.

План

1. Особливості середовища існування ракоподібних.

2. Зовнішня будова ракоподібних.
3. Внутрішня будова ракоподібних.
4. Різноманітність ракоподібних.
5. Червонокнижні ракоподібні.

(З використанням вчительської презентації)

1. **Ракоподібні** - водні тварини. Більшість з них - морські представники (краб, омар, лангуст). Є й річкові - рак дафнія. Як винятки - насушні представники - мокриці. Кожен з них має пристосування до того середовища в якому він живе. Але загальні риси організації у них спільні, адже вони відносяться до Членистоногих.

2. **Тіло Ракоподібних** складається з відділів: головогруді та черевце. Як бачимо голова та груди об'єдналися в один відділ, що є характерною особливістю ракоподібних. На головогрудях знаходяться великі та маленькі вусики, три пари щелеп та три пари ногощелеп та п'ять пар ходильних ніг, перша пара яких, перетворилась в клешні, що слугують для ловлі їжі та її утримання. Зверху головогруді вкриті міцним панциром, що має назву карапакс. Черевце складається з п'яти сегментів, що несуть на собі черевні ніжки, та анального тельсона, що має на собі анальний отвір та хвостовий плавець.

Покриви ракоподібних представлені хітиною кутикулою. Але водяний спосіб життя вимагає додаткової міцності покривів, тому вони просочені вапняком. По мірі того, як рак росте-покриви міняються. Процес оновлення старих покривів на нову має назви - линька. Поки нові покриви, ще м'які і не затверділи ракоподібні ростуть. Зараз ми маємо нагоду побачити як рак змінює своє вбрання. (відео "Линька річкового рака")

3. **Вивчення внутрішньої будови** проводиться за схемою:

1. Опорно-рухова система.
2. Травна система.
3. Кровоносна система.
4. Дихальна система.
5. Видільна система.
6. Нервова система та органи чуттів.
7. Статева система. Розмноження та шлюбна поведінка.

Ракоподібні мають зовнішній скелет, до якого кріпляться м'язи. М'язи диференційовані та утворюють пучки, що кріпляться до різних внутрішніх виростів кутикули. Членики екзоскелета з'єднані рухомо.

Травна система починається ротом, далі розташований стравохід, який переходить у шлунок, що складається з двох відділів: жувального й цідильного. Стінки жувального відділу мають спеціальні хітинові вирости (вапняні хітинові зубці), котрі перетирають їжу. У цідильному відділі їжа фільтрується (диференціюється за допомогою складного апарату, що фільтрує). При цьому дуже крупні харчові частки виключаються з травлення, а що пройшли через фільтр поступають в травну залозу - складну систему виростів середньої кишки, де відбувається власне переварювання і всмоктування. Неперетравлені залишки виводяться назовні через анальний отвір, розташований на тельсоні (анальній лопаті ракоподібних). Таким чином, травну систему можна розділити на три відділи: передній (рот, глотка, стравохід та шлунок), середній (кишківник з печінковими та пілоричними виростами) та задній (задня кишка з анальним отвором). Кінцівки ж виконують функції подрібнення їжі. (Відео "Трапеза краба")

Кровоносна система незамкнена. Серце п'ятикутне, має вигляд мішечка з трьома парами отворів (остії), через які надходить кров (гемолімфа). Гемолімфа в ракоподібних містить пігмент гемоціанін, що бере участь у транспорті кисню і надає крові блакитного кольору. Кров рухається по артеріях від серця за різними напрямками, далі в порожнину тіла, де забезпечує органи киснем. По особливих судинах кров попадає до зябер і збагачується киснем, потім повертається до серця.

Дихальна система - зябра, що являють собою тонкостінні вирости ходильних ніг.

Видільна система представлена парою зелених залоз, що названі так за своє забарвлення і розташовані в головному відділі. Вони мають вигляд пухирців із вивідними каналцями, що відкриваються назовні в основі довгих вусиків.

Нервова система складається з надглоткового та підглоткового нервових вузлів (ганглії) навкологлоткового нервового кільця і черевного ланцюга. Черевний ланцюжок має парні ганглії у кожному сегменті, іннервує всі кінцівки та внутрішні органи.

Органи чуття. Добре розвинені. На голові - пара коротеньких і довгих вусиків (органи нюху і дотику), пара складних (фасеткових) очей. Очі містяться на рухомих стебельцях. Фасеткові очі складаються з великої кількості простих вічок. Загальне зображення утворюється з часток зображень вічок. Такий зір називається мозаїчним. У коротеньких вусиків в основі розміщений орган слуху і рівноваги. Органи рівноваги мають вигляд мішечка з чутливими щетинками, на які тиснуть при зміні положення тіла піщинки. Органи смаку розміщені на ротових кінцівках.

Розмноження. Роздільностатеві. Є статевий диморфізм. запліднення зовнішнє. Розвиток прямий. Ракоподібні - турботливі батьки. (Відео "Турботливий рак")

4. Ряд Десятиногі ракоподібні. 10000 видів. Живуть у морях, річках та на суходолі. Представники:

Краб - має сплюснене тіло та вкорочене черевце. Живуть в солоних водоймах та на суші. Розміри від 5мм -краб-горох, до 2,5 м японський краб-павук. Види: камчатський краб, пальмовий краб, кам'яний краб, краб пальмовий злодій. Краби є чудовими будівельниками і на відміну від рака - самітника собі нору будують самі. (Відео "Краб будує нору")

Рак самітник - морський десятиногий рак з м'яким черевцем та асиметричними клешнями. Вступає в симбіоз з актиніями та поселяється в черепашках молюсків. (Відео "Переселення рака")

Креветка - морський представник, що не рідко живе у симбіозі з морськими рибами, збираючи з них паразитів. Часто мають маскувальне забарвлення.

Омар - великі десятиногі раки з великими клешнями. Живляться безхребетними. Полюють вночі. Види: омар європейський та омар норвезький.

Лангуст - єдиний представник ряду без яскраво виражених клешень. Вид : лангуст звичайний.

Місцеві представники: рак річковий.

Ряд Рівноногі. Об'єднує водних та наземних ракоподібних, що не мають диференційованих кінцівок. 4500 видів, в Україні 40. Органи дихання - повітряні камери біля основи ніжок у наземних представників. Мокриці є розповсюджувачами хвороботворних бактерій. Види: мокриця звичайна, водяний віслючок. (відео " Мокриця - небезпечний сусід")

Місцеві представники: мокриця звичайна, водяний віслючок.

Ряд Гіллястовусі. Мають вусики у вигляді гілочок. Кінцівки розвинуті слабо. Плавають завдяки вусикам. Живляться одноклітинними.

Види: дафнії, бос міни, хідоруси.

Ряд Веслоногі. Пересуваються завдяки парі вусиків. Мають одне вічко. Входять до складу планктону і мають значення як корм для риб.

Види: каланус, циклоп.

Ряд Вусоногі. Мають м'яке тіло та черепашку з вапнякових пластинок і вусикоподібні грудні ноги. Ведуть прикріплений чи паразитичний спосіб життя. Види: морські жолуді, морські качечки, сакуліна.

Ряд Коропоїди. 130 видів. Паразити риб та молюсків.

5. До Червоної книги України занесені:

- Мізида аномальна
- Мізида зубчаста
- Гмеліна маленька
- Іфігенела колючконога
- Гмеліна маленька
- Широкопалий рак
- Морський кріт
- Трав'яний краб
- Волохатий краб
- Кам'яний краб
- Мармуровий краб
- Прісноводний краб

V. Закріплення і контроль знань.

1. Гра "Мікрофон"

1. На черевці розташовуються....
2. Раки дихають за допомогою ...
3. Складні очі рака складаються з
4. Органи виділення представлені
5. Головний орган у кровоносній системі - це

...

6. Тіло рака складається з
7. До головогрудей приєднуються 5 ...
8. Перша пара кінцівок перетворилася на ...
9. За типом живлення
10. На черевці розташовуються....

2. Гра "Вказати зайвого". Розставити представників ракоподібних по рядах. Видалити зайвих.

Рак, краб, омар, лангуст, кальмар, дафнія, циклоп, устриця, богомол.

VI Підсумок.

Учні підводять підсумок уроку про те , що нового вони дізнались і яке значення цей матеріал має у повсякденному житті.

VII. Повідомлення домашнього завдання
Параграф 13-14.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вікіпедія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org>
2. Школа-острів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://shkola.ostriv.in.ua>

Г. П. Максимченко,

учитель Єлизаветградківської загальноосвітньої школи I-III ступенів Кіровоградської області

ШКОЛА РАДОСТІ, ТВОРЧОСТІ, СПОКОЮ Й ДОБРОТИ

В.О. Сухомлинський - видатний український Просвітитель, Добротворець, Гуманіст, Герой Соціалістичної праці, публіцист, дитячий письменник, а перш за все Учитель. Він створив модель школи з гуманними гармонійними стосунками, яка відома у сучасній педагогіці як "школа радості"

Колектив нашої школи творчо працює під девізом: "Школа повинна стати для дітей школою радості, для вчителів - школою творчості, для батьків-школою спокою". Школа визнана районним відділом освіти опорною з питань використання і дальшого розвитку педагогічної спадщини відомого вченого. Кожен учитель закладу прагне до того, щоб зерна доброти, посіяні в душах вихованців, проросли так, як проросли вони в серцях тих, кого навчав В.О. Сухомлинський.

Колектив школи працює з науково-методичної проблеми "Розвиток пізнавальних здібностей школярів на основі використання новітніх технологій та творчого використання педагогічних ідей В.О. Сухомлинського".

Велику увагу адміністрація школи приділяє формам і методам роботи з удосконалення педагогічної майстерності учителів. Особлива роль відводиться педагогічній раді, як одній із основних і колективних форм удосконалення і професіоналізму вчителя. Педагогічна рада є в школі педагогічної майстерності. На засіданнях розглядаються такі організаційні питання як:

представлення до нагород кращих учителів, затвердження планів позакласних занять, стан здоров'я і харчування дітей. Поряд з цим розглядаються питання, які впливають на якість навчання і виховання через науково-практичну, методичну діяльність педагогів. У школі проводяться педради з інноваційною методикою, наприклад: педрада - вернісаж думок "Від самовдосконалення до самовизначення", педрада - ділова гра "Удосконалення самоосвіти вчителя - важливе завдання", педрада-діамант, методичні посиденьки.

В.О. Сухомлинський стверджував: "На засіданнях педагогічної ради учителі повинні, перш за все, учитися добре проводити урок, тому урок повинен бути в центрі уваги педагогічної ради". У школі є творча група, яка працює над творчим впровадженням ідей В.О. Сухомлинського. До її складу входять кращі вчителі, різних за фахом, досвідом, стажем роботи. Члени творчої групи працюють над виробленням таких умінь: спостерігати явища оточуючого світу, думати, виражати думку про те, що я бачу, роблю, думаю, спостерігаю, читати, писати. Сухомлинський писав: "Все шкільне життя повинно бути пройняте духом гуманності". Впроваджуючи в практику роботи ідеї педагога-гуманіста, члени творчої групи виробили принципи гуманізації навчально-виховного процесу, які успішно втілюють в шкільне життя.

№ з/п	Суть принципу гуманізації навчально-виховного процесу	Педагогічні ідеї В.О.Сухомлинського
1.	Знати дитину	«Щоб бути гуманним, потрібно знати душу дитини». «Знати здоров'я дитини, знати індивідуальні риси, її мислення, знати сильні і слабкі сторони її розумового розвитку». «Вихователів треба бути знавцем душі людини, яка формується». «Якомога глибше знати духовний світ дитини».
2.	Любити дитину	«Мудра любов до дітей – вершина нашої педагогічної культури, думки й почуття».
3.	Поважати дитину	«Справжня гуманність означає передусім справедливість як поєднання поваги з вимогливістю». «Поважати в кожному учневі людину, виявляти до нього гуманне ставлення».
4.	Розуміти дитину	«Вчителів треба розуміти світ Дитинства». «... розуміти її (дитини) думки, переживання», «джерела дитячих страждань, дитячого збентеження, озлоблення, байдужості».
5.	Вірити в дитину	«Головне – віра в людину, вміння бачити хороше в ній». «Вірте в талант і творчі сили кожного вихованця. Людина – неповторна».

6.	Забезпечити розвиток дитини.	«В основу системи навчання треба покласти яскраву думку, живе слово і творчість дитини». «Справжня школа – це царство діяльної думки». «Ми не лише бачимо учня таким, яким він є, але й проєктуюмо розвиток його інтелекту, моральності, естетичної й емоційної культури».
7.	Розвивати почуття власної гідності.	«У школі має панувати дух поваги до людської гідності». «Треба збудити людську гідність». «Я не вірю в успіх покарання, в якому є хоч крапля приниження людської гідності».
8.	Зберегти здоров'я дитини.	«Зміцнити здоров'я людини в дитинстві, не допустити, щоб дитина вступала в юність кволою і млявою – це означає дати їй «всю повноту життєвих радощів». «... вся навчально-виховна робота пройнята турботою про здоров'я». «... запобігти розвиткові хвороби, зміцнити захисні сили організму». «Режим фізичної і розумової праці та відпочинку - дуже важлива умова міцного здоров'я».
9.	Стати другом дитини.	«Учитель повинне стати другом дитини, пройнятися її інтересами, переживати її радощі і тривоги».
10.	Захистити дитину.	«Школа святе місце гуманності, добра і правди». «Захистити дитину від духовної самотності». «Щоб захистити дитину від зла, подолати його і утвердити добро, треба бачити й розуміти минуле і уявляти майбутнє дитини, виразно. накреслити перед собою ідеал виховання».

У школі працюють **чотири методоб'єднання**: шкільне методичне об'єднання природничо-математичного циклу, суспільно-гуманітарного циклу, шкільне методичне об'єднання вчителів початкових класів, шкільне методичне об'єднання (далі ШМО) класних керівників. При ШМО початкових класів працює творча група вчителів з проблеми "Використання інноваційних технологій в навчально-виховному процесі початкової освіти". Педагогічний колектив прийшов до думки про велику роль умінь читати тому на засіданнях ШМО та творчій групі вчителі початкових класів розробляють різні види спеціальних вправ та ігор, які вдосконалюють швидкість читання, розвивають інтелект дитини, її думку. В 1-4 класах на кожному уроці проводиться 5-ти хвилинне читання. Девізом своєї роботи вчителі початкових класів взяли слова великого педагога про те, що діти повинні жити в світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії, творчості.

Казку, як засіб навчання використовують усі вчителі початкових класів. Діти малюють казки, складають казки, інсценізують. Використовуючи таку форму роботи, вчитель має невичерпні можливості для реалізації виховних цілей.

У школі оформлена галерея В.О. Сухомлинського, присвячена річниці від дня народження педагога-земляка, де поміщені творчі здобутки дітей. У нашому закладі зібрано великий матеріал творчої спадщини В.О. Сухомлинського, який займає чільне місце педагога-гуманіста. Тут кожен учитель може оволодіти великими блоками матеріалу з впровадження в практику своєї роботи.

З кожним роком зростає у школі кількість майстрів педагогічної праці, на уроках яких панують, говорячи словами В.О. Сухомлинського "яскрава думка, живе слово і творчість дитини".

Слідуючи його праці "ведіть дітей у природу" учителі початкових класів, учителі - філологи проводять уроки мислення серед природи.

Уже не один рік проводяться цікаві уроки під відкритим небом. У процесі спостережень за предметами, явищами у дітей виникає бажання передати свої почуття і переживання. У школі оформлені збірники дитячих казок під назвою "Єлизаветградківські казки". Традиційним у школі стало свято казки, тематичні уроки, читацькі конференції, захист читацьких формулярів. Казки приходять на уроки хімії, фізики, математики, літератури.

Учителі-філологи широко практикують проведення творчих робіт, написання творів-мініатюр на морально-етичні теми з тематики, запропонованої В.О. Сухомлинським: "Почуття вдячності людям - ознака твоєї гідності", "Що є чесність і що є честь", "Шануй батька й неньку", "Учительському роду нема переводу". Слово рідної мови повинно жити у дитячій творчості, тому педагоги проводять "уроки життя слова" - уявні подорожі до його джерел.

Наступність у роботі дитсадка і школи є однією з необхідних умов безперервності освіти, що передбачено Законом України "Про освіту" та Державною національною програмою "Освіта".

В.О. Сухомлинський наголошував, що дошкільний і молодший вік визначають майбутнє людини. Це добре розуміють і адміністрація, і вчителі початкової ланки, нашої школи та дитсадка. Ми створили методичну раду педагогічних працівників двох закладів, склали спільний план роботи, який допоміг упорядкувати і систематизувати діяльність учителів і вихователів у вирішенні проблеми навчання та виховання дитини. Є угода про співпрацю. Провели спільну малу

педраду "Впровадження активних форм роботи з розвитку розумових та творчих здібностей, логічного мислення у дітей дошкільного та молодшого віку". Значною подією стали "Дні відкритих дверей". Цикли відкритих уроків і занять, які проводяться, допомагають вчителям і вихователям ближче познайомитись, побачити спільні проблеми, та обговорити шляхи їх вирішення.

Нашою програмою співпраці передбачено багато різноманітних заходів. Ми намагаємося якнайбільше малюків запросити до школи на різні свята. Адаптація дітей до школи починається з цікавих екскурсій, які ми проводимо для малюків, адже школа наша тепла, світла, гарна, чиста.

Одним із універсальних видів співпраці є семінари-практикуми. Саме вони допомагають успішно реалізовувати найрізноманітніші завдання.

З метою створення спільної програми дій по забезпеченню якісної підготовки дітей 5-6 віку до школи та вирішенню проблем адаптації першокласників ми провели семінар-практикум "Співдружність дитсадка і школи", у якому взяли участь вихователі дошкільної дитячої установи (завідувач В.О. Сорочан) та вчителі початкових класів школи Садкова Л.І., Павліченко О.В., Свириденко О.М. (директор Н.І. Дубинюк).

План семінару-практикуму розроблявся ще на початку навчального року, завдяки чому всі підготувались заздалегідь, опрацювавши чимало різноманітних матеріалів. Це сприяло активізації всіх учасників семінару, дало можливість самореалізуватись кожному присутньому, допомогло створити позитивну, емоційну атмосферу.

Практикуємо проводити "творчий портрет" вчителя, який буде працювати в 1 класі. Відповідальність на ньому величезна "Дитинство-найважливіший період людського життя, це підготовка до майбутнього життя. І від того яке було дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло до її розуму й серця з навколишнього світу, - від цього значною мірою залежить, якою людиною стане" (В.О. Сухомлинський).

Дирекція школи підтримує співдружну працю двох колективів і надає потрібну методичну допомогу, заохочує до співпраці.

Такі нестандартні підходи свідчать про творчість педагогів у пошуках оптимальних шляхів взаємодіючого спілкування. Така робота здружила наші колективи таким чином, наступність у роботі дошкільного закладу і початкової школи забезпечує неперервність освітнього простору дошкільників і молодших школярів, цілісний особистісний творчий розвиток кожної дитини, забезпечує збагачення життєвого досвіду, розширює пізнавальні інтереси дітей, спонукає до творчості засобами слова, розвиває уяву і фантазію. А головне, першокласники, переступивши поріг школи, почувуються комфортно, швидко й успішно адаптуються в новій шкільній ситуації, з більшим задоволенням навчаються, легко пристосовуються до всього комплексу навантажень, пов'язаних із навчанням.

У нашій школі **"Школі радості, спокою, доброти"**, велика увага приділяється роботі з молодими учителями. "У вас зародилася мрія стати вчителем і вона здійснилася... Якщо цей світ відкриється перед вами, якщо в кожній дитині ви відчуваєте її індивідуальність, якщо у ваше серце постукають радощі і прикраси кожної дитини й відізвуться вашими думками, турботами, тривогами, - сміливо йдіть по шляху благородної вчительської праці, ви знайдете в ній радість творчості. Тому, що творчість у нашій праці - це насамперед пізнання людини, подив перед багатогранністю людського" (В.О. Сухомлинський).

Талановиті люди здатні помічати і виділяти в цьому житті головне, найцінніше. Найбільш яскравий приклад цього - педагогічна діяльність нашого земляка В.О. Сухомлинського.

Мабуть, важко назвати хоч один фактор у вихованні молодої людини, яким би не цікавився у своїй діяльності Василь Олександрович. Значну увагу приділяв він і особистості вчителя, який, поряд з батьком і матір'ю, служить своєрідним взірцем для молодої людини.

Робота з педагогічними кадрами, молодими вчителями була однією з важливих ділянок в діяльності В.О. Сухомлинського. Проблема є актуальною і сьогодні. Так вважають і керівники Єлизаветградківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Н.І. Дубинюк та Г.М. Максимченко. Школа є опорною в районі з впровадження педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського. Тож не дивно, що його ідеї проникають у всі напрямки діяльності колективу, починаючи від управлінської діяльності і завершуючи роботою з батьками, дошкільним закладом. Вся діяльність зосереджується в створеній тут кімнаті В.О. Сухомлинського, де накопичений значний теоретичний матеріал.

Особлива увага в школі до молодих вчителів. Перші роки роботи керівники і наставники намагаються найбільш раціонально використати для їх творчого зростання. З метою забезпечення успішної адаптації, підвищення ефективності процесу "входження" в професію, зростання педагогічної майстерності, створено трирічну школу становлення молодого вчителя. Кожен рік має реалізувати свої завдання: перший - підвищення ефективності стажування, другий - прискорити процес становлення професійної майстерності вчителя, третій - це рік створення власного педагогічного почерку, творчої лабораторії.

У школі виробився свій ритуал зустрічі молодого вчителя: на першому засіданні педради кожному з молодих педагогів вручається бібліотечка книг В.О. Сухомлинського, пам'ятка молодому вчителю.

У першій бесіді з молодим вчителем керівники з'ясовують нахили, інтереси, прагнуть дізнатись, яка допомога потрібна. Враховуючи своєрідний індивідуальний підхід, допомагають молодому вчителю спланувати роботу на майбутнє, підказати, як найраціональніше використати його можливості, здібності.

У роботі з молодими вчителями широко практикуються рольові ігри, аналіз педагогічних ситуацій, моделювання уроків і позакласних заходів.

Значну роль відіграють тут і вчителі-наставники, їх досвід.

У перші два місяці роботи уроки молодого вчителя відвідують лише наставники, адже присутність на уроці керівника, на думку Наталії Іванівни та Галини Миколаївни, надзвичайно хвилює молодого педагога, а дружні поради колег сприймаються краще.

Щороку в березні у школі проводиться місячник молодого вчителя, під час якого досвідчені фахівці проводять відкриті уроки для молодих. Згодом свої надбання демонструють молоді. Потім відбувається дружня розмова за "круглим столом". Під час такого спілкування даються поради, народжуються цікаві ідеї, нові погляди на такі звичні вже речі.

Відвідуючи уроки молодих педагогів, керівники, як і радив великий педагог, звертають увагу на те, як учитель озброює учнів знаннями, як розвиває їх розумові здібності, як працюють учні з книгою, наскільки повно використовуються можливості навчального процесу тощо.

Молоді вчителі залучаються до проведення традиційних декад, присвячених В.О. Сухомлинському. А декади в школі перетворюються на справжнісінькі методичні панорами, уроки мислення серед природи, уроки розвитку зв'язного мовлення, виховні години, творчі конкурси "Проба пера", свято Книги, читацькі конференції за книгами педагога-земляка, театралізовані свята казки, виставка квітів та виробів, конкурс малюнків та ілюстрацій "Герої творів Сухомлинського очима дітей". Найактивніші в усіх заходах - молоді вчителі. Вони є активними учасниками у проведенні місячника "Молодий збагачується досвідом старших".

Допомагають професійному зростанню педагогічні мости, які традиційно проводяться між педагогічними колективами Новоосотської ЗШ I-II ступенів, Михайлівської ЗШ I-III ступенів, Підлісненським НВК.

А ще в школі активно працює гурток "Ми - сухомлинці". Тут і молоді, і старші педагоги детально вивчають педагогічну спадщину В.О. Сухомлинського. Популярні активні форми роботи: методичний ринг, ярмарок педагогічної творчості, педагогічний портрет творчого працюючого вчителя тощо.

Така система роботи з молодими вчителями прискорює процес їх адаптації і входження в колектив, збагачує методичний арсенал, спонукає до творчості. А ще такий досвід доводить вкотре, що життєдайне джерело ідей В.О. Сухомлинського не міліє і до нині слугує вчителю.

Для вироблення загальнолюдських цінностей і громадської зрілості в школі проводяться уроки духовності. Це - уроки спілкування, уроки - зустрічі, уроки психологічного настрою дітей на гарні вчинки, добру роботу. Це години відвертого, щирого спілкування класного керівника із своїми вихованцями, розвитку і збагачення інтелектуальної, моральної, емоційної і вольової сфер кожної особистості. Мета проведення "Уроків Сухомлинського" засвоєння загальнолюдських

цінностей, формування моральної культури школярів. Тематика для кожного класу різна.

Під час проведення уроків Сухомлинського вчителі творчо використовують матеріали "Хрестоматії з етики", творів "Як виховати справжню людину", "Серце віддаю дітям", "Народження громадянина", "Листи до сина".

Серед багатьох засобів виховання В.О. Сухомлинський особливо виділяв книгу. Він постійно стверджував, що атмосфера любові до книги, повага до неї, благоговіння перед книгою - в цьому полягає сутність школи і педагогічної праці.

У шкільній бібліотеці постійно діє виставка творів великого педагога, пропагується його педагогічна спадщина, влаштовуються свята книги, бібліотечні уроки. У школі започатковано святкування дня Матері, відзначення свят за Сухомлинським - свята Книги, Хліба, Врожаю, Рідної мови. Традиційним став тиждень Сухомлинського, девіз якого "Від творчого вчителя до творчого учня". Проводяться уроки мислення за тематикою Сухомлинського, уроки Сухомлинського, різні конкурси малюнків, плакатів, конференції, диспути з таких тем: "У чому краса і духовна велич людини?", "Як виховувати в собі людину?", "Не зневажай душі своєї цвіту".

Питання вдосконалення роботи з батьками - у центрі уваги директора школи, його заступників, батьківського комітету.

З метою педагогізації батьків широко використовуються активні форми проведення занять: семінари, конференції, обговорення педагогічних ситуацій, рольові ігри, групові та індивідуальні ситуації, день відкритих дверей. Доброю традицією стала організація спільного дозвілля батьківського університету, яке супроводжується творчим звітом гуртків, виставкою дитячих зошитів та робіт, виступом дитячої художньої самодіяльності.

Піклування про здоров'я і фізичне виховання - найважливіша праця вчителя, вважав Василь Олександрович. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, віра у свої сили.

Задля поліпшення здоров'я дітей вчителі нашої школи проводять бесіди з батьками, дбають, щоб домашня розмова праця не була втомливою, щоб діти більше були на свіжому повітрі. У нашій школі проводиться ранкова гімнастика для дітей, повноцінне вітамінне харчування, праця на свіжому повітрі, відпочинок, ігри серед природи, літнє оздоровлення.

Педагогічний колектив Єлизаветградківської школи "Школи радості, творчості, спокою й доброти" добре усвідомлюють, що В.О. Сухомлинський бачив далеко вперед. Усе те, що він говорив, писав і застосовував на практиці, відповідає сьогоденню, воно навколо нас у повсякденній роботі. Тож постійно звертаємося до золотих розсипів В.О. Сухомлинського, його мудрих уроків, читаємо, думаємо, зростаємо. Напуваємо цією чистою джерельною водою наших діток. Нехай виростають вони здорові, радісні, міцні духом, красиві душою.

Л.В. Нижник,

учитель початкових класів Черкаської ЗОШ І-ІІІ ступенів №12
Черкаської міської ради

РАЗ ДОБРОМ НАЛИТЕ СЕРЦЕ - УВІК НЕ ОХОЛОНЕ

РОЗРОБКА УРОКУ З ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ ДЛЯ УЧНІВ 3 КЛАСУ

Тема. Вступ до розділу "Літературні казки й п'єси - казка." А Дімаров "Для чого людині серце."

Загальнопізнавальні навчальні цілі:

Формування предметних компетентностей:

- поглибити знання учнів про казку як художній твір, у якому вигадка і фантазія служать засобами вираження суджень про життя;
- розвивати вміння розрізняти літературну казку;
- прищеплювати читацький інтерес до казок; збагачувати словниковий запас учнів.

Формування ключових компетентностей:

- **Вміння вчитися** - самоорганізовуватися до навчальної діяльності у взаємодії, загальнономовленнєві уміння й навички; виділяти під час читання і слухання важливі за змістом слова.

- **Загальнокультурна** - дотримуватися норм мовленнєвої культури; зв'язно висловлюватися в контексті змісту, дотримуватись правил поведінки на уроці.

- **Соціальна** - проектувати стратегії своєї поведінки з урахуванням інтересів та потреб інших; співпрацювати з різними партнерами в групі.

- **Компетентність ІКТ** - вміння добувати, осмислювати інформацію з різних джерел.

- **Громадянська** - розвивати здатність добре мислити, з повагою ставитись один до одного, до людей.

- **Загальнопізнавальна** - характеризувати, оцінювати вчинки героїв, робити висновки з допомогою вчителя.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Обладнання: мультимедійна презентація, зображення серця (1 велика та 34 маленьких), муляж людського серця, кілька чоловічків, виготовлених з дерева, надувні кульки у формі серця, мікрофон, конверти з завданнями для груп.

Хід уроку

I. Організація класу.

Вчитель. Погляньте, діти, на мене, посміхніться, погляньте один на одного, подаруйте свою усмішку сусідові. І саме з цих промінчиків добра, що засвітилися на ваших обличчях, ми розпочинаємо заняття.

II. Очікування.

Учитель. Як ви думаєте, яким буде сьогоднішній урок?

Учні. Цікавим, казковим, повчальним, чарівним.

Вчитель. Без кого не може відбутися заняття?

Учні. Без вчителя, без учнів.

Вчитель. А як же ви, мої дітки, будете сьогодні працювати?

Учні. Старанно, активно, вдумливо, уважно.

III. Розчитування за скоромовкою.

Учитель. А зараз настав час зробити зарядку для нашого мовного апарату. І допоможе нам в цьому скоромовка "Доброта добру сказала, як всім потроху добро роздавала".

Прочитати скоромовку:

а) повільно, пошепки.

б) хором.

в) читання з оплесками в пришвидшеному темпі.

г) читання швидко з оплесками і пристукуванням ніжками.

д) промовляння з оплесками в парі.

IV. Актуалізація знань.

Учитель.

- Діти, відгадайте загадку:

Ця дивна країна довкола чудесна.

І все там чарівне, скрізь диво-краса.

Подумайте, друзі, промовте, будь ласка,

Яка це країна? Згадали? Це ж ...

Учні. казка.

Вчитель. Зараз нам треба пригадати те, що вивчали про казки.

Використаємо вправу "Мікрофон".

Вчитель. Що таке казка?

Учень 1. Казка - це розповідь про дивовижні історії та чарівні перетворення.

Вчитель. Які є види казок в залежності від того, хто її написав?

Учень 2. Є казки народні та літературні або авторські.

Вчитель. Які це народні казки?

Учень 3. Це казки, які склав народ.

Вчитель. Які це літературні казки?

Учень 4. Це казки, які написав один автор.

Вчитель. Які є види казок в залежності від того, про що в них розповідається?

Учень 5. Є чарівні казки, про тварин та соціально-побутові.

V. Оголошення теми.

Тему сьогоднішнього уроку ми прочитаємо на дошці:

Учні читають: Раз добром налите серце ввік не охолоне.

Вчитель. Сьогодні ми починаємо роботу над новим розділом підручника "Літературні казки й п'єса-казка". Продовжимо роботу над чарівними літературними казками, в яких відбуваються дивовижні перетворення. А розпочинається розділ літературною казкою А. Дімарова, назву якої вам треба розгадати, розставивши слова в правильному порядку.

Завдання "Збери розсіпанку".

Людині. чого, для, серце.

Відповідь учнів. "Для чого людині серце"

Вчитель. На що схожий заголовок?

Учні. Заголовок нагадує питання.

Вчитель. Чи це є питання? Давайте прочитаємо з розповідною і питальною інтонацією.

Вчитель. Діти, сьогодні на уроці перед нами стоять певні завдання. Ось вони записані на дошці. Давайте прочитаємо їх хором.

Діти читають.

- прочитати першу частину казки;
- проаналізувати вчинки героїв;
- виразно читати діалоги;
- працювати в групах, парах.

VI. Робота над новим матеріалом.

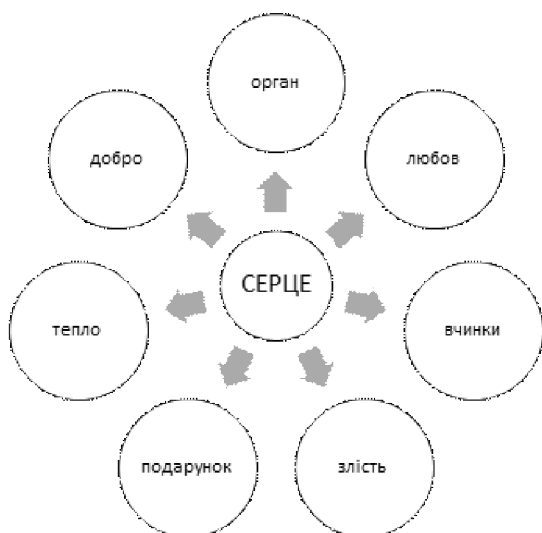
1. Розповідь про письменника.

Вчитель. Подарував цю чарівну історію дітям український письменник Анатолій Андрійович Дімаров.

Народився він на Полтавщині в сім'ї хлібороба. Брав участь у Великій вітчизняній війні, був поранений, на щастя залишився жити. Навчався в літературному інституті та педагогічному університеті. Писав твори для дітей, більше для дорослих. Помер у віці 92 років у 2014р. у Києві.

2. Вправа "Грунування".

Вчитель. Діти, що спадає на думку, коли ви чуєте слово "серце"?

Діти відповідають, вчитель записує ці слова на дошці.

Вчитель читає вірш:

- Все життя серце в нас б'ється.
Буває радіє, буває - сміється.
Іноколи плаче, часом сумує.
Світить, як сонце, і всіх нас дивує.

3. Проблемна ситуація.

Вчитель. Діти, нам потрібно обговорити дуже важливе питання - а для чого ж людині серце?

Дорослі, щоб знайти правильне рішення, обговорити щось важливе, сідають за круглий стіл.

І ми спробуємо так вирішити нашу проблему.

Займаємо позицію "круглий стіл" (діти утворюють одне велике коло)

Діти висловлюють свої думки з приводу того, для чого людині серце.

Вчитель. А тепер послухаємо думку експерта(підготовлений учень демонструє муляж серця):

Виступ "експерта". З енциклопедії "Про все на світі" (демонструє) дізналася, що серце - це особливий м'яз, який скорочується протягом усього життя. Воно міститься в грудній клітці зліва. Серце б'ється з частотою 80 ударів за хвилину у дітей, а в дорослих - 70 ударів. За розміром серце людини майже таке, як її стиснутий кулак.

А тепер проведемо дослідження: спробуйте визначити розмір свого серця, стиснувши кулачок ось так (показує). Це дослідження допомогло нам уявити розмір нашого головного органу. І зараз ми спробуємо відчути його стук, який називають пульсом.

- **Висновок:** то для чого ж людині серце?

Діти відповідають:

- для того, щоб жити.
- щоб любити.
- щоб дарувати іншим тепло та турбуватися про них.
- щоб робити добро.

Вчитель. Дякую, діти, за цікаві думки. Сідайте, будь ласка, на свої місця.

4. Робота над текстом.

а) словникова робота (слова на дошці)

* Плем'я ллються
зодягатися *дошколити
найлютіший * ринуться

- Читання слів "за диктором";
- пояснити значення слів із зірочкою;
- прочитати іменники, прикметники, дієслова.

б) робота з підручником:

Вчитель. Я починаю читати текст, а далі будуть продовжувати учні. Ваше завдання прослідкувати - хто є головними героями казки, де відбуваються події.

в) Перевірка розуміння прочитаного.

Вчитель. Діти, кого з героїв запам'ятали?

Учень. Героями казки є дерев'яні чоловічки, дівчинка, лікар,

Вчитель. Перевіримо, як ви уважно слухали текст. Пропоную відповісти на запитання тесту. Один учень буде працювати на індивідуальній дошці, а ви на друкованих листочках позначите свою відповідь.

Завдання тесту:

- 1) Де жили дерев'яні чоловічки?
 - а) у нірках; б) між корінням дерев;
- 2) Чого плакала дівчинка?
 - а) бо заблукала; б) бо вдарилася;
- 3) Що попросив чоловічок у дівчинки?
 - а) погратися з ним; б) віддати серце;
- 4) Чому дівчинка не віддала серце?
 - а) не могла дістати; б) бо була жадібною.

Вчитель. Для перевірки обміняйтесь листочком зі своїм сусідом по парті. Візьміть простий олівець і зараз ми будемо перевіряти виконане завдання. Я перевірю роботу учня біля дошки. В кого не помилок? В кого одна? Дві? Три?

VII. Фізкультхвилинка.

Вчитель. Діти, настав час відпочити. Виконуємо вправи та співаємо під музичний супровід.

VIII. Повторне читання тексту.

а) **Вчитель.** Зараз, діти, ми ще раз читатимемо текст. Ваше завдання - скласти запитання по змісту казки.

Види читання: "ланцюжком", діалог - в особах, "небо-земля".

- б) Учні озвучують складені запитання:
- Чому дерев'яні чоловічки не їли, не пили?
 - Чому здивувалися лісові чоловічки?
 - Про що не знали дерев'яні мешканці?
 - Що попросив чоловічок у дівчинки?
- в) Евристична бесіда за прочитаним.

Вчитель. Доведіть, що цей твір - казка.

- Чого вчить казка?
- Чому чоловічки сприйняли сльози за дощ?
- За яких обставин людини може плакати?
- Чи плакали ви колись від співчуття до інших?
- Якщо ви відчуваєте жаль, про що це свідчить?

г) Вибіркове читання:

Вчитель:

- Знайдіть речення, де дівчинка пояснила, що таке "плачу".

- Знайдіть речення, де дівчинка описує, що ще є в сіті, крім лісу.

- Перегляньте уривок з мультфільму "Дерев'яні чоловічки", який був знятий за мотивами цієї казки, і знайдіть у тексті продовження сюжету.

IX. Робота в групах.

Вчитель. Діти, для продовження цікавої роботи вам необхідно об'єднатися в 4 групи. Я призначаю організаторів груп. Ви в групах обираєте секретаря й оратора.

Організатори запрошуються для отримання завдань:

- **I група** - працюватиме методом "Кубування уваги" зі словом "добро".

- **II група** - підготує лялькову театралізацію вказаного уривку казки.

- **III група** - спробує побути "лікарями" і оживити серце дерев'яного чоловічка, вибравши серед запропонованих слів - чеснот людини потрібні слова.

- **IV група** складає "сенкан" до слова "чоловічок".

Дітям надається час для підготовки.

Презентація роботи груп.

Х. Гра "Я дарую тобі своє серце..."

Вчитель пояснює завдання: у вас на партах лежать паперові сердечка. Я пропоную вам набір слів-ознак до слова "серце" (добре, щире, велике, любляче, ніжне) Ви вибираєте два слова, які вам сподобаються і даруєте паперове сердечко своєму сусіду зі словами "Я дарую тобі своє добре, щире серце"

Діти обмінюються подаруночками.

XI. Рефлексія.

Вчитель:

- Чи справдилися ваші очікування?
- Яка робота бала для вас найцікавішою?
- Діти, я вдячна вам за продуктивну роботу на уроці. Ви були активними, кмітливими, старанними.

Спасибі всім, хто працював,

Актором був, казку читав.

Тим, хто в усьому помагав,

І тим, хто в гості завітав.

Ось і добігає кінця наш урок. На завершення я хочу поділитися з кожним із вас теплом великого учительського серця і подарувати його частинку. (вчитель дарує кожному повітряну кульку у формі серця)

XII. Домашнє завдання.

Навчитися виразно читати казку, діалоги читати в особах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барна М.М. Ключі до подолання педагогічних стереотипів: навчально-методичний посібник / [М.М.Барна, Г.А. Буцак, О.В. Волощенко, Н.К.Кальна]. - Тернопіль: Астон, 2008. - 200с.
2. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. - Москва: Педагогика, 1989. - 129с.
3. Енциклопедія про все на світі. - Київ, 2003. - 249с.
4. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О.І. Пометун. - Київ, 2007. - 144с.
5. Технології розвитку критичного мислення учнів / [Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д.; Наук. ред., передм. О. І. Пометун]. - Київ: Вид-во "Плеяди", 2006. - 220с.

В.В. Пилюченко,

учитель зарубіжної літератури;

Л.Б. Цимбалюк,

педагог-організатор;

І.О. Лісова,

учитель фізичної культури Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №28 імені Т.Г. Шевченка Черкаської міської ради

"У КАЗКУ ЧАРІВНУ ПОТРАПИШ ТИ СПОРТИВНОЮ СТЕЖИНОЮ, ДРУЖЕ, ЗАВЖДИ!"

РОЗРОБКА УРОКУ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ УЧНІВ 5-Х КЛАСІВ

Мета уроку:

Навчальна: перевірити рівень знань учнів з теми "Казка в світовій літературі"; рівень знань про спорт та фізичну культуру; комплекси фізкультурних хвилюнок; стан фізичної підготовленості учнів; виконання рухових навичок та умінь, які отримані на уроках фізичної культури у 5 класі; удосконалювати мовленнєві навички;

Розвиваюча: розвивати творче, аналітичне мислення та уяву учнів; спритність, швидко-силові якості, координацію рухів засобом естафет; навички взаємодії в ігрових групових завданнях;

Здоровча: формувати стійку зацікавленість учнів до збереження та зміцнення власного здоров'я, сприяти підвищенню рухової активності засобом естафет, фізкультурних хвилюнок;

Виховна: виховувати увагу, організованість, дисциплінованість, доброзичливість, наполегливість, взаємодопомогу у змагально-ігровій діяльності; повагу до культури і традицій різних народів світу; естетичний смак; бажання систематично займатись фізичною культурою та вести здоровий спосіб життя; відповідальність за результати колективної праці.

Тип уроку: бінарний урок - гра.

Міжпредметні зв'язки: зарубіжна література, фізична культура, малювання, музичне мистецтво, українська мова, інформатика.

Умови проведення: вчителі фізичної культури та зарубіжної літератури пояснюють загальні правила проведення уроку-гри. Спортивні конкурси виконуються по чергові із завданнями з зарубіжної літератури. Деякі конкурси передбачають послідовне виконання завдань з обох предметів. Оцінюється чітко та швидко виконання фізичних вправ, швидкість та правильність виконання літературних завдань. У конкурсах бере участь кожен учасник команди. Деякі конкурси передбачають колективне виконання завдань.

Тривалість: 2 уроки по 45 хвилин.

Місце проведення: спортивна зала.

Інвентар: фізична культура (естафетні палички, мішки, гімнастичні палиці, фішки, фітнесболи, набивні м'ячі (маса 1 кг), кольорові гумові джгути, плакати з висловлюваннями про фізичну культуру, спорт, здоров'я);

- зарубіжна література (паперова квітка "ромашка", ілюстрації до прологу О.С.Пушкіна "Руслан і Людмила" ("У Лукомор'я дуб зелений"), таблиця із назвами казок та відповідні картинки, кросворд, малюнки учнів (плакати) за мотивами казок);

- технічне забезпечення (музична апаратура, аудіо - мікрофони, медіа проектор, мультимедійний екран, спортивно-казкова мультимедійна презентація, добірка музичних творів та пісень, повітряні кульки, кольорові фломастери та олівці, кулькові ручки, клей, папка для журі із правильними відповідями на питання в конкурсах, протокол змагань, грамоти, фігури казкових персонажів та героїв мультфільмів).

Хід уроку

"Землю прикрашає казка - блискуче, найкраще в світі золото, те золото, що блищить возником у дитячих оченятах, дзвенить сміхом з дитячих вуст і вуст батьків".

Г.Х.Андерсен

"Фізичні вправи, гімнастика, ходьба повинні назавжди ввійти у повсякдення людини, яка хоче зберегти працездатність, здоров'я, повноцінне й радісне життя".

Гіппократ

І. ПІДГОТОВЧА ЧАСТИНА

1. Організаційний момент.

Лунає веселий дзвінок

Діти прийшли на цікавий урок!

За парти сідати не треба, шикуйтеся в колони окремі.

Домовляємося з вами - на уроці не шуміти,

Не дрімати, не зіхати, один одного не штовхати.

Слухати уважно, відповідати чітко,

Виконувати вправи дуже швидко й спритно.

Суперників поважати і гарний настрій усім дарувати!

2. Вступне слово вчителя. Дорогі учні!

Сьогодні ми вирушаємо в захоплюючу подорож до чарівного світу. На нас чекають таємниці й пригоди, несподіванки і дива. Мандруючи, ми знайдемо справжні скарби: ключі до знань, мудрі поради, веселі жарти, цікаві естафети та спортивні конкурси. Але невичерпна скарбниця відкриється лише перед тим, хто буде дуже пильним і сумлінно виконуватиме всі завдання нашої подорожі.

Учитель зарубіжної літератури:

Наш клуб відкриває

Всім двері гостинно.

Розумні, веселі, дотепні - сюди!

Змагатися будете всі ви сумлінно.

Тема уроку - літературні казки.

Вчитель фізичної культури:

Доброго здоров'я, діти, доброго вам дня!

Хай вам сонце світить у вікно щодня.

Хай сміється мирне небо і дивує світ,

А земля нехай дарує вам барвистий цвіт!

Бо здоров'я, мої діти, в світі головне,

А здорових і веселих щастя не мине!

3. Мотивація навчальної діяльності.

Метою нашого уроку є підсумок вивченого матеріалу про літературні казки і цей урок буде проходити у формі гри. Сьогодні ми зібрались разом, щоб провести незвичайний урок. У цікавій та несподіваний спосіб ми перевіримо ваші знання з теми "Казка в світовій літературі", рівень знань з фізичної культури і спорту. Перевіримо наскільки ви уважні, кмітливі, швидкі, спритні та дружні. А нагородою вам буде гарний настрій та позитивні емоції, задоволення від успішно виконаної роботи, згуртованість вашого колективу, щира та бурхлива підтримка ваших вболівальників, грамоти, які ви отримаєте за підсумками уроку - гри.

4. Перевірка домашнього завдання (вихід та назва команди, девіз, емблема, плакат).

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

Проведення уроку за планом:

1. Візитка команди (перевірка домашнього завдання, захист творчих робіт (плакатів)).
2. Руханка (музикальна фізкультурна хвилинка).
3. Розминка "Ромашка" (знання назв казок та спортивного інвентарю за віршованими загадками).
4. Політ Баби Яги (перевірка координації рухів, виконання комбінованих вправ).
5. Музична фізкультурна хвилинка (розвиток естетичного смаку, розвиток відчуття ритму).
6. Ланцюжок подій (знання послідовності тексту прологу О.С. Пушкіна "У Лукомор'я дуб зелений").
7. Барон Мюнхгаузен (перевірка та розвиток швидко-силових якостей).
8. Літературне лото (перевірка умінь працювати в групах, розвиток логічного мислення).
9. Колобок (розвиток спритності, сили, умінь працювати в групах).
10. Музикальна фізкультурна хвилинка.
11. Літературний кросворд (метод "Мозковий штурм", знання змісту казок, розвиток швидкості).
12. Спортивно - казкова експрес - вікторина (з використанням мультимедіа).
13. Рукавичка (розвиток відчуття ритму, уваги, швидкості реакції, перевірка узгодженості дій в групі).
14. Руханка.

Принцеса. Добрий день, вітаємо вас.

Настає дозвілля час.

Діти наші, не зівайте.

Добру казку починайте.

Принц. В казку вирушимо разом,

Перешкоди всі пройдемо.

А хто буде сумувати,

Із собою не візьме.

Принцеса.

Сьогодні всі зібрались дружно в цьому залі,

Цікаве шоу подаруємо гостям.

Формуємо витримку, тренуємо силу волі,

Усі висоти підкоряться нині нам.

Принц. Здоров'я, сила, спритність -

Ось спорту полум'яний заповіт.

Покажемо нашу дружбу, сміливість

Казковим стартам наш дружній привіт!

Принцеса. Запрошуємо до зали наші казкові команди справжніх спортсменів героїв для представлення своїх команд.

КОНКУРС 1. ВІЗИТКА КОМАНД

Оцінюється вихід команд, форма одягу, девіз, емблема, плакат.

Принц. Команда 5-А класу.

Назва - "ЕЛЬФИ".

Девіз - "Ельфи - ми здорові й дужі

І до спорту не байдужі!

Вас вітаємо завзято

На літературнім святі!"

Емблема

Принцеса. Команда 5-Б класу.

Назва - "БОГАТИРИ".

Девіз - "Ти, противник, ніс утри!

Зробимо все на 1,2,3!

Слухай, бійся і тремти -

В бій ідуть богатири!"

Емблема

Принц: Команда 5-В класу.

Назва - "ЧАРІВНИКИ".

Девіз: "Чарівники ваші друзі завжди.

І в спорті, і в казці переможуть вони!"

Емблема

Принцеса. Сьогодні ми зібрались тут всі разом для того, щоб побувати в гостях у казки. Діти дуже люблять слухати казки і захоплюватися мужніми героями. Але для того, щоб бути мужнім необхідно займатися спортом. Тому наше свято спортивно-літературне.

Принц. Тож давайте привітаємо один одного.

РУХАНКА

Принцеса. Сьогодні ви покажете знання дитячих казок, свою спритність, кмітливість та ерудованість. Казка жила, живе і вічно буде жити. Казка вчить нас жити дружно, навчатися, бути сильними і здоровими, навчає розуму, висміює ледачих і хвальків.

Принц. Запрошуємо команди до конкурсу-розминки "Ромашка".

КОНКУРС 2. РОЗМИНКА "РОМАШКА"

Кожен учасник команди відповідає на одне запитання з пелюстки ромашки. Питання стосуються зарубіжної літератури та фізичної культури.

Загадки з пелюсток ромашки:

1. Старенька бабуса у лісі жила,
Гостинці для неї онука несла.
Хто дівчинку цю по дорозі зустрів?
Як казка цяз веться? Хто б відповів?
(Червона Шапочка)

2. Ковзани для льоду взимку,
Що ж улітку з відпочинком?
Додай колеса, болтики -
Взувай скоріше ...
(Ролики)

3. Працювала я у хатці,
Танцювала у палаці,
Є така у мене звичка -
Деся губити черевички.
(Попелюшка)

4. Кроси пробігаємо, робимо зарядку ...
Зі здоров'ям буде все у нас упорядку,
Спорт допомагає зберегти фігуру,
Спорт нас загартовує!
Всі на ...
(Фізкультуру)

5. Він веселий і не злобний,
Цей хороший дивачок.
З ним господар, хлопчик Робін,
І товариш - П'ятачок.
До прогулянок він ласий,
Є на мед чутливий нюх,
Зветься плюшевий ведмедик,
Всім відомо...
(Віні-Пух)

6. Сіла купа дітвори
І поїхала з гори.
Люблять всі його малюта.
Звуть візочок цей ...
(Санчата)

7. Он в землянке жил тридцять три года,
И рыбачить ходил в любую погоду.
Да бранила его жена-старуха открыто

За разбитое, негодное корыто.
Он с владычецею морской вёл беседу,
И исполнила она три желания деда.
А баба рассердилась, взбунтовалась -
Море синее почернело, взволновалось.
Назови мне скорей с улыбкой!
- Это сказка о....

(Сказка о рыбаке и рыбке")

8. Фрукти ці неїстівні,
Але величезні і зручні.
Їх спортсмен годинами
Лупить що є сили.

(Боксерська груша)

Принцеса. Шановні друзі, представляємо Вам високоповажне журі нашого свята. Мудре, справедливе, розсудливе і неупереджене!

Принц. Привітаємо їх оплесками.

Принцеса. Найулюбленішою казковою героїнею у мене в дитинстві була Баба Яга.

Принц. Ти жартуєш?

Принцеса. Ні. Вона така кумедна, літає, чаклує, без неї взагалі казки не мали б ніякого сенсу.

Принц. Ну тоді у мене найулюбленішим героєм був Карлсон, справжній джентльмен! Він також літає і пригоди у нього, знаєш, теж були прикольні.

Принцеса. Запрошуємо команди до спортивного конкурсу "Політ Баби Яги".

КОНКУРС 3. "ПОЛІТ БАБИ ЯГИ".

Гравець 1 стає в середину "ступи" (мішка), бере в руки "мітлу" (гімнастичну палицю) і стрибає до фішки. Стрибає навколо неї та, в такий же спосіб, повертається до команди. Віддає "ступу" та "мітлу" гравцю 2. Всі наступні гравці виконують те саме. Перемагає команда яка перша виконала завдання і допустила меншу кількість помилок.

Оцінюється: Швидкість виконання завдання командою. Кількість помилок, допущених гравцями в команді.

Помилки: 1 помилка = 1 штрафний бал. Учасник "біжить" в мішку, а не стрибає. Учасник не стрибав навколо фішки. Учасник випустив з рук "мітлу". Продовжує виконання завдання без втраченого предмету.

Примітка: учасникам команди дозволяється допомагати гравцю ставати в "ступу" і "мітлу".

Принц. Якщо хочеш довго жити,
Треба дуже спорт любити.
Тож здоров'я бережись,
З фізкультурою дружись.

Принцеса. На веселу зарядку вас усіх запрошує
5-В клас.

МУЗИЧНА ПАУЗА

Принц. А я дивлюсь - усі ви молодці!
Струнки й швидкі маленькі стрибунці.
З усім ви впораєтесь очевидно,
Бо ваш спортивний настрій мені видно.

Принцеса.
Казка - вигадка, проте,
Щось в ній, браття, не пусте.
Нині свято в нас чудове -
І про казку іде в ньому мова.

Принц. У наступному конкурсі вам необхідно встановити ланцюжок казкових подій відомого уривка з казки "Руслан і Людмила" - "У Лукомор'я дуб зелений".

Конкурс 4. "Ланцюжок подій"

Команді роздаються ілюстрації до прологу казки "Руслан і Людмила". Конкурсантам потрібно якнайшвидше розташувати ілюстрації у правильній послідовності. Оцінюється швидкість та правильна відповідь учасників.

Принц. Дівчатка всі осанку хочуть мати,
як принцеси.
А хлопці силу, як незламний Геркулес.
Ось треба трішки м'язи підкачати
І на ядрі піднятися до небес.

Принцеса. Рішуче до змагання приступайте,
Уважно слухайте і вчасно починайте,
Виконуйте всі вправи жваво,
Спортивні ігри - це крута забава.

Принц. Запрошуємо до цікавого спортивного конкурсу "Барон Мюнхгаузен".

КОНКУРС 5. "Барон Мюнхгаузен"

Гравець 1 тримаючи "ядро" (фітнесбол) двома руками і сівши на нього верхи, стрибає вперед до фішки. Назад повертається бігом, м'яч несе в руках. Перемагає команда, яка першою виконала завдання.

Оцінюється: Швидкість виконання завдання командою. Кількість помилок, допущених гравцями в команді.

Помилки: 1 помилка = 1 штрафний бал. Учасник не торкається "ядром" до підлоги. Учасник впав з ядра і не відновив своє положення на місці помилки. Учасник не обіг навколо фішки. Випустив з рук "ядро" на зворотному шляху.

Принцеса. Танців багато на світі залюбки шанують діти.

Принц. Але більш нам до вподоби танок стильний, модний, новий, енергійний, запальний.

Принцеса. Сміху й радості багато

Подарує всім нам свято.

Вас чекає любов і ласка

В гості кличе всіх вас КАЗКА!

Принц. Казка - наче той горіх,

Ти попробуй розкуси -

Знайдеш стільки в нім краси,

Стільки мудрої поради,

Стільки вигадки і правди.

Принцеса. Шановні учасники змагань пропонуємо перевірити вашу ерудицію у конкурсі "Літературне лото".

КОНКУРС 6. "ЛІТЕРАТУРНЕ ЛОТО"

«Попелюшка»	«Гидке каченя»	«Червона шапочка»	«Оле-лукойє»
«Кіт в чоботях»	«Казка про рибака та рибку»	«Дванадцять місяців»	«Спляча красуня»
«За щучим велінням»	«Білосніжка та сім гномів»	«Коник - горбоконики»	«Червоненька квіточка»

Учасникам потрібно закрити "віконечка" з назвою казки відповідною ілюстрацією. Оцінюється правильність і швидкість виконання.

Принц. Всюди друзів ми знаходимо,
З ними, як одна сім'я.
Але нам без друга спорту
Не прожити ані дня.

Принцеса. Найспортивніший герой
Колобок - казковий "бой".

Він по лісу крос здає,
Всім свій настрій роздає.

Принц. Ви здогадалися, що наступна спортивна естафета "Колобок".

КОНКУРС 7. "КОЛОБОК"

Команда стоїть в колону по одному. Відстань - пряма рука. У гравця №1 в руках м'яч - "колобок". За сигналом передавати м'яч назад над головою із рук в руки. Коли м'яч буде в останнього гравця, він біжить вперед колони, опускає м'яч на лінію старту-фінішу і котить його вперед до фішки, обводить навколо фішки і котить назад. Дійшовши до команди він стає першим і передає м'яч назад. Гра повторюється доти, поки гравець №1 не візьме знову м'яч в руки від останнього гравця. Перемагає команда, яка першою закінчила конкурс.

Оцінюється: Швидкість виконання завдання командою. Кількість помилок, допущених гравцями в команді.

Помилки: 1 помилка = 1 штрафний бал. Учасник пропустив передавання м'яча. Учасник не утримував м'яч в руках. Учасники не дотримуються відстані прямої руки. Учасник не обвів м'яч навколо фішки.

Принцеса. З фізкультурою ми дружимо?

Діти. Так!

Принц. Різні вправи любим дуже?

Діти. Так!

Принцеса. Раз, два, три, чотири, п'ять - зараз будемо танцювати!

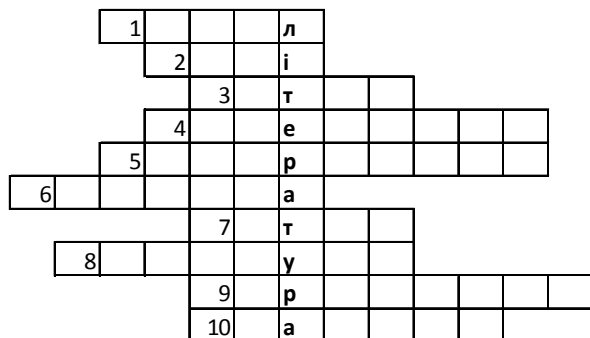
МУЗИЧНА ПАУЗА

Принц. Казка - це світ чарівний та незвичний, Казка - це диво, сповнене краси.

Принцеса. Поринути в казку, це ж бо так цікаво. Це справді свято, радість для душі.

Принц. А зараз ми перевіримо, як ви умієте розгадувати літературні кросворди.

КОНКУРС 8. "КРОСВОРД"

1. Фарбований володар над тваринами.
2. Ким спочатку були коні Попелюшки?
3. Хто допоміг Єлисею відшукати наречену?
4. Країна - батьківщина братів Грімм.
5. Ім'я дівчини, яка розповідала казки жорстокому султану.
6. Рослина, що допомогла Елізі перетворити лебедів на братів.
7. Країна, в якій відбуваються події казки "Соловей".
8. Хто знайшов Хлопчика-Зірку?
9. Ким була хрещена матір Попелюшки?
10. Малюнок, з допомогою якого Маляну вдалося втекти з темниці.

Принц. Діти, а ви були уважними на святі?

Принцеса. А ви бачили, що показували на слайдах під час заходу?

Принц. Зараз ми перевіримо.

ЕКСПРЕС - ВІКТОРИНА

Згідно зі слайдами спортивно-казкової мультимедійної презентації, яка демонструвалась впродовж заходу.

Команди по черзі називають казки та казкових героїв, види спорту, спортивну символіку або спортивний інвентар, які запам'ятали. Перемагає команда, яка назвала більше правильних відповідей.

Принцеса. Дружно руки підніміть...

Все прекрасно... Опускайте...

Нахиліться... Розігніться...

Станьте прямо... Усміхніться...

Всі веселі і здорові,

До змагань усі готові

Принц. Скажіть нам назву казки про пригоди будиночка для пальчиків.

Принцеса. Так, вірно, рукавичка. І наш наступний конкурс "Рукавичка".

Принц. А цей конкурс спритно - музичний. Ви помагаєтесь і розважаєтесь одночасно.

КОНКУРС 10. "РУКАВИЧКА"

Етап 1. На протилежній від команди стороні, на відстані 6-8 м., лежить "рукавичка" (гумка із зав'язаними кінцями). Гравець №1 біжить до "рукавички", надіває її на себе через ноги, голосно кричить своє ім'я. І залишається стояти на місці. Гравець № 2 біжить до гумки, влізає в середину до № 1 і голосно промовляє своє ім'я. Так роблять усі гравці команди по черзі.

Етап 2. Як тільки гравці перемістились в середину "рукавички", гравці починають ходити по

колу всі разом (не виходячи за межі гумки) під музику, руки догори. Музика лунає 20-60 секунд. Якщо музика зупинилась, вся команда повинна вилізти з "рукавички". Перемагає команда, яка першою вискочила з "рукавички".

Оцінюється: Швидкість виконання завдання командою. Кількість помилок, допущених гравцями в команді.

Помилки: 1 помилка = 1 штрафний бал. Учасник не назвав своє ім'я. Наступний гравець вибіг раніше, ніж попередник назвав своє ім'я. Утримання руками гумки під час ходи під музику.

Примітка: на розсуд журі можна оцінити першість в етапі №1.

Принцеса. Якби не казка, хто б і знав, Що стільки є чудес на світі.

І хто б завісу відкривав у світ,

В якому грають діти.

Принц. Ви були усі просто молодці!

Давайте один одному поаплодуємо.

Руханка

Принцеса. Вам сміливим, і сильним, і спритним

Зі спортом завжди по дорозі

Щоб казковим героям відважним

Стати ми могли у пригоді.

Принц. Ви змагалися завзято

На наших чудових святі.

Тож прийшла пора

Дізнатись переможців, дівтора.

Принцеса. Слово для підбиття підсумків надається членам журі.

Принц. Любі хлопчики й дівчатка!

Закінчилось наше свято!

А вам хочемо побажати -

Казок багато прочитати.

Принцеса. Бути сильним і сміливим

З фізкультурою дружити

І за правилами казки

У світі завжди жити.

Принц та принцеса. На все добре!

III. Підсумок уроку.

1. Нагородження переможців та учасників уроку - гри.

2. Заключне слово вчителя:

Засідання клубу кмітливих закрито

Спасибі командам, журі і гостям.

Змагалися весело ви і завзято,

Бажаємо щастя і успіхів вам

Читайте казки і легенди, й романи

Там зібрана мудрість людська.

Ці надбання вивчайте старанно,

Щоб впевнено йти по дорозі життя!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відкритий урок із зарубіжної літератури у 5 класі [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://osvita.ua/doc/files/news/488/48830/Urok.doc>
2. Естафети з казок для молодших школярів [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ped-kopilka.com.ua>
3. Загадки про казкових героїв [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://dovidka.biz.ua>
4. Конспекти Уроків Зарубіжної Літератури 5 Клас | Шкільне життя ...
5. Підсумковий урок "Сторінками літературних казок" [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.teacherjournal.com.ua/.../18766-pdsumkovij-urok-istorikami-literaturnix-kazok-za-temoyu-literaturn-kazkir-5-klas.h..>
6. Спортивні загадки [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.vsezagadki.ru>
7. Під час підготовки до уроку використані власні методичні та творчі розробки.

ПОТЕНЦІАЛ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ ДЛЯ ПАТРІОТИЧНО-ДУХОВНОГО ТА ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

13 квітня в комунальному навчальному закладі "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" відбувся актуальний, враховуючи сьогоднішні реалії, захід - обласний науково-методичний семінар з теми **"Потенціал козацької педагогіки для патріотично-духовного та демократичного розвитку української нації"**.

На заході були присутні представники управління освіти Черкаської облдержадміністрації, обласного інституту, науковці вищих навчальних закладів, зокрема Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, громадських патріотичних організацій, директори шкіл, де є козацькі класи, засоби масової інформації.

Наталія Миколаївна Чепурна, кандидат педагогічних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України, ректор обласного інституту, привітавши шановане зібрання, повідомила, що семінар проводиться з метою обміну думками щодо організації роботи у напрямку виховання нових українців з допомогою козацьких традицій. Ректор зауважила, що така зустріч відбувається не вперше (думка про запровадження козацької педагогіки визріла у 2014 році в Черкаській обласній державній адміністрації) і уже напрацьований певний досвід, розроблено Положення про козацькі класи. І нинішнє проведення семінару зорієнтоване на подальшу роботу і співпрацю освітян і патріотичних громадських організацій.

Буде належним згадати, що на виконання рішення колегії Черкаської обласної державної адміністрації з 1 вересня 2016 року у кожному районі області та містах обласного значення створено козацькі класи з числа учнів 5-8 класів.

Заступник начальника управління освіти Черкаської облдержадміністрації **Оксана Іванівна Сімушіна** означила стан справ щодо запровадження козацької педагогіки та національно-патріотичного виховання на Черкащині. Зокрема, зупинилися на створенні нових козацьких класів: "У 32 новостворених козацьких класах навчається 630 дітей, які одягнуті в національний одяг, а відповідальними особами за функціонування козацьких класів та створення системи їх роботи визначено класних керівників". Заступник зауважила, що у витоки впровадження козацької педагогіки були ряд шкіл, зокрема Вікнинська школа у Катеринопільському районі, Черкаська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 6 Черкаської міської ради.

На семінарі також виступив **Юрій Петрович Присяжнюк**, доктор історичних наук, професор, заступник завідувача кафедри історії України Науково-навчального інституту історії і філософії Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Радник Гетьмана Українського козацтва з національно-патріотичного виховання. Виступ науковця був емоційно відкритим, прозорим і зворушив усіх присутніх, адже його діяльність як Радника Гетьмана надзвичайно дієва і суттєва: свої інформативні виховні функції виконував в численних козацьких школах, гуртках, братствах, побратимствах, товариствах тощо. Позиція Радника Гетьмана стійка і свідомо: "Бути козаком - це бути свідомим громадянином українського суспільства".

Крайовий отаман Черкаського крайового товариства Українського козацтва **Віталій Григорович**

Чепелуха наголосив на значенні спільної роботи освітян і громадських патріотичних організацій щодо національно-патріотичного виховання засобами козацької педагогіки. Віталій Григорович розповів про пріоритетні напрямки роботи Черкаського крайового товариства. "190 заходів проведено у співпраці із освітянами і 180 разів показана робота з даного напрямку по телебаченню." Віталій Григорович зробив акцент на важливості популяризації конкретної роботи з даного напрямку. З цією думкою погодилися всі.

До обговорення питань семінару долучилася кандидат філософських наук, доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" **Наталія Михайлівна Степанова**. Вона окреслила систему цінностей українського козацтва у вихованні молодого покоління.

Галина Анатоліївна Назаренко, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, проректор з науково-методичної роботи комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" представила загалу методичний порадики **"Вимоги до розроблення навчальних програм варіативної складової навчальних планів"**.

У рамках зустрічі відбувся круглий стіл з теми "Досвід запровадження козацької педагогіки у навчально-виховний процес сучасного закладу освіти", у якому взяли участь **Іван Дмитрович Шарapa**, директор Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №6 Черкаської міської ради; **Анатолій Васильович Шулежко**, директор Тернівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Смілянської районної ради; **Сергій Олександрович Осаула**, директор Лебединського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа І-ІІ ступенів №3" Шполянської районної ради та інші директори шкіл; Марина Леонідівна Лазаренко, заступник директора із навчально-виховної роботи Будинківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Черкаської районної ради. Зокрема обговорювалися такі питання як впровадження виховних ідей козацької педагогіки з метою формування духовних цінностей та моральних орієнтирів учнів в навчально-виховний процес школи (**І.Д. Шарapa**), формування елементарної життєвої компетентності та громадянської самосвідомості старших дошкільників на засадах козацької спадщини. (**А.В. Шулежко**), впровадження ідей козацької педагогіки у навчально-виховний процес малокомплектної школи (**С.О. Осаула**).

Любов Іванівна Денисюк зауважила, що кожному вчителю, вихователю необхідно ґрунтовно продумати і систематично реалізувати в щоденній навчально-виховній роботі з дітьми цілісну систему пізнання ними національних пріоритетів українського козацтва, пробудження в них глибокого інтересу до вітчизняного лицарства. Але це детальне вивчення засад козацької педагогіки повинно відбуватися тільки "з урахуванням інтересів дитини і ні в якому випадку не насаджуватись згори".

I. В. Кураш,

директор Вікнинського НВК "ДНЗ-ЗОШ I-III ступенів"
Катеринопільської районної ради

КОЗАЦЬКА ПЕДАГОГІКА В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

*Ми є народ, ми - українці,
Самого сонця посланці!*

Яків Івашкевич

Виховання патріотизму та національної самосвідомості - справа вкрай необхідна і дуже непроста. Як показує досвід багатьох країн, саме почуття національної гідності сприяло їх швидкому розвитку. Це система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, покликання формувати світогляд та цілісні орієнтації підростаючого покоління, передавати національний досвід, надбання попередніх поколінь.

Зваживши всі аргументи, педагогічний колектив обрав козацьку педагогіку як основний засіб виховної роботи школи. Тому в 1994 році було створено шкільну національно-патріотичну організацію **"Козацький курінь"**.

Основною метою організації є формування національно свідомих громадян України, творче продовження в сучасних умовах козацьких звичаїв і традицій, вироблення в кожного члена організації прагнення розвивати в собі кращі людські риси українця - патріота. Для досягнення мети робота проводиться в таких напрямках:

- туристсько-краєзнавча робота;
- вивчення історії та традицій періоду козаччини, козацького фольклору;
- пропагування здорового способу життя;
- екологічне виховання.

"Епоха козацтва створила багатогранну, глибоку духовність, що стала гордістю і окрасою української національної культури. Її освітньо-виховний, емоційно-естетичний потенціал покладено в основу не лише козацької національної системи виховання. Козацтво було, в кращому розумінні цих понять, аристократією національного духу, високоморальною елітою своєї нації. Палкий український патріотизм козаків був могутнім стимулом до державотворчого і незалежного життя" [1, ст.61].

Нам, дирекції і вчителям Вікнинської школи, поталанило більшою мірою, ніж іншим педагогам. У перші роки незалежності України ми ґрунтовно аналізували вітчизняні виховні традиції, шукали високоефективні ідейно-моральні, духовні цінності, явища, процеси в історії свого народу. Ми дійшли висновку, що найпотужнішою суспільно-політичною, морально-духовною, військово-оборонною силою було українське козацтво, яке створило високоефективні виховні цінності, традиції лицарського гарту підростаючих поколінь.

Частина педагогів, на жаль, забуває, що освіта і виховання - плоть від плоті рідного народу. Вищі здобутки у вихованні дітей і молоді будуть тоді, коли вони постійно і послідовно, в системі будуть виховуватися на найвищих досягненнях, героїко-патріотичних, національно-державотворчих і морально-духовних традицій українського народу. Упродовж віків козацтво досягло таких національних пріоритетів, яких не мала жодна інша суспільно-політична сила як складова рідного народу.

Справді, українські козаки та їхні духовні спадкоємці (українські січові стрільці, вояки УПА) мали високу національну гідність і честь, українську

свідомість, синівську відданість своєму народу, готовність захищати волю і свободу України, здатність на жертвність в ім'я побудови власної держави.

Так, завдяки козацтву, після блискучих перемог його над загарбницькою армією королівсько-шляхетської Польщі, виникла Українська держава на чолі з гетьманом Богданом Хмельницьким. Вона функціонувала в оточенні мітарних держав-імперій, аж до II половини XVIII ст., коли російський царизм підступно узурпував владу над Україною і загальмував природний хід подій, розвиток козацької держави. Та не забуваймо, що козацька духовна потуга трансформувалася в націєтворчі і державотворчі традиції української культури, науки і освіти, у наростання громадсько-політичного руху, зокрема серед молоді. Так, у 1868 році у Відні українські студенти, які вчилися там, творчо відроджують козацькі традиції в формі організації "Січ". Вони організовували взаємодопомогу, вивчали козацький визвольний рух, поглиблювали зв'язки з Батьківщиною, виховували в собі та в інших земляків якості борців із австро-угорським і самодержавно-російським режимами. У кінці XIX - на початку XX ст. в Західній Україні виникають численні молодіжні організації національно-патріотичної спрямованості "Соколи", "Січі", "Луги", "Молоді Січі", "Пласт", в діяльності яких застосовувалися козацько-лицарські традиції.

Сучасним учням корисно знати, що в роки Української революції 1917-1920 років було відроджене Вільне українське козацтво, яке нерідко із зброєю в руках боронило права селян на землю, кращу долю. Козаками були і воїни армії УНР, політичне керівництво якої недостатньо дбало про організаційні, морально-духовні засади власних Збройних Сил.

Безперервність і невмирущість козацьких традицій підтверджує і наш час. Ще перед здобуттям незалежності України почали відроджуватися громадські козацькі організації. Виникали дитячі і юнацькі організації, товариства "Джура", "Січ", "Молода Січ", "Дніпровська Січ", "Козаченьки" та ін.

Наші перші кроки у козацькому гарті учнів

У перші роки незалежності України ми також не знали чимало наукових положень. Нам допомагали і досвід роботи, і педагогічна інтуїція.

Першим поштовхом до роботи на козацьких традиціях був вечір відпочинку для старшокласників **"Козацькі розваги"**. На цьому вечорі старшокласники утворили два козацькі загони, обрали старшину, провели змагання. Учнім припала до вподоби така форма роботи. Виникла потреба провести ще раз такий вечір. Педагоги помітили, що зміст і форма козацьких традицій близькі і дорогі учням, що в них підвищується настрій, пізнавальний інтерес до історії козацтва, України. При цьому учні ведуть себе природно, невимушено, розкуто. Фактично в них пробуджувалися внутрішні сили, завдяки яким в учнів були глибші почуття, гостріша думка. Ми, педагоги, починали глибше усвідомлювати, що козацька звитяга і героїка, лицарські пориви серця і душі, притаманні

нашим великим попередником, заковані в нас - українця, і що треба лише вміло підібрати "ключ", щоб такі духовні цінності пробуджувалися й поглиблювалися.

Ідейним організатором реалізації таких педагогічних роздумів, висновків і пошуків ще в 1994 р. став директор школи **Микола Григорович Дзюнь**. Це повністю відповідало моїй науково-педагогічній позиції (тоді ще молодого вчителя), яка продовжувала постійно зміцнюватися. Ми енергійно і впевнено взялися за організацію виховання учнів на козацько-лицарських традиціях. Відтоді ми почали виявляти і обґрунтовувати принципи побудови такої виховної роботи.

Педагоги разом із батьками та учнями шукали наукову, популярну і художню літературу про козацтво, зокрема про Запорозьку Січ, Гетьманщину, республіканський козацький лад, освіту і виховання козаків. Справжніми відкриттями для багатьох учнів було те, що вони збагачувалися знаннями про Острозьку і Києво-Могилянську академії, вітчизняні колеґіуми, де вчилися козаки, їхні провідники. Учні впевнювалися в тому, що козацтво відіграло провідну роль у розвитку культури, науки, мистецтва, освіти і національного державотворення.

Шкільний "Козацький курінь"

Для того, щоб зміцнити організаційні засади, поглибити наукові підходи до реалізації козацької педагогіки, було створено шкільну національно-патріотичну організацію "Козацький курінь". Це створювало кращі умови для виховання, постійну козацьку духовну ауру. Членство в організації, звичайно, добровільне. Хто хоче вийти з козацького осередку, може зробити це безперешкодно. Буває, що юнак виходить із козацьких лав, бо не витримує високих вимог.

Шкільна національно-патріотична організація "Козацький курінь" має свій Статут. Він чітко визначає завдання і напрямки діяльності, права і обов'язки її членів. У Статуті записано: "Членами організації можуть бути особи (юнаки) віком від 14 до 18 років. Джурі -14-16 років, молоді козаки - 16-18 років. Хлопці з 10 років займають підготовчу сходинку в структурі організації".

Вищим керівним органом організації є **козацька Рада**. Вона складається з усіх членів організації. На козацькій Раді вибираються курінний отаман і козацька старшина (писар, осавули, хорунжий, бунчужний, суддя, обозний) щороку 14 жовтня, на Покрову. Козацький курінь складається із 3-ох роїв, які очолюють осавули. Право відвідувати козацьку Раду і брати участь у заходах осередку мають всі учні. Спершу вони приглядаються до звичаїв і способу життя джур і молодих козаків. А в День захисника Вітчизни бажаючі вступають до лав козаків.

Хлопців 8 класу приймають до осередку на правах джур із врученням відповідних посвідчень. Юнакам, які ще до вступу у козацький курінь робили добрі козацькі справи, вручається посвідчення з відзнакою. Коли джура витримує термін перебування в курені 2 роки, йому в 10 класі вручається посвідчення молодого козака. Випускники школи, які успішно пройшли вишкіл у козацькому товаристві, отримують **Ресестрову грамоту справжнього козака Українського козацтва на випускному вечорі**.

Козацька організація має власну бібліотеку, в якій кожен може відшукати необхідну інформацію. Перед кожним важливим заходом, наприклад, велосипедним походом по козацьких місцях учні прагнуть отримати наукові відомості про певну місцевість. Так, під час підготовки до походу в Холодний Яр і Чигирин учні читали твори про Б.Хмельницького, Мотронин монастир, гайдамацький рух, Холодноярську республіку.

Члени куреня мають свою відеотеку на козацьку тематику. Такі фільми, як "Богдан Хмельницький", "Козаки йдуть", "Невгасимий огонь Холодного Яру", "Нескорений", "Повернення правди" стали дієвою підмогою вчителям для виховання учнів у національно-патріотичному дусі, формування в них стійких громадянських якостей, державницької позиції.

Учні школи з великим інтересом вивчають козацькі клейноди, збирають наукову інформацію про козацькі символи - прапори, хоругви, булаву, бунчук, пернач та ін.

Джури і молоді козаки посилено займаються фізкультурою і спортом, допомагають батькам у трудових справах, господарстві, садять дерева тощо. Про численні козацькі справи свідчать 5 фотоальбомів "Козацького літопису", відеоматеріали. Плануємо зняти окремий фільм про історію нашого шкільного козацького осередку.

Особливо хлопці полюбливають козацькі пісні - бойові, маршові та ліричні, задушевні. Кожен член осередку має пісенник. Писар куреня уважно стежить, щоб кожен козак знав не менше 10 козацьких пісень. І дуже приємно, коли на традиційних зустрічах козаки-випускники минулих років залюбки співають козацьких пісень разом із учнями школи.

Козацька туристсько-краєзнавча робота

Козаки любили рідний край, берегли його волю і свободу. Наші учні продовжують таку славу традицію. Туристсько-краєзнавча робота починалася з велосипедних поїздок наших козаків по Катеринопільському району. Ще в 1994-1995 роках козаки об'їхали всі села району, вивчали його історію. Були сфотографовані пам'ятники загиблим жителям сіл. Згодом ми нарощували тривалість таких козацьких походів.

На наш заклик множити спільні козацькі справи влітку 1996 р. відгукнулися по-козацькому настроєні хлопці з Гуляйпільської школи. Ми спільним коштом здійснили першу ночівлю в польових умовах на річці Вись, в урочищі Джулинка.

Наступний триденний козацький велопохід був здійснений до пам'ятних для кожного українця сіл - **Моринці та Шевченкове**. Кожен учасник велопоходу на все життя усвідомив, що великий Кобзар України ще в дитинстві і підлітковому віці глибоко знав від свого діда, - учасника козацько-гайдамацького руху, Івана Шевченка, інших родичів, земляків про козацько-гайдамацьку визвольну боротьбу в рідному краї. І що Тарас Шевченко в своїй безсмертній творчості навіки утвердив монументальні образи козаків, лицарів С.Наливайка, І.Богуна, І.Гонти, М. Залізняка, І.Мазепи, Т.Трясила та ін., які є для молоді високими взірцями патріотизму і громадянськості.

Незабутні враження мали учні, відвідавши Канів (7 діб, 2001), Умань (5 діб, 2002 рік), Чигирин (6 діб, 2000 та 2004 роки). Це був справжній духовний і фізичний гарт наших джур і молодих козаків!

До нашого ювілею - 10-річчя козацької організації та 50-річчя утворення Черкаської області учні Вікнинської школи зробили цінний подарунок. У 2003 році протягом 8 днів вони об'їздили землі Черкаської та Київської областей. Особливе враження на учнів справили Переяслав-Хмельницький, місто 25-ти музеїв. Наші учні пишалися великими перемогами своїх предків-козаків і з сумом сприймали їхні помилки, надмірне довір'я ворогам. На велосипедах подолали відстань 500 км.

У 2005 році здійснилася давня мрія козаків нашої школи. Це була велика мета, яку плекали вони 11 років, -- підкорення найвищої гори України - **Говерли**. Цікаво, що після цього частина учасників такого козацького походу стала більше уваги приділяти загальнонаціональним інтересам, проблемам. Вони почали частіше думати про Батьківщину, образ-символ Говерли учні переосмислили в напрямку пріори-

тетності в житті загальнонародних, державницьких цінностей. А наступного 2006 року ми ознайомились зі славнозвісною Ковалівкою ("Земля мрії") Васильківського району на Київщині.

У 2007 році був здійснений чотириденний похід по маршруту "Золота підкова Черкащини". Наступного 2008 року здійснилась ще одна мрія козаків - подорож на Запорізьку Січ (о. Хортиця). Тут, в "серці українського козацтва", юнаки відчули справжній дух лицаря-козака, отримали невичерпний, позитивний заряд енергії на все життя. У 2013 році ми знову підкорили Говерлу.

У 2015 році до Дня незалежності України був організований велопробіг по району з метою підтримки воїнів АТО з Прапором України та Козацьким стягом. В смт. Катеринополі вшанували пам'ять Т.Г.Шевченка біля його погруддя, Героїв Небесної сотні біля пам'ятного знаку. В смт. Єрках поклали квіти на могили земляків Руслана Бобурова (Айдар), Сергія Бохонька (Донбас), Віталія Чумака (128 бригада); в с. Новоселиці - Дмитра Пономаренка (93 бригада), які загинули захищаючи Україну в зоні АТО. Вічна Слава Героям. Жителі району підтримали ініціативу - протягом цієї поїздки багато людей написали свої щирі побажання для захисників України. Напередодні Дня Захисника Вітчизни Прапор України з побажаннями, з яких майже половина "Повертайтеся живими", як ОБЕРІГ волонтери передали на передову в зону АТО.

Школа є ініціатором проведення щорічного районного походу "Козацькі мандри" (козацько-спортивні змагання). У районі проводяться з 2005 року. У 2009 році вперше за нашої ініціативи були проведені обласні "Козацькі мандри" на базі нашої школи, де наші козаки посіли перше місце. У 2009 році взяли участь у Всеукраїнській дитячо-юнацькій військово-спортивній патріотичній грі Українського козацтва "Сокил" ("Джур") в місті Києві. Зайняли почесне 7-те місце серед 34-ох команд України.

Керівники Черкаської крайового товариства Українського козацтва постійно запрошують наших козаків для участі в козацьких Радах, інших заходах обласного рівня. Традиційно ми беремо участь у відзначенні Дня Українського-козацтва (14 жовтня, на Покрову), Дня Перемоги (9 травня), Шевченківських днях в м. Каневі, щорічних заходах по вшануванню героїв Холодноярської республіки та інших. Серед членів осередку постійно пропагується здоровий спосіб життя та любов до природи. Учні щорічно займаються благоустроєм та озелененням території села. Біля місцевого ставка висаджений Козацький гай, на території школи буяє молодий фруктовий сад.

Ми, педагоги, зробили висновок, що козацька туристсько-краєзнавча робота має посідати одне з найчільніших місць у виховній діяльності. Відчуття себе нащадками козаків, вивчення історії козацького руху надає важливості такій формі роботи, формує відповідальність кожного за долю рідного краю. Туристсько-краєзнавча робота загартовує джур і молодих козаків духовно і фізично, створює конкретні умови для засвоєння історії краю шляхом безпосереднього споглядання визначних місць, історичних пам'яток, відвідання музеїв, спілкування з цікавими людьми.

Приємно визнати, що за 23 роки існування Вікинського куреня козаки зробили багато добрих справ, духовно збагатилися, фізично зміцніли. Батьки задоволені, що їхні діти щороку отримують у школі козацький гарт.

Понад 150 випускників школи пройшли гарт у первинному осередку. Зараз їхню справу продовжують 15 джур і молодих козаків. Слід відзначити, що від початку АТО 10 козаків-випускників козацького осередку, жителів нашого села, взяли участь у бойових діях на Сході України. Ми вважаємо це результатом нашого виховання.

Додаткові матеріали

Козацькі та історичні свята, урочисті заходи протягом навчального року

14 жовтня - Покрова св. Богородиці. День захисника Вітчизни.

Традиційне козацьке свято, день покровительки Українського козацтва. Цю дату вікинські козаки відзначають одноденним велопоходом до відомих храмів недалеких сіл і міст; зокрема до Лебединського жіночого монастиря (Шполянщина), до Сухокалігирського храму Іоанна Богослова, до церков Звенигородки, Тального, Катеринополя. Під час проведення богослужінь юнаки вчаться християнським традиціям, навіртаються до прабатьківської віри.

На Покрову відбувається переобрання козацької старшини та прийом молодого поповнення. На посаду отамана і його першого заступника, писаря виставляються по три кандидатури. Шляхом таємного голосування обирається одна особа. Осаули, хорунжий, бунчужний і обозний після обговорення затверджуються відкритим голосуванням.

У цей день до куреня приймаються хлопці 8 класу, яких присвоюється звання "джур". Вступити до лав осередку дуже просто - треба тільки цього хотіти. Але не всі хлопці зважуються на цей крок, адже знають, що бути козаком не тільки почесно, а й відповідально. Для того, щоб утриматися в списку учасників організації, потрібно багато працювати над собою: регулярно відвідувати козацькі ради, учити напам'ять Гімн України і "Молитву за Україну", співати козацьких пісень, читати відповідну літературу, гартувати фізичну силу, брати участь у змаганнях, не вживати лайливих слів, бути ввічливим до старших і осіб жіночої статі, дбати про виховання молодого поповнення і т. д. за порушення окремих пунктів - неухильне покарання. Найвища міра покарання - виключення з осередку.

На даній козацькій раді отаман наказом по куреню переводить хлопців 10 класу зі стану джур у стан молодих козаків із врученням посвідчень. Останнім часом почали відзначати подарунками хлопців, які ведуть здоровий спосіб життя. Також нагороджуються козаки, які брали участь у всіх туристичних поїздках, хто успішно склав заліки по плаванню. Завершується свято концертом, який підготували дівчата, і святковим обідом.

6 грудня - День Збройних Сил України.

У цей день проводиться урочиста козацька рада, на яку запрошуються козаки старшого покоління, воїни-інтернаціоналісти та ветерани ВВВ. Слово надається отаманові та іншим учасникам ради у відповідності до обстановки. Далі, як правило, хлопці-козаки проводять із козачатами спортивні змагання з елементами розваг. Участь у змаганнях і у всьому виховному заході є серйозним кроком до вступу у лави козацького осередку. По закінченню змагань дівчата-чурявіни пригощають хлопців кавою і тістечками власної випічки.

7 січня - Різдво, 13 січня - Меланки.

Український народ протягом століть виробив свої неповторні традиції відзначання цих релігійних свят, радянська доба у великій мірі зруйнувала, спотворила вияв душі народу. Питання відтворення, зміцнення характеру релігійних свят є актуальним для небайдужих до долі українського народу людей. У першу чергу це стосується учителів, адже вони формують світогляд молоді - майбутнього нашої країни. Тому козаки Вікинського куреня в обов'язковому порядку повинні взяти участь у відзначенні одного із свят. На Різдво носять зірку і колядують хлопці і дівчата 8-9 класів, а на Старий новий рік водять Меланку із Василем козаки 10-11 класів. Весь процес відбувається на засадах довіри і без наглядців з боку педагогічного колективу.

8 Березня - концерт для дівчат. Дівчата вітають хлопців і готують концертну програму двічі - на День ЗСУ та на День захисника Вітчизни. У відповідь козак вітають Чурайвен з днем весни - 8 Березня. Хлопці особливо прихильні до сценічних творів гумористичного жанру. Пісні на тему шкільного життя на власні слова і відому мелодію, гуморески, інсценівки з переодяганням у жіночий одяг. Дівчата вдячні за проявлену увагу.

Квітень. Екологічний суботник та посадка дерев. Екологічне виховання з кожним днем набуває все більшого значення, тому що ми є свідомими грубого втручання людини у сферу природи. Керівники козацького осередку переймаються цією проблемою і намагаються залучити юнаків до практичних дій. Кожної весни старшокласник беруть участь у ліквідації стихійних сміттєзвалищ. Це важка і невдячна робота, але ми переконуємо хлопців, що без нас цю роботу ніхто не зробить. Особлива увага надається озелененню рідного краю. Козаки збирають насіння яблук, груш, аличі, черешень і висаджують у шкільку. Потім доглядають, пересаджують, прищеплюють популярними сортами і реалізують: частину беруть додому як плату за роботу, частину висаджують у шкільному саду, а решта продається населенню. Кошти зберігаються в обзого і згідно рішення козацької ради витрачаються на потреби осередку. Крім цього, кожної весни ми йдемо до лісу і викопуємо там саджанці акації, ясена, клена, липи, дуба. Весь посадковий матеріал приносимо до схилів над новим ставком і тут висаджуємо. Жителі села ці насадження так і називають - козацький гай. Перші дерева були посаджені у 2000р. Характерною рисою творення лісового масиву є участь у заході козаків-випускників школи минулих років. Нашим хлопцям не треба доводити, що не можна ламати дерева, нищити зелені насадження. Адже те, що створено власними руками і до чого докладені фізичні і духовні зусилля, дороге і його потрібно берегти.

Травень. День Перемоги. Як і до кожного виховного заходу члени козацького осередку готуються заздалегідь. Адже предмет підготовки зрозумілий, тому що повторюється щороку. Завдання козаків полягає в тому, щоб пройти в складі колони учасників свята до пам'ятника полеглим на фронтах Великої Вітчизняної війни односельчанам, покласти вінки до пам'ятних написів і заспівати пісню відповідно до цієї дати. Гості села дивуються, коли чувають пісню у виконанні хлопців, адже по всіх інших місцях, як правило, співають дівчата.

Останні декілька років порядок святкування 9 Травня дещо змінився. Справа в тому, що нас почав запрошувати на День Перемоги черкаський крайовий отаман. Таку честь ми вибороти завдяки поштитим одностроям, виконавчій дисципліні та знанню маршових пісень. Дякуючи участі у проведенні громадських заходів обласного рівня, зріс авторитет козацького осередку, хлопці побачили, що маршовий вишкіл, патріотично-стройова пісня, гарна поведінка козака серед людей є цінностями, які користуються підтримкою в суспільстві.

"Козацькі мандри" "Сокіл" ("Джура"). Так називається виховний захід районного масштабу. Започаткований він у 2005 р. за нашої ініціативи і підтримки начальника районного відділу освіти М. В. Ткаченко. Із 2009 року в рамках районного туристського походу "Козацькі мандри" проходить І районний етап Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри "Сокіл" ("Джура"). Команда-переможець бере участь в обласному етапі. Обов'язковою умовою проведення козацького свята є щорічна зміна місця проведення. Таким чином здійснюється краєзнавча робота, учні знайомляться з історією і краєвидами сіл району. "Козацькі мандри" для нас - не одноденний захід, а звіт козацьких

осередків про роботу за рік. Для нас цей виховний захід є стимулом для підтримки духовної і фізичної форми протягом року. Адже для гідної участі у змаганнях потрібно виконувати нелегкі нормативи: зараз зміст "козацьких мандрів" включає в себе три складові: гуманітарна частина, спортивна та розважальна. Перша частина включає знання Гімну України, "Молитви за Україну" М. Лисенка, 10 козацьких пісень та 20 питань вікторини з історії козацтва. До спортивної складової входять підйом переворотом на перекладині, жим гирі в положенні сидючи, вихід в стійку на руках до опори, ходьба на руках, стрільба з лука чи пневматичної рушниці.

Розважальна програма передбачає такі вправи як біг у мішках, попадання по м'ячу із зав'язаними очима і т.п.

22 травня - день перепоховання Т. Г. Шевченка

Щороку козаки Вікинського куреня беруть у хресній ході від храму у Каневі, де відспівувалося тіло Т. Шевченка після перевезення з С.-Петербургу, до Чернечої гори, де він похований. До організації заходу причетний Черкаський козацький полк, а наш осередок входить до його складу як окрема одиниця. Пам'ятним і привабливим у цьому дійстві для хлопців є можливість побачити Президента. Для сільських дітей це й справді рідкісний момент, тому до поїздки на Канів готуються ретельно і майже у повному складі куреня.

Для нас, педагогів, ця подія є стимулом для стройової підготовки, а три години поїздки в автобусі використовуємо для повторення вивчених і розучування нових пісень.

Присутні в автобусі пасажири відмічають, що хлопці знають багато українських пісень, переважно козацьких і стрілецьких.

Плавання. Туристичні велопоходи

Улітку темп виховної роботи з козаками загалом спадає, але повністю не припиняється. Основні види літніх занять - залік по плаванню та туристичний велопохід.

Протягом канікул кожен козак повинен здати залік по п'яти видах плавання: кроль, брас, батерфляй, на спині та пірнання на дальність. Хто здає кожен вид по три рази, у вересні на козацькій раді отримує приз. Результати досягнень записуються в журналі, а право приймати заліки має козацька старшина - отаман, писар і осавули. Заліки по плаванню розвивають юнаків фізично, стимулюють вивчення різних способів руху у воді, а ще змушують до відповідальності за взяті на себе зобов'язання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авторська програма першої школи джур м. Запоріжжя / Валерій Наріжний, Микола Прохоренко, Володимир Архіпов. - Запоріжжя, 1998
2. Козацька духовність і виховання молоді : посібник для студентів і вчителів. - Київ, 1993.
3. Макаренко О. Степові лицарі. Уроки та виховні заходи на тему козаччини. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2003. - 123с.
4. Руденко Ю., Руденко В. Виховання в учнів лицарської духовності / В. Руденко, В. Руденко // Рідна школа, 1996. - № 7. - С. 27-34.
5. Статут Українського козацтва // Зареєстровано Міністерством юстиції України 17 березня 1992 року № 223 // Затверджено Великою Радою Українського козацтва 10 червня 1995 року Доповнення, зміни та поправки, прийняті XIV Великою Радою Українського козацтва 25-26 грудня 1999 року.
6. Українська козацька педагогіка (концепція) // [Група авторів Ю. Руденко, О. Губко, Д. Федоренко та ін] // Освіта, 1992. - 1 вересня.
7. Федоренко Д. Мудрість козацької доби / Д. Федоренко. - Кривий Ріг: ПП "Видавничий дім", 1999. - 67с.

Т. П. Суходольська,

учитель початкових класів Черкаської загальноосвітньої школи І - ІІІ ступенів №6 Черкаської міської ради

КОЗАЦЬКА ІСТОРІЯ ЖИВЕ, НЕ ВМИРАЄ, І СЛАВА ПРО НЕЇ ВІКАМИ ЛУНАЄ!

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мета: розвивати творчу активність, спритність, інтерес до народних звичаїв, традицій, ігор; виховувати сценічну культуру, почуття впевненості в своїх силах.

Обладнання: музична апаратура, стільці, картки із запитаннями, презентація.

Хід заходу

Під "Козацький марш" (слова Ігоря Чернюка; музика Андрія Чернюка) заходять всі діти класу.

Учень 1.

*Добрий день вам, друзі щирі,
Хай живеться вам у мирі,
Не минайте нашу хату,
Бо у нас сьогодні свято.*

Учень 2.

*Любі гості, милі гості,
В цьому класі буде свято,
Добре, що прийшли до нас
В цей чудовий світлий час.*

Учень 3.

*Любі гості, милі гості
Перед вами не малята,
Правда, і не парубки,
Проте справжні козаки.*

Учень 4.

*Намалюємо гарні вуса,
Хвацько їх підкрутимо,
Гарну пісню заспіваєм,
Ще й вас научимо.
Звучить українська народна пісня "Їхали козаки".*

Учень 1.

*Ми всі діти українські, український славний рід,
Дбаймо, щоб про нас маленьких, добра слава
йшла у світ.*

*Гостей дорогих, ми вітаємо щиро,
Стрічаємо радо, з любов'ю і миром.*

Учень 2.

*Для гостей відкрита школа наша рідна,
Тільки б жодна кривда в неї не забігла.*

Учень 3.

*Ми любимо сонце і квіти,
І сонце нам шле свій привіт,
Ми роду козацького діти,
Землі української цвіт.*

Учень 4.

*В яку б не пішли ми дорогу, --
Ти, пісне, над нами злітай!
Крокуючи гордо і в ногу,
Ми славимо рідний наш край.
Наш приятель - сміливий вітер,
Вдвіага - це наш заповіт,
Ми роду козацького діти,
Землі української цвіт.*

Учень 5.

*Живуть в нас батьків заповіти;
Свободи палкий оксамит,
Ми роду козацького діти,
Землі української цвіт.*

Учень 6.

*Добрий день вам, друзі щирі,
Хай живеться вам у мирі,
Не минайте нашу хату,
Бо у нас сьогодні свято.
Сьогодні свято, конкурс нині
І все козацтво тут як тут,
А на майдані радість лине -
Козацькі ігри всіх нас ждуть.*

Учитель.

*Розвивайся, сухий дубе, -
Завтра мороз буде.
Приготуйтеся, козаченьки,
Поединок буде.*

Демонструйте свою спритність, розум, а ще вроду, щоб гриміло:

Разом: "Козацькому роду нема переводу".

Учитель. Сьогодні ви будете свідками цікавої пізнавальної боротьби кмітливих, розумних, допитливих козачат, учнів 1 класу. Дві команди "Жартівливі" та

"Кмітливі". А допомагати будуть нам наставники нашого класу, учні 9 класу та вболівальники, учні нашого класу.

Учитель. Козачата, готові?

Учні. Всі готові.

- Девіз команди "Жартівливі": "Дайте нам побільше каші - перемоги будуть наші!".

- Девіз команди "Кмітливі": "Ми зумієм без вагання виконати всі завдання!".

Учасники сідають за столи.

Учитель. Ми з вами провчилися майже рік. Протягом року у нас були уроки, присвячені козацтву, були зустрічі з козаками, до нас приходили працівники бібліотеки, ми брали участь у шкільних конкурсах.

А сьогодні ви використаєте всі свої знання про козацтво та продемонструєте свою козацьку спритність.

Конкурс 1. "Козацьке життя".

Учитель. Отже, наш перший конкурс буде на увагу і швидкість. Називається він "Козацьке життя". Із переліку картинок зі словами потрібно вибрати ті, що стосуються козацтва.

Представлення слів на магнітних дошках: чайка, курінь, мікрохвильова піч, чоботи, фотоапарат, кросівки, кінь, комп, сорочка, булава, шабля, шаровари.

Важко уявити запорожця без широких, як степ, шароварів. Це вбрання було запозичене у татар і турків і так сподобалось січовикам, що ті не розлучалися з ним ані в походах, а ні під час гульбищ в рідній Січі. Чи знаєте ви скільки метрів тканини йшло на шаровари? Від 9 до 20 м. В деякі шаровари можна було шук 30 кавунів покласти.

Костюм козацького лицаря неможливий без широкого, східного походження, пояса. Пояси високо цінувалися козаками і могли коштувати

стілки, скільки жупан, іноді були вдвічі дорожчими за чоботи, козацький пояс мав довжину до 8 м. Коли потрібно було козакові підперезатися, то він прив'язував шнурком до цвяшка і качався так і намотував увесь пояс на себе. Спосіб підперезування, коли обидва кінці звисали з одного боку, називали - "по-козацькому" ("по-селянськи" китиці звисали з обох боків).

Конкурс 2. "Козацька кухня".

Учитель. Ви вже знаєте, що козак - це воїн, а воїнів треба гарно годувати. Скажіть, яку страву найчастіше готували в козацьку добу.

Учні. Куліш.

Учитель. А от чи пам'ятаєте ви з яких продуктів готували куліш, ми зараз і побачимо. З переліку продуктів вибрати ті, які необхідні для приготування кулешу.

Представлення слів на магнітних дошках: молоко, вода, гречка, рис, пшоно, буряк, морква, картопля, сіль, цукор, хрін, перець, петрушка, кріп, масло, сало, риба, часник, цибуля.

Нагадаємо рецепт кулеша: змита пшоно засипати у казан, додати 2-3 кришені картоплини. Варити, щоб розварилися майже повністю. Потім додають сіль, перець, запашне коріння, зелень. Готову страву заправляють салом з цибулею і часником)

- В цей час, поки працюють команди, по 1 вболівальнику начерпати з тарілки в глечик води ложкою.

Конкурс 3. Конкурс на спритність.

Учитель. Підкажіть, як називалися козацькі човни? (чайки). Зараз конкурс на спритність. У кожного гравця є листок паперу. Будь ласка, за командою почніть виготовляти човник. Та команда, в якій всі учасники виконають завдання - та і виграла.

Завдання для вболівальників: хто більше зав'яже вузликів на мотузці.

Конкурс 4. "Заморочки з бочки".

Учитель. Мені потрібен помічник....

На кожному столі лежить картка з малюнками. Учень витягує малюнок з бочки, а учасники команд повинні знайти такий малюнок у себе на картці та розказати про цей предмет. А вболівальники своїм командам можуть допомагати, розказати віршик.

Оселедець

Оселедець - не рибина,
А козацька чуприна.
Він за вухо зачіпався
Та під шапкою ховався.

Віз

Віз козацький - добра штука.
Він не лише для речей.
Не гуркоче і не грюка
І приємний для очей.
Без цвяшка й одного збитий
Дерев'яний увесь віз.
Там, де треба - дьогтем "вмитий"
Щоб не чувся скрип коліс.

Вуса

Вуса - гордість козака,
Ними й ворога зляка.
Не носили бороди
Наші лицарі-діди.

Кінь

Кінь козацький - вірний друг -
Знає весь Великий Луг,
Козака не підведе,
Не покине він ніде.
Та траплялося і так,
Коли хусткою козак

Рот зав'язував коню.

Як гадаєте, чому?!

Щоб він часом не заржав
І не викрив усіх справ.

Лук

Дугою зігнута лозина
І тятива тонка бринить.
Це - лук, яким давно людина
Могла поцілити звіра вмить.
Та й козаки уміли вправно
Стріляти з лука у боях.
А стріли поміщали гарно
За спиною у сагайдак.

Шабля

Шабля - лицарю сестриця,
З нею він в бою, мов криця.
Зброя честі козака
Гарна і дзвінка яка!

Булава

Булава - це влади знак,
Що втрима в руках не всяк.
До тієї булави
Треба, друже, голови!
В кошового булава
Рік всього в руках була.

Чайка

Очерет трима з боків
Чайку - човен козаків.
Тому чайка легко йде,
Не черпне води ніде.
Півня має на боку,
Щоб кричав "Кукуріку!",
Час козацтва сповіщає
Та злих духів відганяє.

Конкурс 5. Для вболівальників.

Розказати прислів'я про козаків. Хто зможе пояснити своє прислів'я, той принесе команді 2 бали.

Учитель. Наші змагання підійшли до кінця.

Довго ще б ви грали, та прощатись час,
Кращі побажання всі прийміть від нас.
Хай майбутнє до вас посміхнеться привітно,
Хай щасливою стане українська земля.
Хай здійсняться у кожного мрії завітні,
Хай у кожного завжди все буде гаразд.
Виконання пісні "Слава черкаського козацтва".

Слова і музика **Олександра Стадника.**

Вітер у полі хилить тополі,
Мов на сторожі стали вітряки,
Там ідуть хлопці, хлопці молодці, |
Гей, чигиринські, гей, козаки! | (2)
За волю неньку, матір стареньку,
В похід рушали наші земляки,
Дощами вмиті, сонцем зігріті,
Гей, чигиринські, гей, козаки.
Сил не жаліли, серцем боліли,
Аби жилося вільно навіки.
Вкраїні милій вірно служили,
Гей, чигиринські, гей, козаки.
Вмиємось водою з сивого Дніпра,
Поклянемось вірністю братства,
Доки сонце сяє - слава не вмирає |
Славною черкаського козацтва!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козацькі розваги. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://vg-schoold5.at.ua/load/vikhovna_robota/scenarii_vikhovnikh_zakhodiv/scenarii_svjata_quot_kozacki_rozvagi_quot/2-1-0-6
2. Україна - славетний край // Розкажіть онуку. - №27-28. - липень. - 2001. - С. 56-61.

В. Ф. Гармаш,

учитель історії;

Т. Г. Поїздник,

учитель математики Іркліївської ЗОШ І-ІІІ ступенів Чорнобаївської районної ради

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО В ЦИФРАХ І ФАКТАХ

РОЗРОБКА ІНТЕГРОВАНОГО УРОКУ З ІСТОРІЇ ТА МАТЕМАТИКИ ДЛЯ УЧНІВ 5 КЛАСУ

Мета уроку :

- збудити в учнів інтерес до героїчного минулого українського козацтва; вдосконалювати обчислювальні навички із звичайними дробами, закріпити вміння розв'язувати задачі на використання дробів.

- Розвивати логічне мислення, культуру мовлення; математичну мову, пам'ять, вміння аналізувати отриману інформацію, тренувати навички обчислень.

- Виховувати почуття патріотизму, гордості, любові до рідної України.

Обладнання: комп'ютер, презентація Microsoft Power Point, роздавальні картки.

Математику слід вивчати ще й тому, що вона розум до ладу приводить.

М. Ломоносов

Степ та воля - козацька доля

Де козак, там і слава.

(З народних вуст)

Хід уроку

1. Організація класу. Створення емоційного настрою.

Учитель математики. Пам'ятаєте легенду про те, як великий Архімед біг по вулиці і кричав "Еврика!". Його тоді так захопила нова ідея, що він і не помітив, що, вискочивши з ванни, забув одягтися. Справді, коли нас осяває якась ідея, особливо, якщо це розв'язання якоїсь проблеми, що довго не дає спокою, ми відчуваємо почуття радості, піднесення, гордості. Тому ідеї - це чудово. Хай живуть ідеї! І ті, великі ідеї, які приводять до грандіозних винаходів людства, і ті, маленькі ідеї, які ми можемо відчувати на звичайному уроці.

Сьогодні наш урок - це урок ідей. Звичайно, ідеї, які нехай сьогодні осяють вас, не можна назвати великими, але пам'ятайте - велике починається з малого. Працюємо під девізом:

Думаємо колективно,

Працюємо оперативно,

Сперечаємося доказово -

Це для всіх обов'язково.

2. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель історії. Сьогодні я хочу розповісти вам індуську притчу.

Магараджа вибирав собі міністра. Він оголосив, що візьме того, хто пройде по стіні навколо міста з глечиком, доверху наповненим молоком, і не проллє ні краплини. Багато людей пробувало пройти, але їх по дорозі спеціально відволікали і вони проливали молоко. Аж ось пішов один чоловік. Навколо нього кричали, стріляли, його всіляко лякали. Але він не пролив молоко. "Ти чув крики, постріли?" - спитав його потім магараджа, - ти бачив, як тебе лякали?". "Ні, повелителю, я дивився на молоко".

"Не чути і не бачити нічого стороннього" - ось як має бути сконцентрована увага. На сьогоднішньому уроці я бажаю вам саме такої уваги.

Учитель математики. Сьогодні ми проводимо незвичайний урок. У чому його незвичайність ви вже, напевне, здогадалися. ...Правильно. Незвичайність в тому, що проводити його будуть два вчителі, відповідатимете на запитання з двох предметів, оцінки отримуватимете теж з двох предметів, нову, і притому дуже цікаву інформацію отримуватимете теж з двох предметів.

Учитель історії. При підготовці до уроку у нас працювали дві групи учнів. Одні - підшукували цікаву інформацію з історії, інші - працювали над завданнями з математики.

Тому всі зібралися і дружненько помандруємо в загадковий світ математики та цікавий і такий неспокійний - історії.

Учитель математики. А ще на цьому уроці ви побачите, як тісно пов'язані між собою здавалось би зовсім різні предмети - математика та історія.

3. Систематизація знань.

Учитель історії. Згадаймо, як склалася доля українського народу після тривалого монголо-татарського гніту. Україну з усіх кінців шматували вороги. Придніпров'я - Київщину, східну Волинь і південні степи захопила Литва, Поділля і Галичину пригноблювала Польща; у Закарпатті господарювали угорські феодали, на Буковині - молдавські бояри. З півночі, причаївшись, очікувала слушного моменту для загарбання Москва.

Українському народу загрожувало духовне поневолення. Соціальне та національне пригнічення викликало протест народу. Однією з форм протесту була втеча українців за дніпровські пороги - на Хортицю. Утікачі називали себе козаками, тобто вільними людьми.

Що ж являв собою острів Хортиця?

Учитель математики. Про його розміри ви дізнаєтесь, якщо розв'яжете задачу. А розв'язуватимете її, використовуючи звичайні дроби. (Відео про дроби). (Умови задач і відповідні їм малюнки проєктуються на екран зі слайдів.)

Задача 1. Хортиця - найбільший дніпровський острів. Вона завширшки сягає 2,2 км, а в довжину має на 9,2 км більше. Яка довжина острова Хортиця?

Розв'язання

$9,2 \text{ км} + 2,2 \text{ км} = 12 \text{ км}.$

Відповідь. 12 км.

Задача 2. У 1556 р. на острові Мала Хортиця було засновано фортецю, що поклала початок Запорізької Січі. Скільки років минуло з того часу?

Відповідь. 461 р.

Учитель історії. Особливо дошкуляли набіги на південь України татарських загарбників, які грабували козацькі хутори. Старших людей вбивали,

жінок забирали в найми, хлопчиків - у яничари, дівчаток - у найми та в гареми продавали. Виростаючи, кожний хлопчик мріяв стати козаком. Траплялося, що козаки визволяли бранців із неволі турецької. Часто з розорених домівок хлопчиків, які не мали ані батька, ані неньки, козаки забирали на Запорізьку Січ для навчання в школі джур козацьких.

Учень - історик. Шлях до січі був важким. Було й так, що хлопчики-сироти ставали поводитрями у сліпих козаків-бандуристів.

Деякий час вони ходили разом. Кобзар вчив поводитря співати та на кобзі грати. Але коли хлопчикам виповнювалося 10 років, кобзарі віддавали їх до школи, просили прийняти їх у джури.

Учитель історії. Цікавою і зовсім не схожою на нашу була.

Козацька наука Крім обов'язкових знань з математики, риторики, письма, у школі вивчали військову справу, вчили володіти зброєю та способам виживання. Помандруємо і ми з вами в часи козацькі, десь так років на 500 назад, разом із хлопчиком Михайликом - джурою козацьким. А було йому років стільки, як вам сьогодні.

Учитель математики. У кожного своя стежка для мандрів. Ми оберемо ту, яку нам пропонує цариця Математика. Завітаємо до школи джур і послухаємо, що нам розкаже

Учень - математик. Натуральні числа - це числа, які використовують для лічби предметів. Але людини доводиться не тільки рахувати предмети, але й вимірювати величини.

З розвитком сільськогосподарської діяльності в прадавніх людей виникла потреба вимірювати довжини, площі земельних ділянок, об'єми і маси тіл тощо. При цьому траплялося, що одиниця вимірювання не укладалася ціле число разів у величину, що вимірюють. Наприклад, вимірюючи довжину ділянки кроками, людина стикалася з таким явищем: у довжині вкладалося десять кроків і залишок становив менше ніж один крок. Або під час ділення здобичі на полюванні виявлялося, що здобич не ділиться націло на кількість людей.

Учитель математики. А тепер разом перевіримо як це використовується на практиці.

Робота в парах.

Виконати дії:

$$1/8 + 5/8 =$$

$$11/24 + 8/24 =$$

$$23/47 - 14/47 =$$

$$29/64 - 14/64 - 9/64 =$$

Розв'язати рівняння:

$$29/32 - x = 15/32;$$

$$7/10 + x = 9/10;$$

$$x/72 - 13/72 = 29/72.$$

Учитель історії. Козаки не лише займалися військовою справою. Вони займалися і господарюванням. Крім бойових козаків, були козаки, які займалися господарюванням: хліборобством, городництвом, садівництвом, мисливством, рибальством, торгівлею та ремеслами. Та і в веденні господарстві їм потрібні були знання з математики.

Учень - математик. У зв'язку з такою повсякденною діяльністю люди почали вживати вирази: половина, третина, чверть тощо. Отже, дробові числа виникли як результат практичної діяльності людей з вимірювання величин. У середні віки вміння легко оперувати дробами було ознакою високої математичної майстерності.

$$\frac{1}{3} = \text{три частини}$$

$$\frac{1}{4} = \text{чотири частини}$$

Слайд. Перші дробі, з якими нас

знайомить історія, - це дробі виду $1/2$, $1/3$, $1/4$, ... Наприклад, стародавні єгиптяни для запису дробів придумали спеціальні знаки. Вони використовували дробі лише з чисельником 1.

Учитель математики.

Задача 3. Посівну площу в $150 \frac{3}{4}$ га козаки засіяли пшеницею і житом, причому житом на $30 \frac{3}{4}$ га більше. Скільки гектарів вони засіяли житом?

Розв'язання

$150 \frac{3}{4} - 30 \frac{3}{4} = 120$ (га) засіяли б разом житом і пшеницею, якби житом було засіяно стільки ж, скільки і пшеницею.

$$120 : 2 = 60 \text{ (га) засіяли пшеницею.}$$

$$60 + 30 \frac{3}{4} = 90 \frac{3}{4} \text{ (га) засіяли житом.}$$

Відповідь. $90 \frac{3}{4}$ га.

Учитель історії. Закладалися сади, де росли груші, яблука і вишні. Завітаємо до одного з таких садів. Даваймо і ми завітаємо до одного з таких садів.

Учитель математики.

Пам'ятайте: Слово "дріб" походить від дієслова "дробити", що означає розбивати на частини, ламати. Мабуть, тому в старих підручниках з математики дробі називали "ламаними числами". Деякі дробі, що часто зустрічалися, мали спеціальні назви: $1/2$ - половина, $1/4$ - чет, $1/8$ - півчет, $1/16$ - півпівчет, $1/3$ - трет, $1/6$ - півтрет, $1/12$ - півпівтрет.

Задача 4. У саду було 6000 дерев. Груші становили $2/5$ всіх дерев, а яблуні - $1/6$ всіх дерев, решта - вишні. Скільки посадили вишень?

Розв'язання

$$6000 : 5 \cdot 2 = 2400 \text{ (груш) у саду.}$$

$$6000 : 6 \cdot 1 = 1000 \text{ (яблунь) у саду.}$$

$$6000 - (2400 + 1000) = 2600 \text{ (вишень) у саду.}$$

Відповідь. 2600 вишень.

Учитель історії. Хлопчики-джури вчилися і допомагали старшим господарювати.

Учитель і математики. Даваймо подивимось, чим займалися хлопчики цілий день в лісі.

Задача 5. Джури Сергійко й Андрійко зібрали в лісі 27 білих грибів. Скільки грибів зібрав кожний із хлопчиків, якщо Андрійко зібрав $2/3$ всіх грибів?

Розв'язання

$$27 : 3 \cdot 2 = 18 \text{ (грибів) зібрав Андрійко.}$$

$$27 - 18 = 9 \text{ (грибів) зібрав Сергійко.}$$

Відповідь. Сергійко зібрав 9, а Андрійко - 18 грибів.

Вчитель історії. Та все ж особливої уваги на Січі приділяли вихованню Бойової вдачі

Учень - історик (слайд). Особливо старанно джури вивчали зброю. Чистили пістолі, вчилися стріляти і володіти шаблею, і звичайно ж їздити на коні, веслувати, плавати та інші премудрості, яка могла знадобитися в походах. Запорізьке військо славалося своєю високою боєздатністю і військовою майстерністю.

Учень - історик. (слайд) На озброєнні Запорізького війська була вогнепальна та холодна зброя: рушниця (мушкет) з кременним замком, гаківниця, пістоль, шабля, спис, лук, кинджал, ніж, келеп (бойовий молоток).

Учень - історик. (слайд). Козаки вважалися великими майстрами артилерійської справи. Гармати Запорізького війська були переважно середнього та малого калібрів. Це забезпечувало артилерії рухливість і маневреність, що відповідало козацькій тактиці. (Відео про козаків)

Учитель історії.

Задача 7. На Січі постійно було 50 гармат. Артилерія - це дуже дорога зброя, тому зайві гармати зберігалися у Військовій Скарбниці (Зміїній печері) в потаємному місці нарівні з коштовностями. Під час гуситських війн у XV ст. гармата середнього калібру коштувала стільки,

скільки коштувало стадо із 442 корів, а один постріл такої гармати коштував, як 9 корів.

Вчитель математики. Давайте порахуємо, у скільки корів обходилися козакам 50 гармат та один постріл із них.

Розв'язання

$442 + 9 = 451$ (корова).

$451 \cdot 50 = 22\,550$ (корів).

Відповідь. 50 гармат і один постріл із них коштували стільки, скільки і 22 550 корів.

Учень - історик. А ще козаки були вмілими мореплавцями. У морські походи запорожці відправлялися на великих човнах, які називалися чайками. Для здійснення походу скликалася січова рада, на якій обирався наказний отаман, а біля Військової Скарбниці 5-6 тисяч козаків починали будувати човни - чайки.

Вчитель історії.

Задача 8. Чайка мала однакові ширину (у верхній частині) та висоту, що у 5 раз менша за її довжину. Днище чайки довжиною 16 м робили суцільним, зі стовбура верби або липи. Сума всіх розмірів чайки становила 44 м.

Учитель математики. Які розміри мав козацький човен чайка?

Розв'язання

$44 - 16 = 28$ (м).

$1 + 1 + 5 = 7$ (частин).

$28 : 7 = 4$ (м).

$4 \cdot 5 = 20$ (м).

Відповідь. Довжина - 20 м, ширина і висота - 4м, днище - 16 м.

Учитель історії.

Задача 9. Починали будувати чайки близько 6 тис. козаків. За півмісяця 60 із них зводили один човен.

Вчитель математики. Скільки готових човнів мали козаки за цей час?

Відповідь. 100.

Задача 10. В одну чайку вміщалося 50-70 козаків зі зброєю і харчами. Кожний козак був озброєний двома рушницями і шаблею. За часів гетьмана Сагайдачного кількість чайок доходила до 300. Скільки козаків вирушало в похід на чайках та скільки в них було зброї?

Відповідь. 15-21 тис. козаків; 30-42 тис. рушниць, 15-21 тис. шабель.

Учень-математик. Ми дізналися, що сучасну систему запису дробів з чисельником і знаменником створили в Індії. Тільки там писали знаменник зверху, а чисельник - знизу, і без дробової риси. А записувати дробі так, як ми робимо це сьогодні, почали араби.

У Європі вперше цей термін вжив Леонардо Пізанський (1202). Спочатку європейські математики оперували тільки зі звичайними дробами. Повноцінна теорія звичайних дробів і дій з ними склалася в XVI столітті, завдяки італійському ученому Нікколо Тарталья і німецькому математику Клавіусу.

Учитель історії. Та приходив ЧАС ЗМУЖНІННЯ.

Учень - історик. Хлопчики виростали і ставали молодими козаками. На Запорізькій Січі вважалося, що справжній козак - це козак, який побував у морському поході. То ж джурі приймали до бойового коша після морського походу, де він повинен був продемонструвати все, чого навчився в школі джур.

Після повернення козаків із морського походу на Січ Запорізьку джурів посвячували в молоді козаки і ставали вони її захисниками та боронили від загарбників.

Підсумок уроку:

Учитель математики. Сьогодні ми відпрацювали навички розв'язувати задачі з

використанням звичайних дробів і допомогла нам в цьому історія.

Учителя історії. Крім того, сьогодні ми повторили тему "Козацька Україна" і допомогла нам в цьому математика. Для того, щоб перевірити, як ви засвоїли тему уроку "Українське козацтво та розв'язування вправ та задач із звичайними дробами", ви повинні виконати тестові завдання.

4. Узагальнення, закріплення знань та вмінь учнів.

ЗАВДАННЯ У ТЕСТОВІЙ ФОРМІ

1. Як називався козацький човен? (чайка)

2. Скільки коштував постріл із однієї гармати? (9 корів)

3. Якої довжини була козацька чайка? (20 м)

4. Скільки осіб могла вмістити козацька чайка? (70)

5. Від якого слова походить слово походить "дріб"? (дробити)

6. Хто був першим кошовим отаманом? (Б. Вишневецький)

7. Сучасну систему запису дробів створено в ... (Індії)

8. На якому дніпровому острові знаходилася перша з відомих козацьких січей? (Мала Хортиця)

9. Для чого використовувалися натуральні числа? (для лічби предметів)

5. Підсумок уроку.

Рефлексія. Отже, звернімося до наших очікуваних результатів на початку уроку.

А зараз спробуйте визначити своє враження від нашого уроку, користуючись словами

Я знаю, що ...

Я вмію...

Я хочу дізнатися про...

6. Домашнє завдання.

Придумати задачу із сюжетом, що стосується козацьких часів, та зробити ілюстрацію до неї. Хто вони запорозькі козаки і звідки взяли? Чому Хортиця стала колицею козацтва?

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Басанько А.М. За лаштунками підручника з математики. Збірник розвиваючих задач для учнів 5-7 класів / А.М. Басанько, А.О. Романенко. - Тернопіль: Видавництво "Підручники і посібники". - 2007. - 35 с.

2. Власов В. С. Історія України (Вступ до історії): підручник для 5 кл. / В.С. Власов. - Київ: Генеза, 2013. - 127 с.

3. Власов В. Вступ до історії України / В.Власов, О.Данилевська. - Київ: Генеза, 2005. - 200 с.

4. Мисан В. Вступ до історії України / В.Мисан. - Київ: Генеза, 2005. - 184 с.

5. Сиротенко П.О. Сучасний урок: інтегровані технології навчання/ П.О. Сиротенко. - Харків: Видавнича група "Освіта", 2003. - 29 с.

6. Тарасенкова Н.А. [та ін.]. Математика. Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів / Н.А.Тарасенкова. - Київ: Видавничий дім "Освіта", 2013. - 192с.

7. Хоткевич Г. М. Історія України: для мол. та серед. шк. віку. - Київ: Веселка, 1992. - 228 с.

8. Черватнюк О.Г. Елементи цікавої математики на уроках математики: посібник для вчителя / О.Г. Черватнюк, Г.Д. Шиманська. - Київ: Радянська школа, 1968. - 41с.

Н.М. Степанова,

кандидат філософських наук, доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ДІАЛОГ КУЛЬТУР, БАГАТИХ ІСТОРІЄЮ

2017 рік Указом Президента України проголошено роком Японії в Україні (УК №1/2017 від 11 січня 2017 року). Це означає, що на такому рівні співпраці між двома країнами встановлюється клімат взаємовизнання, що, у свою чергу, допомагає у налагодженні добрих економічних та політичних відносин і є гарантом непорушення цілісності державних кордонів та прав людини у всесвітньому середовищі. Не викликає сумніву, що це ще один крок на шляху до співдружності двох країн, а зближення українського та японського народів посприяє розвитку діалогу культур, таких багатих історією, цікавих та своєрідних.

Що єднає наші країни - Україну із Центральної Європи та Японію із Далекого Сходу?

Перше, на чому ми зробимо акцент - це на культурній спадщині народу. Ми пишаємося давньою історією, оплетеною казками і легендами, де наші відважні герої боронили від Зла рідний край. У наших казках і легендах народ оспівує мужність і честь Івана-Побивана, Котигорошка, де, як у своєрідному дзеркальці, відображено народні уявлення про добро і зло, мир і злагоду, любов до рідної землі. У японських народних казках теж особливе місце займає тема героїзму (казки "Іссумбосі, або Хлопчик-Мізинчик", "Момотаро, або Хлопчик-Персик"). Вони прославляють хоробрих, що борються за справедливість проти кривди, вихваляють душевну доброту, щедрість, вчать поважати старших, батька й матір, засуджують пихатість, зарозумілість, заздрощі й скупість.

Японія - це країна з дуже давніми й непорушними традиціями, що чітко дотримуються й досі. Хочеться сказати про традиційний японський костюм. Національна японська одяг складається з наступних компонентів: нецке, хаками, кімоно і гети.

Гета - це сандалі з дерева прямокутної форми, що фіксуються на ногах за допомогою лямок, які проходять між пальців ніг. До Японії таке взуття прийшло із Китаю і було популярним серед простого люду, адже у ньому було зручно збирати рис і зривати плоди з дерев, а також носити в негоду.

Хакама - це японські національні довгі широкі штани, які нагадують українські шаровари - їх носили чоловіки в повсякденності.

Окремо хочеться зупинитися на **кімоно**. Його прийнято вважати національним одягом ще з середини XIX століття. Спочатку, кімоно носили жінки, а точніше це була така собі уніформа майко і гейш. Кімоно являє собою халат, який затягується поясом на талії, довжина кімоно визначається за бажанням того, хто його одягає. Рукави кімоно обов'язково мають бути широкими і просторими, а сам одяг підкреслює тільки плечі і талію, що відповідає уявленню про красу японського народу. Відмінність в чоловічому і жіночому кімоно полягає в довжині, розмірі, в способі фіксації і самій конструкції одягу. Жіноче кімоно збирається з дванадцяти окремих деталей, а чоловіче - лише п'яти. Заміжні жінки обирають спокійні кольори для кімоно, незаміжні - навпаки яскраві.

На кімоно обов'язково одягали нецке - прекрасну брелок, вирізаний з деревини, яка виконувала роль аксесуара.

У нас, українців, також є свій національний костюм, який сьогодні вражає як багатоваріативністю покрою вишиванок чоловічих, жіночих, дитячих, так і колоритом самої вишивки.

Окремо хотілося б сказати про національний характер. Ми - українці - відкриті і щирі душею люди, гостинні, добрі, милосердні. Не можна не відзначити такі риси характеру японців, як чесність, терплячість, скромність і надзвичайна працьовитість.

Як бачимо, наші народи багато в чому схожі. Проте все ж таки, Японія - унікальна країна. А унікальності їй надає вмиле поєднання традицій і нанотехнологій. Країна, яка довгий час була закритою від світу як природним розташуванням (адже це острівна країна), так і довготривалою політикою влади, яка пережила період мілітаризації у середині XX століття, ядерні бомбардування Хіросіми і Нагасакі, зуміла вийти із соціальної та економічної кризи і зайняти лідерські позиції не лише в Азійському регіоні, а й у світі.

У всьому світі захоплюються літературною японською мовою, церемонією чаювання, театром "кабукі", вивчають виховну систему, де ключове місце належить принципу "кокоро" та бойові мистецтва самураїв, переймають елементи національного інтер'єру та ін. Унікальним також є ставлення японців до природи - воно сповнене глибоко споглядання і романтики. Цей народ захоплюється натуральною красою пейзажу, квітів, моря, яку здавна оспівує у віршах. У Японії існують навіть спеціальні церемонії споглядання природних явищ.

Культурний взаємообмін має мати позитивний ступінь корисності для всіх учасників процесу, відкриваючи різні сторони багатоаспектності, тому співпраця наших двох народів має стати тісною, далекоглядною, адже ми багато в чому схожі, а ще більше маємо пізнати один одного за для взаємного збагачення та зростання.

Короткий політично-соціальний портрет Японії.

Японія - це острівна держава в Східній Азії. Країна розташована на 4-х великих (Хоккайдо, Хонсю, Сікоку і Кюсю) і більше ніж на 3000 маленьких островах.

Держава займає площу близько 400 тис. кв. км, на якій живуть 125 млн. чоловік. Столиця Японії - Токіо (близько 12 млн. ос.).

Японія є конституційною монархією. Формально державою править японський імператор (мікадо), а фактично країною управляє голова уряду (прем'єр-міністр). Конституція Японії була прийнята в 1947 році.

Зараз в Японії править імператор Акіхіто. Він зійшов на престол в 1989 році і є 125-м за рахунком імператором Японії. Період його правління називається "Хейсей" ("Мир і спокій").

Державна мова - японська. Крім того, в країні також досить розповсюджені англійська і китайська мови. Японська писемність включає в себе близько 5000 ієрогліфів ("кандзі"), дві азбуки ("харагана" і "катакана") і латиницю ("ромадзі").

Найпоширеніші релігії - буддизм і синтоїзм.

Перші японці потрапили на територію Японського архіпелагу близько 10 тисяч років тому, перепливши із материка. Легендарної датою заснування Японії є 660 р до н.е.

Грошовою одиницею Японії є ієна (?). Природні ресурси країни досить небагаті, сировина для промисловості, в основному, імпортується з інших країн. Головні експортні галузі в японській економіці, це автомобілебудування, побутова електроніка, а також верстатобудування.

Традиційна японська кухня складається з рису, риби і різних морепродуктів. Однак в сучасній Японії збільшується частка споживання м'яса.

Японія є однією з найбільш безпечних в кримінальному плані країн. Японська мафія, якудза, носить більше корупційний, ніж насильницький характер, при цьому стримуючи розвиток неорганізованої злочинності в країні.

Методичні рекомендації з теми

Для належного відзначення Року Японії в Україні - 2017 пропонуємо протягом поточного навчального року, періоду літніх канікул та першого семестру 2017/18 н.р. запланувати та

1. Провести в навчальних закладах області:

- тематичні виховні години "Японія - країна Сонця", "Японія - країна дивовиж", "Японія: цікаві факти, звичаї та традиції";
- бесіди "Природа очима японців", "Хокку: мудрість Сходу", "Цукусіма - природа, яка говорить";
- години інформування про історію та культурні традиції Японії "Філософія хокку", "Бамбукова флейта: японські мотиви", "Ікебана - мистецтво піднесення квітів";
- дебати турніри "Японське економічне диво: до питання застосування в економіці України", "Японське економічне диво: природний чи економічний феномен" та ін.

2. Організувати:

перегляди відеороликів, документальних кінофільмів, присвячених Японії;

3. Оформити:

- відповідні тематичні експозиції "Сакура - символ Японії", "Мистецтво вирощування бонсай", "Чайна церемонія в Японії: традиції та фото" та ін.;
- виставки книг та фотодокументів.

Під час проведення вищезазначених заходів варто використовувати наочні матеріали і відео документальних фільмів:

- 10 див Японії. - Джерело доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=4B0D71nOd58>
- Великий імперії світу. Японська імперія. - Джерело доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=XzH00hFRm9g>
- Мандрівка Японією. - Джерело доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=ffBznJxhVlg>
- Японія. - Джерело доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=8E7TtZJ8DVI>
- Японська поезія. - Джерело доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=Ay9JTIBCw4>
- Японська сакура і поезія хокку. - Джерело доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=9V4UN5Qs3XQ>
- Японська чайна церемонія. - Джерело доступу: https://www.youtube.com/watch?v=Htrzv_hSMqw

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ЯПОНСЬКИХ ТЕРМІНІВ

Бонсай (із японської - "рослина на талі") - мистецтво вирощування карликових дерев у невеликих ємкостях.

Ікебана (із японської - "живі квіти") - традиційне мистецтво аранжування квітів у Японії.

Ноо - (но, ногаку) - один із жанрів японського традиційного театру. Спочатку вид народного японського театру, згодом професіоналізувався. У XIV-XV ст. склався як театр для феодальної знаті і військової аристократії. Подання ноо включає музику, танець і драму. Дія супроводжується оркестром, що складається з флейт, барабанів різних розмірів, і чоловічим хором, який активно втручається в дію. Вистави ноо відбуваються на відкритому з трьох сторін квадратному майданчику з дахом, що спирається на чотири стовпи. Вистави йдуть без завіс і декорацій, на фоні постійного задника із зображенням зеленої розлогої сосни на золотому полі. В основі змісту п'єс ноо лежать сюжети японської класичної літератури, історичних хронік і буддистських легенд; в них багато монологів і спогадів.

Орігамі (із японської - "складений папір") - вид декоративно-прикладного мистецтва; стародавнє мистецтво складання фігурок із паперу.

Самурай (із японської - "слуга", "воїн") - представник військового стану в Японії X-XIX століття. Впродовж середньовіччя самураї витіснили японську аристократію з місця провідної політичної сили країни і створили власну систему керування суспільством - сьоґунат. Зміст поняття "самурай" змінювався згідно з обставинами конкретної історичної епохи, однак його складова, яка асоціювала самураїв із військовою чи військовою службою, залишилася неперушеною.

Суші, або сусі - страва традиційної японської кухні, яка класично готується із рису з оцтовою приправою та різних морепродуктів. З початку 1980-х суші отримали широку популярність у світі.

Тядо - система правил приготування зеленого чаю і чаювання в Японії. Оформилася у XIV столітті, у період Муроматі. Розвинулась як окремий вид мистецтва з другої половини XVII століття. Відома у Західному світі як Чайна церемонія.

Хайку - жанр традиційної японської ліричної поезії вака, відомий з XIV століття. У самостійний жанр ця поезія, яка носила тоді назву хокку, виділилася в XVI столітті; сучасну назву було запропоновано в XIX столітті поетом Масаока Сікі. Поет, що пише хайку, називається хайдзін. Одним із найвідоміших представників жанру був і досі залишається Мацуо Басьо.

Шяку - японська міра вимірювання довжини. Приблизно відповідає британському футу або українській стопі. 1 шяку = 10 сунів = 0,1 джо ≈ 30,3 см.

Японське економічне диво - явище стрімкого росту японської економіки з середини 1950-х років до нафтової кризи 1973 року. Розпочалося приблизно у 1948 році, через три роки після нищівної поразки і воєнних руйнувань, коли країна ще була під військовою окупацією. До початку 1953 р. Японія досягла довоєнного економічного рівня, якщо говорити про ВВП. Відтоді вона зберегла високі темпи зростання виробництва. Протягом 1952-1963 рр. її ВВП майже потроївся і характеризувався щорічним приростом у 9%; протягом цих же років обсяг виробництва товарів зріс у 5 разів, а споживання подвоїлося. Від початку триумфального економічного поступу і до 70-х років Японії вдалося утвердитися в ролі могутньої промислової держави, якою залишається до сьогодні.

Японський сад каменів або сад "сухого пейзажу" - сад дзен - мініатюрний стилізований пейзаж шляхом ретельно підібраних композицій з каменів, водойм, мохів, формованих дерев і кущів, із використанням гравію або піску. Сад дзен відносно невеликий і, як правило, призначений для споглядання в сидячому положенні з одного тільки місця. Класичні сади дзен були створені в храмах дзен-буддизму в Кіото в період Муроматі. Вони були покликані імітувати інтимну сутність природи, а не її зовнішній вигляд, а також служити допомогою в медитації про справжній сенс життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Указ президента України "Про оголошення 2017 року Роком Японії в Україні". [Електронний ресурс]. - Джерело доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1/2017>
2. Все про Японію. [Електронний ресурс]. - Джерело доступу: <http://www.japonix.ru/>
3. Факти про Японію. [Електронний ресурс]. - Джерело доступу: <http://cikavo.net/fakti-pro-yaponiyu/>
4. Японська література: Хрестоматія. Том I (VII-XIII ст.) / Уп.: Бондаренко І.П., Осадча Ю.В. - Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. - 562 с. - [Електронний ресурс]. - Джерело доступу: http://philology.knu.ua/php/26/13/Hrestomatija_Bondarenko.pdf
5. Японська система освіти [Електронний ресурс]. - Джерело доступу: http://psychologis.com.ua/yaponskaya_sistema_obrazovaniya.htm

О.О.Сімонова, Н.В.Третьак,

учителі початкових класів Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №11 Смілянської міської ради

ЯПОНІЯ - ОДНА З НАЙБІЛЬШ ЗАГАДКОВИХ І ЗАХОПЛЮЮЧИХ КРАЇН СВІТУ

РОЗРОБКА ІНТЕГРОВАНОГО УРОКУ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА, МАТЕМАТИКИ І ПРИРОДОЗНАВСТВА ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ

Природознавство. Материки і океани.

Математика. Письмове множення багатоцифрових чисел на одноцифрове. Розв'язування задач.

Образотворче мистецтво. Створення художнього образу в техніці оригамі.

Мета уроку:

Формувати ключові компетентності: уміння вчитися - виконувати розумові операції й практичні дії; володіти вміннями і навичками самоконтролю; формувати вміння робити висновки; здоров'язбережувальну - дбайливе ставлення до свого здоров'я.

Формувати предметні компетентності: поглибити знання учнів про Японію, її символи, культуру і традиції; продовжити вивчення основ техніки оригамі, закріплювати способи й прийоми конструювання з паперу, виготовляти виріб за поданою схемою; розвивати дрібну моторику рук, творчі здібності; виховувати дружні стосунки та взаємодопомогу.

Обладнання: картки із завданнями, фізична карта півкуль, зразки виробів, технологічні картки, двосторонній папір, клей, запис японської мелодії (релаксична музика).

Техніка виконання: оригамі (способи й прийоми конструювання з паперу).

Хід уроку

I. Організація класу.

- Привітання.
- Перевірка готовності учнів до уроку.
- Хвилинка входження в день.

Світ прекрасний навколо тебе -

Сонце ясне і синє небо,

Птахи і звірі, гори і ріки -

Нехай він буде таким навіки!

Нехай людина добро приносить,

Бо світ навколо любові просить.

Учитель. Заплющте оченята. Уявіть себе теплим сонечком. Подаруйте промінці доброти та любові всім навколо. Побажайте оточуючим добра, душевного тепла та впевненості у своїх силах. У вас все вийде і ви з усім впораєтесь. Розплющте очі, присядьте за парти.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Гра "Філворд".

Учитель. У філворді (або, як його ще називають, угорському кросворді) слова можуть "ламатися" у будь - якому напрямку, але тільки під прямим кутом. Знайдіть та позначте назви 6 країн, записаних нижче.

У	а	ї	К	и	т	а
к	р	н	а	І	н	й
і	з	е	н	о	д	М
я	с	у	о	с	і	е
В	е	е	Р	а	я	к
е	н	л	а	к	и	с

Венесуела, Росія, Китай, Україна, Мексика, Індонезія

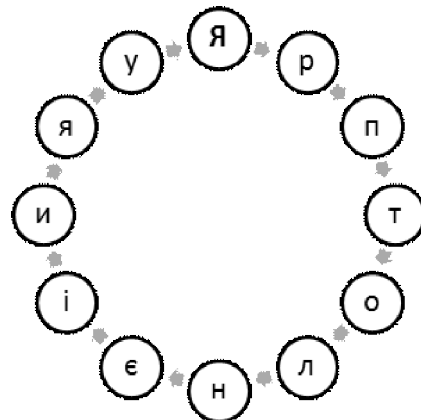
- Що цікавого ви запам'ятали з уроків природознавства про ці країни?

III. Мотивація навчальної діяльності.

Шифрограма - колограма.

- Сьогодні на уроці ми поглибимо знання ще про одну європейську країну, назву якої ви дізнаєтесь, відгадавши шифрограму - колограму.

Ключ: читати за рухом годинника через одну букву, починаючи з виділеної.

IV. Повідомлення теми, мети та завдання уроку.

Учитель. Тема нашого уроку "Оригамі. Знайомство з Японією". Ми поглибимо знання про Японію, повправляємося у майстерності, виготовляючи фігури в техніці модульного оригамі, будемо працювати старанно, охайно і виготовимо чудові поробки.

Динамічна пауза.

V. Робота над темою уроку.

1. Робота з фізичною картою півкуль.

- Зверніть увагу на фізичну карту півкуль. На ній прапорцем позначено, де знаходиться Японія. В якій півкулі вона розташована?

- На якому материку знаходиться?

- В якій саме частині материка знаходиться Японія?

- Яким океаном омивається?

- Які державні символи є в кожній країні?

- Японія, як і всі країни світу, теж має свої державні символи. Розгляньте прапор Японії. Якого він кольору?

- Що на ньому зображено?

- Як ви думаєте, чому саме сонце є символом країни?

2. Хвилинка - цікавинка.

- Прослухайте цікаву інформацію про цю країну. Японію називають країною сонця, що сходить. Як ви думаєте, чому?

Учитель. Так, адже вона одна з перших держав, яка зустрічає світанок.

Учитель. Що зображено на прапорі Японії?

Демонстрація прапора. Опишіть його.

Учитель. Не дарма на прапорі цієї країни на білому фоні зображено червоне коло - сонце. Білий колір - це колір спокою та безпеки, червоне коло - схід сонця, що символізує владу імператора. Японія - одна з найзагадковіших країн світу. Кожного мандрівника вона зустріне привітно та гостинно.

Учитель. Які ви знаєте традиційні страви Японії?

Хто з вас не чув або не куштував смачну традиційну японську страву суші - водорості, в які завернута рис та риба. Саме в Японії виникло одне з найдавніших мистецтв - оригамі, яке в перекладі означає "ори" - складати, "гамі" - папір. Чудові вироби з паперу створюють не тільки діти, а й дорослі.

3. Японія в цифрах

Розв'язавши задачі та обчисливши вирази, ви поглибите свої знання про цю країну.

- Для того, щоб дізнатися площу Японії, збільште число 189 удвічі.

- Обчисли площу найбільшого озера Японії, довжина якого 42м, а ширина - 16м.

- Довжина річки Дніпро - 1121км, а японська річка Сінано - на 754км коротша. Обчисли довжину цієї річки.

3. Вправа "Продовж думку"

- Слово оригамі в перекладі означає...
- Для того, щоб правильно виготовити фігуру з модульного оригамі потрібно...
- Оригамі на Сході є символом...
- Для виготовлення виробів в техніці оригамі використовують...

4. Розповідь з елементами бесіди.

Учитель. Японське мистецтво оригамі набирає зараз стрімких обертів і стає доступним людям різного віку - і дорослим, і малим. В давні часи мистецтво оригамі вважали наукою, яка навчала точності і терпінню. Саме тоді стало популярним передавати записки складені у формі метелика або журавлика, адже саме вони символізують дружбу та добре ставлення до людини.

Сьогодні на уроці ми з вами виготовимо птаха, а якого ви здогадаєтеся самі.

5. Вправа "Вігадай".

Це птах, який:

- у багатьох країнах є символом авіакомпаній;
- в японській міфології є символом довголіття;
- в українській мові має кілька назв;
- занесений до Червоної книги.

Так, ми будемо виготовляти журавлика.

VI. Демонстрація та аналіз виробу. Пояснення послідовності виконання роботи.

1. Інструктаж вчителя.

- Розгляньте зразки виробів на дошці.
 - З яких частин складається журавель?
- Поміркуйте та доберіть колір паперу для виготовлення окремих частин тіла журавля.

- Виготовляємо роботу в такій послідовності:

- 1) З модуля складіть голову.
- 2) До голови доєднайте довгу шию.
- 3) Виготовте окремо тулуб, крила і хвіст та з'єднай між собою деталі за допомогою клею.
- 4) За бажанням можна прикрасити журавля додатковими елементами.

2. Гра "Так чи Ні". Повторення правил техніки безпеки

- Робоче місце тримай в чистоті й порядку.
- Користуйся клеєм так, щоб він не потрапив до очей.

- Брудні від клею руки витирайте об себе чи сусіда.

Фізкультхвилинка. М'язова релаксація

Вії опускаються...

Очі закриваються...

Ми спокійно відпочиваємо....

Сном чарівним засинаємо...

Дихаємо легко... Рівно... Глибоко...

Наші руки відпочивають...

Відпочивають... Засинають...

Шия не напружена і розслаблена...

Губи трохи відкриваються...

Все чудово розслабляється...

Дихаємо легко... Рівно... Глибоко...

Ми спокійно відпочивали...

Сном чарівним засинали...

Добре нам відпочивати,

Але вже пора вставати...

Міцніше кулачки стискаємо...

Їх все вище піднімаємо...

Потягнулися! Посміхнулися!

Відкривайте оченята,

Починаєм працювати.

VII. Практична робота учнів

Учні виконують роботу самостійно за технологічною карткою під релаксичну японську музику.

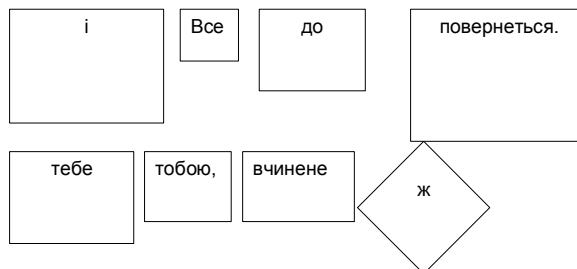
VIII. Виставка дитячих робіт

Після завершення роботи учні виставляють на імпровізовану вітрину свої вироби.

IX. Підсумок уроку

1. Прислів'я

- Подивіться на дошку. Що ви бачите?
- Назвіть зображені геометричні фігури.
- Яка фігура "зайва"? Чому?
- Розташуйте фігури в порядку зростання і прочитайте прислів'я.

(Все вчинене тобою, до тебе ж і повернеться)

- Поясніть, як ви його розумієте.

- Чи є в українській мові схоже прислів'я?

(Не роби іншому того, чого собі не бажаєш)

2. Рефлексія. Інтерактивна вправа "Піраміда позитивних почуттів"

Вчитель простягає руку і говорить: "На уроці мені сподобалось, що ви були старанними". Учні по черзі підходять до вчителя, кладуть долоньку зверху і продовжують речення: "Мені сподобалось..."

- Погляньте, яку чудову виставку ми створили.

Де і як можна використати ваші роботи?

- В якій техніці створювали роботу?

- Звідки до нас прийшло мистецтво оригамі?

- Що цікавого ви запам'ятали про Японію?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вікіпедія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
2. Образотворче мистецтво. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів для 1-4 класів, затверджена Міністерством освіти та спорту від 12 вересня 2011 року.
3. Школа. Острів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-231712E392780/list-B65BB05F26?>

О.В.Видай,

учитель хімії Христинівської спеціалізованої школи I-III ступенів
№1 ім.О.Є. Корнійчука Христинівської районної ради

ЧОРНЕ ВОГНИЩЕ СКОРБОТИ

РОЗРОБКА ЛІТЕРАТУРНО-МУЗИЧНОЇ КОМПОЗИЦІЇ

Мета: допомогти учням краще зрозуміти причини і наслідки Чорнобильської катастрофи, осмислити та усвідомити масштаби трагічних подій; формувати глибоку повагу до людей, які віддали своє життя в ім'я майбутнього життя людства, розбудити почуття відповідальності перед наступним поколінням; виховувати національну гідність, почуття гордості за свій народ, прищеплювати любов до рідного краю, бережне ставлення до природи і рідної землі; розвивати вміння співчувати людському горю та готовність завжди прийти на допомогу.

*"Чи знаєш ти, світе, як сиво ридеє полин,
Як тяжко, як тужно моєму народу болить?"*

Борис Олійник

Хід заходу

Діти танцюють український таночок. (Звуковий файл1). Музика заговорає, чути звуки сирени, на сцену виходить жінка в чорному.

Жінка. Зойкнула Земля чаїним криком:

- Сину, вбережи і захисти! -

Вийшла Мати із іконним ликом:

- Йди, синочок. Хто ж, коли не ти?

Спалахнуло небо, впало крижнем:

- Сину, вбережи і захисти! -

Вийшла жінка з немовлятком ніжним:

- Йди, коханий. Хто ж, коли не ти?

...І уже ні сина, ані мужа.

Лиш розверсті зоряні поля...

Та пліч-о-пліч стали біль і мужність.

Дух і воля, небо і Земля. Світлана Йовенко
"Вибух"

Ведуча1.

Чи знаєш ти, світе, як гірко ридеє полин?

Як тяжко, як тужно моєму народу болить?

А світло сузір'я семи лебедить, як струна,

І ворон осліплий від нього безкрило кона?

Не можна про це не сказати,

Мовляв, це було вже давно.

А перед очима батько-мати

І Україна, і Дніпро.

Не можна ні про що мовчати,

Горить тривогою чоло.

Ці вірші - роздуми і факти,

Це все було, було, було.

Птахи складають гімн весні,

Всміхаються до сонця квіти,

А пам'ять лине в моторошні дні,

Гудуть жорстокі дзвони квітня.

"Сім" Б. Олійник

Чути дзвони (Звуковий файл2), поступово стихають і лине тиха музика (Звуковий файл3), ведучі читають.

Ведучий 1. ЧорнобильСкільки б не минуло років - це слово полум'янітиме в нашій пам'яті чорним вогнищем скорботи. Чорнобиль - невеличке районне українське містечко київської області, що потопав в зелені вишень та яблунь. Воно одержало назву від різновидності гіркого полину - чорнобилки. Спочатку так іменувалося стародавнє поселення,

потім - місто, а згодом - і сучасна атомна електростанція. До трагедії - спокійний, неквапливий доброзичливий світ. Тут, у цілковитій гармонії краса поліської природи, і сховані в бетон чотири блоки АЕС. Мало хто знав про чорнобильного брата сивого полину, аж доки не стався страшний атомний вибух у місті, яке зветься Чорнобиль.

Ведуча2. Ту мирну весняну ніч на берегах Прип'яті люди ніколи не забудуть. Вона була такою тихою, такою теплою і ласкавою. Вона була, як зараз усім здається, найтихішою і найтемнішою. І не віщувала біди. Ніхто навіть не міг подумати, що нависла над квітучою землею ядерна смерть. Навпаки всім жителям містечка атомників ще звечора, під вихідні, жадалось отримати від природи хорошу погоду. Незабаром Першотравнєве свято, можна буде виїхати до Чорнобиля...Саме в цю ніч, з 25 на 26 квітня 1986 року, відлік часу став далеко не мирним, а бойовим і аварійним. Відлік пішов на години, хвилини, секунди. О першій годині 24 хвилини 40 секунд, коли всі безтурботно спали, над четвертим реактором Чорнобильської АЕС нічну темряву розірвало полум'я.

Ведучий2.

Чорнобиля гіркий полин

На серце ліг незримо й тяжко,

І плине над землею дзвін

Із тихим стогоном протяжно.

То дзвонять дзвони не Хатині,

Де слід лишила свій війна,

То стогнуть землі України,

Де мирний атом не мина.

Ведуча 3.

Він впав смертельною росою

На рай дібров, на зелень трав,

Своєю чорною косою

Провів по розмаїттю барв.

І попелом покрились села,

І згнуло усе живе.

Пропали усмішки веселі,

Замовкло птаство лісове.

3-й ведучий. Біда розчинилася у духмяному повітрі, в біло-рожевому цвітінні яблунь та абрикосів, у водах сільських криниць, у молоці корів, у всій красі зелені... Та хіба тільки в ній? Вона розчинилася в людях.

Вона - ця трагедія - ввійде в історію, в усі хроніки людства як невилгойна рана на тілі України. Надто дорого ми заплатили і ще заплатимо за людську недбалість.

Звучить тиха музика. (Звуковий файл3)

Учень.

Чи буде квітень, як завжди,

Дарунком весняної здоби,

Чи власним іменем біди

Ми назвемо його "Чорнобиль"?

Чи може викинем його

З календарів своїх, допоки

Нас темний грітиме вогонь

Ще невідкритих ізотопів?

Сумлінна мисль немає меж,
її спинити годі.

І ти, Чорнобилю, ти теж
Не маєш меж сьогодні.

4-й ведучий. І згадали тоді люди, що у Книзі Книг - Біблії - говориться про полин і пов'язану з ним страшну катастрофу: "...засурмив третій янгол, - і велика зоря спала з неба, палаючи, як смолоскип. І спала вона на третину річок та водні джерела. І ймення зорі тієї - "Полин". І стала тре-тина води, як полин, і багато людей помирало з води, бо зігркла вона". Апокаліпсис.

5-й ведучий. Країна ще нічого не знає. Довгі три-вожні дні, правда придушена муром мовчання. Ще скільки часу буде потрібно, щоб реально осмислити те, що трапилося. А смерть уже відкрила свій чорний рахунок і забрала найкращих. Людство дізнається їхні імена згодом.

Демонстрація уривків з документального фільму. (Відеофайл1)

6-й ведучий. Біда відгукнулася болем у серцях мільйонів людей. Наша країна вперше відчула на собі таку грізну силу, як ядерна енергія, що вийшла з-під контролю. За покликом рідної землі на захист свого народу уже через кілька секунд першими до палаючого реактора за тривогою прибули пожежні ВПЧ-2 з охорони ЧАЕС на чолі з начальником варті лейтенантом Володимиром Правиком.

1-й ведучий. А Володимир ж лише 23 роки. У молодого лейтенанта не було права на помилку... А це була незвичайна пожежа. Вона була набагато страшніша, бо спопеляла на своєму шляху не лише те, що було зовні, а й невидимо випалювала все зсередини.

2-й ведучий. Потім прибуло підкріплення з міста Прип'яті на чолі з його бойовим побратимом зі СВІЧ-6 лей-тенантом Віктором Кибенком. Вступивши в полум'я смертельної небезпеки, яким дихав реактор, пожежні в ту ніч, не шкодуючи сил і життя, виконали присягу на вірність народові України. І вони ступили у вируjące полум'я, у смертельну радіацію, рятуючи станцію і людей, не думаючи про своє життя. Всі чітко усвідомлювали небезпеку, та, як і личить воїнам, зовсім не берегли себе. У них не було на це часу. Вони працювали. Звучить "Реквієм". (Звуковий файл4)

3-й ведучий. Найпершим, у кого зупинилося на мить вибуху серце, був старший оператор Валерії Іванович Ходемчук. За ним незабаром помер на посту його друг Володимир Миколайович Шашенок. Його, опаленого та опроміненого, винесли на руках пожежники і поховали на першому сільському кладовищі. Валерія так і не знайшла... Четвертий блок став для нього і могилою, і пам'ятником. Можливо, на тій бетонній стіні колись напишуть, що не реактор там похований, а він, Валерій Ходемчук...

Учень.

Першим важко. Ви ж були найперші.
Із вогню та в полум'я ступили.
Не до подвигів і не до звершень, -
Ви ж собою людство все закрили.
Лейтенанти - ратники Вітчизни,
Юні сурмачі своєї долі.

Випали вам дні - страшні і грізні -
З чорним сонцем в синьому роздоллі.

Учень.

Коли біда чорнобильська війнула,
Коли упав наладчик неживим,
Був перший тут начальник караулу -
Володя Правик з війнством своїм.

Дивлюсь в його лице - ось-ось розправить
Одну він зморшку між густених брів.
Чудовий хлопець, Володимир Правик,
З тих, чиє серце - гордість матерів!

Учень.

Збить треба племін! Зрізати назавше,
З ніг без жалю зіб'є, зупинить крок
І ось він поруч, твердо ставши,
Мов стриж весняний, Віктор Кибенко.
Який предивний ти, людський характер,
Коли ти досягаєш висоти,
Коли розвернувся атомний реактор,
І подолати нещастя мусиш ти.

Учень.

Що буде - враз обидва зрозуміли, -
Реактор другий тільки б зберегти,
Ім у собі знайти б незнанні сили -
Не дати вогню в сусідній блок пройти!
І промінь збили! Тільки в прижмур хмуру
Побачив Віктор, наче у пісні:
Присівши вмиг, провів сержант Тишура
Рукою по волоссі, що в огні.

4-й ведучий. Це була боротьба з вогнем у ядерному пеклі. Але вода проти ядерної стихії безсила. Нейтрони та гамма-проміння водою не загасиш... Відкритий реактор, а зверху, над його смертоносним радіаційним диханням, на величезній висоті, метушилися маленькі постаті. З тріском палала вся площа покрівлі. Навкруги разом із вогнем вирував задушливий отруйний дим, що ви'дав очі, киплячий бітум пропалював чоботи, в'їдався в шкіру, було неймовірно спекотно.

5-й ведучий. До п'ятої години ранку пожежа була ліквідована. Подув легенький вітерець, і величезний стовп диму, пилюки, копоті відірвався від реактора посунув територією України, Білорусії, сіючи смертоносну радіацію: йод-131, цезій-134 і 137, стронцій-90, плутоній-239, плутоній-240 - весь цей радіоактивний дощ розлетівся і висіявся на цих територіях.

6-й ведучий. Тієї трагічної ночі лейтенант та сержанти пожежної охорони здійснювали свою звичайну роботу. А ситуація була незвичайна - поруч "дихав" смертельним подихом реактор. Не було часу думати про себе: треба було рятувати станцію. І вони її врятували. Всі 28 чоловік двох караулів затупили її собою. З них шість чоловік загинуло відразу. Так вони жили, працювали і увійшли в безсмертя.

Учениця.

Безумство хоробрих - вогонь на вогонь:
І полум'я серця, і вітер долонь.
Де подих і подвиг В єдине злились.
Як рідна земля і розбурхана вись.
А душа людська Пам'ятатиме вас,
А пам'ять людська Повертатиме вас.
Безумство хоробрих - Де вічність і мить,
Де згасли для вас і життя, і блакить.
Безумство хоробрих - Життя за життя,
Щоб тільки лишилися Мати й дитя.
Не всі виживають, Та житиме світ -
І спів материнства, І день-первоцвіт.
Безумство хоробрих - Безумство живих...
Наш поклик священний - Рівняйтесь на них.
Де зір наш потьмарить Скорбота земна,
Де нам, як набат, Імена... Імена...
Лунають дзвони. (Звуковий файл2)

1-й ведучий. На підмосковному кладовищі на скромних плитах з червоними зірками довічно викарбувані імена.

Ведучі зачитують прізвища загиблих. Виходять діти зі свічками після кожного зачитаного прізвища.

- Володимир Павлович Правик.
- Віктор Миколайович Кібенок.
- Микола Іванович Титенок.
- Микола Іванович Вашук.
- Василь Іванович Ігнатенко.
- Володимир Іванович Тишура.

2-й ведучий. На жаль, ще можна багато назвати прізвищ людей, які загинули у тому страшному радіаційному пеклі. Відважними і героями, як відомо не народжуються. Ними стають. Вічна пам'ять і слава вам, низький уклін усім покійним нині від урятованого вами народу, від усього людства.

Хвилина мовчання.(Звуковий файл5).

3-й ведучий. Було врятовано Україну та багато країн від ще страшніших наслідків катастрофи, про які навіть моторошно думати. Радіоактивного забруднення зазнало майже 50 відсотків території України. В життя мільйонів людей увійшли слова: радіація, зона, ліквідатор, відселення.

4-й ведучий. Багато наших земляків також були ліквідаторами наслідків на ЧАЕС, залишили там частину своєї душі, свого здоров'я. Шана їм і велика подяка!

Називаються поіменно перші ліквідатори з Христинівки

5-й ведучий. А на квітучій українській землі з'явилися пусті міста і села, мертвий ліс, в який не можна входити, сади з яблуками, насиченими радіоактивною отрутою, вода, яку не можна пити, і навіть повітря, яким дихаємо, стало ворогом. Радіація - невидимий і тому підступний ворог усього живого. Від неї важко вберегтися, захистити себе і природу.

Учень.

*Як страшно це - води не скуштувати
У тім краю, де Прип'ять, де Дніпро!
І хто посміє знічев'я відірвати
Від губ народу цілого відро?
Дивлюсь на землю, на річкові води
І думаю, аж чорна від журби.
А нам казали: "Ви царі природи"...
А ми ж насправді - атома раби!
Лине лірична пісня. (Звуковий файл6)*

6-й ведучий. Трагедія Чорнобиля зайняла важливе місце в наших сьогоднішніх роздумах про життя та людину. Бо це трагедія життя. Що ж нам відомо про причини трагедії? Чому у квітні 1986 року на ЧАЕС стався той страшний вибух? У книзі "Чорнобиль" Юрій Щербак наводить роздуми академіка Легасова "Ключ до всього, що відбувається, - це те, що тривалий час ігнорувалася роль морального начала, роль історії, культури, духовності. Трагедії могло б і не бути, якби не було в нашому суспільстві байдужості і безвідповідальності".

1-й ведучий. До яких уроків Чорнобиля ми підійшли? Насамперед, це - моральні уроки трагедії. І головним тут є людський фактор. Один із уроків - урок безвідповідальності. Ми були неготові до такої аварії, і коли вже сталася трагедія, довго подавалося все в сутінках напівправди. Лише на десятий день міністр охорони здоров'я республіки попросив людей зачинити квартирки. Дев'ять днів дихали на повні груди нуклідами, набирали берів. Ще один з уроків - низький технічний рівень підготовки працівників АЕС. Керівництво станції погано знало реактори. Але не стільки низький

технічний рівень, скільки низький рівень відповідальності спричинив трагедію.

2-й ведучий. Ніяких сигналів про небезпеку, ніяких звісток про евакуацію населення. Лише згодом пролунали сигнали ЦО про негайний вивіз населення. Люди були забрані з вулиць, дехто встиг взяти в руки щось необхідне. А добро, нажите поколіннями, залишилося там. Ніхто тоді не думав, що назавжди покидає рідну домівку. За межу, позначену страшним словом "зона", було виселено 135000 чоловік.

3-й ведучий. Дехто намагався повернутися, та зустрічав на своєму шляху колючий дріт. Це дуже боляче - жити в батьківській хаті за колючим дротом і бачити, як спустошується, поступово вмирає твоя найрідніша батьківщина. Але ще важче знати, що на твоїй з діда-прадіда землі не можна жити.

4-й ведучий. Мертві чорнобильські села. Ми відчу-ваємо їхнє мертве застережливе мовчання, відчуваємо небезпеку, що принишкла у траві, воді, деревах. Земля залишилася без своїх господарів, залишилися самотніми подвір'я, стара груша, стежки...Повертаючись у безлюдну зону, журавлі дивуються, чому тут не чути веселих дитячих голосів, чому тут немає життя. В цій місцевості пустують безлюдні будинки.

Учень.

*Не стало села. Є хати і хлівці,
І сива, пекуча сльоза на щоці,
І розпач, що гостро торкнувся грудей, -
Село ще стоїть, та немає людей.
Болючу дорогу обрали вони,
Ростуть на городах густі бур'яни.
Блукають собаки безлюдним селом.
Та пустка і тиша безлюдним крилом
Зриває останню помітку житла...
На карті України не стало села.
Пісня "На Чорнобиль журавлі летіли" (Звуковий файл 7)*

Учень.

*А в тім селі - ні голосу, ні звуку,
І вікна випромінюють розлуку,
І двері навхрест дошками забиті,
І журавлі криничні сумовиті,
І тихий сад біля старої школи,
І дітям в ній не вчитися ніколи.*

5-й ведучий. Немає, мабуть, в Україні такого місця, яке б не було пов'язане з Чорнобилем. Комуś довелось стати в ряди тих, хто ліквідував наслідки аварії, комуś - рятувати життя і здоров'я потерпілих, інші допомагали і матеріальні і морально.

6-й ведучий. Полтавщина, Закарпаття і Крим одними з перших відгукнулися на лихо, що спіткало людей, котрі працювали на Чорнобильській АЕС, жили в зоні з підвищеним радіоактивної випромінюванням. Серед тих, хто ліквідував аварію, були й медичні працівники. Там, де пожежа, там завжди й медики.

На тлі мелодії пісні "Люди в белых халатах" звучить вірш. (Звуковий файл8)

Учениця.

*Люди в білих халатах,
Доземно вклоняюся вам!
В час біди ви солдати
Чи ангели милосердя?
Це крізь ваші серця
Йде жорстока передова,
Де незмигмо чатують
Порожні очниці смерті.*

2-й ведучий. Чорнобиль... Мертва зона... Сьогодні ці слова гірким болем відлунюються в наших серцях. Заростають деревами, кущами, травною опромінені села. Вони порожні, мертві. Поступово, тихо руйнуються хати. Разом з ними руйнуються, зникають неповторні цінності поліської давнини. Поля і луки, ліси й озера, річки і ставки Чорнобильщини тяжко уражені невидимою чорною хворобою. Дичавіє земля. Чорний круг невідомо на скільки років залишиться незагойною виразкою лоні природи.

3-й ведучий. Чорнобиль... Тепер це слово знає увесь світ. Чорнобиль - це мука і трагедія, це подвиг і безсилля, це пам'ять, це наш нестерпний біль. Багато уроків дав нам Чорнобиль: це і урок людської недбалості та безвідповідальності, урок милосердя, професійної чесності, урок людського героїзму і відваги. Біда оголила і загострила найкращі та найгірші людські риси.

Ведуча читає твір-мініатюру "Громадянський обов'язок".

Було це у 12 км від Прип'яті. Маленьке поліське село, по дорозі швидкою ходою іде фельдшерка, тридцятилітня Ніна.

- Чому це закортіло нашому голові колгоспу мене так зранку бачити? - думала жінка - Вночі корова отелилася, треба біля неї бути, а він мене так терміново викликає?

Дивуючись, чому в квітні так спекотно, як літом, вона думала про приємне:

- Як добре, що ми з матір'ю вже до Паски підготувались: і хата вибілена, і на подвір'ї чистенько, і кабанчик вгодований, саме на святки. А позавчора з головою колгоспу уязиком в місто вирвалася, понакупляла своєму десятилітньому Петрику різних солодоців і дещо до святкового столу, одним словом - холодильник був повний.

Аж ось відчинила вона двері сільради і зайшла до Миколи Григоровича. Завжди такий веселий і життєрадісний, уже немолодий чоловік, сидів за своїм столом і ні одна жилка на його скроні не здригнулася, сум і розпач скували його радісну усмішку.

- Кликали, товаришу голово?

- Так, Ніно, сидай - зітхнув він - Ось що я тобі скажу, дитино. Ти чула, що в Прип'яті сталося?

- Звичайно чула, кажуть пожежа на атомній станції виникла, але дядько Семен з сином приїздили звідти, то казали, що пожежу загасили і там уже все гаразд. Я гадаю, вони правду кажуть, бо ж там працюють.

- Яка ж ти довірлива. Послухай мене старого. Де твій Петрик?

- Як де, як усі діти, у школу вже напевне пішов, поки я до вас бігла!

- Ти казала, що в тебе десь в Черкаській області знайомі проживають. Ви ще літом до них з матір'ю мали їхати погостювати.

- Звісно, казала, а до чого тут це?

- А ось до чого: тобі їхати ніхто не дозволить, бо ти єдиний медик на селі, а от сина з матір'ю хапай і відвозь звідси якнайдалі.

- Чому?

- Біда, дитино, велика біда упала на наші плечі, незрима і страшна. Радіація - вона без кольору, без запаху, її людина не відчуває, але вона має велику проникну здатність. На наші села упав радіоактивний пил, який буде розкладатися тисячу років, тому наша земля вже непридатна для життя.

- Ви щось таке вигадали, аж моторошно стало. Не лякайте мене!

- Я не лякаю, ось скоро сама почуєш про евакуацію, тоді згадаєш мої слова. Я тебе дуже поважаю, тому хочу тобі і твоїй сім'ї добра.

Пішла Ніна розгублена додому. Не сходили з думки слова Миколи Григоровича.

- Чому він так говорить? Адже ні по радіо, ні по телебаченню нічого такого не було чути. Звідки він все це знає? Хто йому таку нісенітницю наговорив?

Тяжко зажурилася жінка:

- Як я скажу матері про таке, чи в силах буду вирвати її з корінням від рідної домівки і відіслати кудись, де її ніхто не чекає і нікому вона там не потрібна? Як вона залишить новесеньку, щойно побудовану хату?

Сльози котилися з очей, бо Ніна розуміла, що це все... Всі сподівання на краще життя втрачені. Через три дні оголосили евакуацію. Ніна встигла вивезти матір і сина, а сама залишилася у 30-кілометровій зоні, обнесений колючим дротом. Впродовж тижня фельдшерка допомагала вивозити людей із зони лиха.

Вона не думала про себе, вона виконувала свою роботу, свій громадянський обов'язок.

(Зі спогадів очевидця трагедії медсестри Христинівської спеціалізованої школи І-ІІІ ст. №1 ім. О.Є.Корнійчука Сковпень Ніни Філаретівни. Записала Видай О.В.)

Чути дзвони. (Звуковий файл2)

4-й ведучий. Гудуть екологічні дзвони. Тривогою і болем наповнені їх звуки. Болем - за нашу землю, тривогою за майбутнє наших дітей і онуків. Гудуть, стогнуть, б'ють тривожним набатом дзвони, вони кричать нам. І найгіршими нотами звучать у їх гулі голоси Чорнобиля, катастрофи, яка вразила весь світ, змусила здригнутися все людство, пам'ять про яку незагойною раною залишиться в душі нашого народу. Вони нагадують: пам'ятайте! Хай не повториться!

Звук пишучої машинки. (Звуковий файл9)

5-й ведучий. Офіційна довідка (травень 1986 р.): із зони вивезено понад 90 тисяч жителів; загублено 48 тисяч гектарів земельних угідь, виведено із ладу 14 підприємств; 15 будівельних організацій, втрачено 900 тисяч квадратних метрів житла; 10400 приватних будинків. На сьогоднішній день понад 2 млн людей проживає в забрудненій зоні, з них 800 тис. дітей. Смерть 35 тисяч людей пов'язана з аварією на ЧАЕС та її наслідками.

Учень.

Земля батьків, укрита чорним пилом, -

Це чорний біль, це горе нас усіх.

Скорить хотіло, але не скорило,

Убить хотіло, та не вбило їх.

Отих людей, що ними пережиті

Усякі біди і страхіття всі.

Ще діти і онуки їхні будуть жити

На цій згорьованій, але своїй землі.

6-й ведучий. Проходять роки після аварії на Чорнобильській АЕС, але біль не вщухає, тривога не полишає людей, пов'язаних скорботним часом ядерного апокаліпсису. Чорнобиль атомний. Він, мабуть, зникне після того, як ми втратимо в собі Чорнобиль духовний. А поки що не заживає чорнобильська рана. І не відшукати нам слова, що вгамує біль.

Лунає "Місячна соната" Бетховена. (Звуковий файл10)

Учень.

Радіаційна днина б'є на сполох,
Радіаційні стогнуть небеса.
Двадцятий вік - як доля, а не спомин.
Як хліб душі, як мамина сльоза.
Людство прагне Всесвіт осягнути
І себе у ньому зрозуміть.
А тривожне "бути чи не бути"
Страшно над планетою висить.

Учень.

Чи безпечні пущі і ліси.
Чи немає для життя загрози?
Слухаю пташині голоси,
А на очі напливають сльози.
Хай стане мир міцнішим у стократ.
Хай над землею чисте небо буде.
Чорнобиль - попередження, набат,
Його уроків людство не забуде.
Луків Микола "Біль і пам'ять"

Лине спокійна музика, на тлі якої ведучі читають. (Звуковий файл10)

1-й ведучий. Земле наша, матінко-годувальнице, прости нам, твоїм нерозумним дітям, які заподіяли тобі таке чорне лихо. Хтось могутній і недалекоглядний вклав грізну й підступну силу в слабкі й недолугі руки. А ті - не витримали, не справилися. І хмари та вітри рознесли отруту на поля, на ліси, на води.

2-й ведучий. Страшну спокуту понесуть за нас наші діти, онуки, правнуки... Але всі ми повинні прагнути до того, щоб злу не залишалося на землі місця. Тільки добро треба робити на землі!

Учень.

Жадання людства - зупинити
Безодні атомної смерч.
Ми ж сівачі,
Ми - сонця діти -
Спроможні зупинити смерть.
Спинити вибухи, ракети,
Роззброїти віки і дні,
Щоб сонце мирної планети
У кожному сходило вікні.
Щоб трави, колоски і віття
Вогнем не перетліти в прах.
Щоб грізне ядерне жажіття
Не спалахнуло на світах.
Щоб наша дума і дорога
Єднали глибину і вись,
Вола чорнобильська пересторога:
- Людство, зупинись!

Звучить "Реквієм". (Звуковий файл4)

3-й ведучий. Наш земний уклін, довічна вдячність усім тим, хто, ризикуючи своїм здоров'ям і життям, брав участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, відроджував і продовжує відроджувати до нового життя обпалену радіацією землю. Священна пам'ять про всенародний подвиг ніколи не зітреться з історії людської, не згасне у віках.

Учень.

Пречиста Діво! Матір Пресвятая!
Спаси і сохрани велику землю!
Святую вільну Україну!
її народ, синів її й дочок!
Дай щастя їм, дай волі, дай свободи!
Благослови на труд, на злагоду, на мир!
Звучить запис "Аве Марія". (Звуковий файл11)
Учні виконують пісню "Як у нас на Україні"
(Звуковий файл12).

Тече річка-невеличка,
Через гори, через гай.
Рано вранці небо кличе,
Вставай сонце - вставай.
Розбуди усе навколо,
Хай почує рідний край.
Пісню гарну, серцю мило,
Добрим людям співай.

Приспів:

Як у нас на Україні, всі лани квітучі,
Так у нас на Україні, люди всі співучі.
Хай же щастя буде довгим, і пісень багато,
Бо без пісні в Україні, не буває свята. (2 рази)
Тече річка в синє море,
Прокладає собі путь.
І малі струмки прозорі,
Сили їм додають
По землі вода гуляє,
Напуває рідний край.
Все довкола оживає,
Співай земле, співай.

Дитячий ансамбль виконує повністю танок.
(Звуковий файл1).

Учитель. Основне завдання молодого покоління - не стояти осторонь проблем в державі і вносити свій посильний внесок, ось вірш колишньої учениці нашої школи:

Чорнобиль - біль моя і туга
Моя земля, моя ти Україно,
Оспівана піснями навкруги,
Оплакана слізьми гіркими нами,
Моя земля, моя ти навіки.
Лунають дзвони, сповіщають горе,
Лунають так, що серце замира,
Не можемо забути про Чорнобиль -
На серці біль, і туга, і жура.
Вже двадцять років біля річки Припять,
Де був колись земний зелений рай,
Важка і чорна тінь тоді нависла,
Та тінь, що відбирає в людей життя.
Тут більше не дзвенить веселий дзвоник,
Не дзвенить і останній дзвоник тут.
Позаростали стежки, стадіони,
Дитячих голосів зовсім не чути.
Моя земля, моя надія вічна,
Моя ти ненько, прошу, дай відповідь,
Що ж далі буде із твоїм народом,
Що буде з нами через десять літ?
Скажи мені, моя ти Україно,
Скажи правдиво, щиро, без жалю,
Що з моїм братом старшим потім буде,
І що зі мною? Я тебе молю!
Лунають дзвони, сповіщають горе,
Лунають так, що серце замира.
Не можемо забути про Чорнобиль -
На серці біль, і туга, і жура.

Орлик Юлія

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Видай О.В. Громадянський обов'язок / Видай Олена Василівна // Трибуна хлібороба. - 2010. - № 33(10112). - С.1-5.
2. Видай О.В. Чорнобиль - біль моя і туга [виховний захід] / Видай Олена Василівна // Шкільний світ. - 2011. - №11(571), с.11-15
3. ПавличкоД. Покаянні псалми: [збірка] / Дмитро Васильович Павличко. - Київ: Основа, 2009. - 880с.
4. Указ Президента України № 702/2015 від 14 грудня 2015 року "Про заходи у зв'язку з 30-ми роковинами Чорнобильської катастрофи".

ЛІТЕРАТУРНА СТОРІНКА ДО 30-РІЧЧЯ ТРАГЕДІЇ НА ЧАЕС

ЧОРНОБИЛЬ-БІЛЬ

Чорнобиль-біль, безмірний, неосяжний,
Він кожним словом зболено ячить.
Німе довкілля, в зародку уражене,
Відлуннями у потомках зазвучить.

АЕС завмерла... Віднайшлися причини
(Іх сто чотири названо тепер).
...Знялись погони, позбулися чинів,
І збагатився хвацький мародер.

А величезна зона - місто-привид -
Немов пухлина, диха в небеса...
Одна з гіпотез (може статись диво):
Ще з сотню літ - і зродиться краса.

Автобусні екскурсії збирає
Чорнобиль-зона у суботні дні...
А був же він земним окрайцем раю
І око тішив в рідній стороні.

Застигло все життя побіля зони.
Бо стільки ж літ... Забулось ніби вже,
Та біль вернувся, нема йому закону:
Й донині квітець пам'ять береже.

Земля проща господарю недогляд,
Коли до нього вкрадеться біда...
Але ж Чорнобиль... Пустка різже погляд,
Хоча й довкола зеленє молода...

В. П. Поїзник,

учитель української мови та літератури
Черкаської ЗОШ I-III ступенів №4
Черкаської міської, поетеса

НАЗАВЖДИ СПАЛЕНІ МРІЇ

Над Чорнобилем летіли журавлі
І стелилися барвінки по землі.
Квітець, двадцять шосте - як межа,
Що гостріше різже від ножа.
Між достатком, спокоєм, надіями
І назавжди спаленими мріями.
І посіяні в серця тривоги,
І отруйним пилом всипано дороги.
Гинуть хлопці у вогні й від радіації -
Не прощає помилок цивілізація.
Від її досягнень гинуть люди,
Як надіятись на те, що якось буде.
Не прощає помилок життя -
Тисячі пішли у небуття:
І дорослі, і малі, й солдати -
Пустками стоять поліські хати.
Не лікує рани часу плин,
В душах все горить зоря-полін.

Ярослава Бабенко,

учитель початкових класів Боровицької
загальноосвітньої школи I-III ступенів
Чигиринської районної ради

ГІРКИЙ БІЛЬ КВІТНЕВОЇ ТРАГЕДІЇ

Я про горе Чорнобиля знаю з газет,
Гірких слів очевидців та з телеекрана.
Кожна розповідь має трагічний сюжет,
В кожній болем пече незагоєна рана.

А що сталося тоді, в тиху ніч весняну,
Чом сіяння безжальне усіх засліпило,
І гіркий отой смак полину-бур'яну
На землі українській навіки лишило?

Місто спало в ту пору, дримало село,
Десяди молоді наливалися соком,
Прокидалося ніжне квітнєве зело,
І замріяне небо всміхалося високе.

Раптом сталась біда, що здригнула весь світ,
Що сполохала птахів, ліси спопелила,
Молодого життя обірвала політ,
А серпанком печалі всю Прип'ять покрила.

Кажуть, зірка упала, печальна зоря.
А появу її віщували пророки.
Руйнівним своїм саявом охопила поля,
Зупинила буття тихоплинного кроки.

Як у бій, молодими пішли у вогонь
Правик і Кібенюк, і багато хто з ними.
Рятували вони матерів і діток,
І весь світ захищали життями своїми.

Ця квітнєва трагедія й досі кричить
Здичавілими селами, привидом-містом.
На незоранім полі полином маячить,
Сліз разки одягає гіркого намиста.

Анна Літовченко,

студентка Черкаського медичного коледжу,
випускниця Сушківського НВК I-II ступенів
Канівського району, переможниця конкурсу
"Дзвони Чорнобиля: відлуння
в дитячих серцях"

КОСТЯНТИН ПАУСТОВСЬКИЙ І ЧЕРКАЩИНА

У Смілі мали заняття й сестри Марії. Єфросинія - випусниця Київського інституту шляхетних панянок із званням домашньої наставниці у 1892-1894 році утримувала жіноче чотирьохкласне училище. У Смілянському навчальному закладі Єфросинії працювали й

молодші сестри: Віра (1892-1897 рр.) та Надія (1892-1893 рр.).

Черкаси, а особливо сад і квітник бабусі В. І. Височанської, на все життя ввійшли в душу майбутнього письменника як найсвітліші і найпоетичніші місця на землі. К. Паустовський неодноразово зазначав, що саме в Україні в нього зародилася тяга до прекрасного, саме тут він уперше відчув потяг до фантастичного світу творчості.

Читаючи сторінки "Повісті про життя", де автор описує Черкащину, захоплюєшся його всепроникаючою любов'ю до рідної землі, її багатств, чудової природи. Саме це і спонукає багатьох шанувальників творчості письменника дізнаватися про нього якомога більше.

Про Смілу у творі розповідається двічі. Перший - у розділі "Рожеві олеандри" митець описує одноденну поїздку у травні 1899 року з тіткою Надею до її подруги Лізи Яворської в садибу біля Сміли. Садиба Яворських не вигадана вона розташована на березі Тясмину.

Удруге Смілу Паустовський згадує в розділі "Весільний подарунок", у якому він розповідає, як, рятуючись від мобілізації в денікінську армію, залишає Київ і потягом добирається до Одеси (кінець жовтня 1919 року) [1; 23-28]. Ця поїздка коротко описана й у щоденнику письменника. Час був небезпечний, потяг рухався повільно, зупинився на декілька днів на станції Бобринській, із якої Паустовський разом із дружиною пішов у Смілу за таким маршрутом: по залізничній колії гілки "Бобринська-Черкаси" до перехрестя її з головною вулицею Сміли, а потім до центральної частини міста. Подружжя дійшло до Базарної площі, а звідти - до будинку своїх родичів Проскурів, які проживали неподалік Преображенської церкви (нині на її місці школа № 3).

У творах Паустовського вражає те, настільки точно письменник відтворює події минулого.

А. Коваленко, звернувшись до великої кількості архівних довідкових і інших джерел другої половини XIX-початку XX століть, вияв ряд нових відомостей не тільки про Паустовського, а й про його родичів, близьких і друзів, які мають "смілянсько-черкаське коріння".

Так, А. Коваленко фіксує такі відомості про родовід Височанських-Паустовських:

- 1869 рік - народилася Марія Григорівна Височанська в Черкасах.

- 1875 рік - народився її брат Микола у Смілі.

- 1876 рік - народилася Надія Григорівна Височанська.

- 1884 рік - унтер-офіцер шостого саперного батальйону Георгій Максимович (батько письменника) служить у Черкасах; цього року знайомиться з Марією Височанською (у Черкасах Смілі) й одружується з нею.

- 1885 рік - Георгій Максимович Паустовський служить в Управлінні Фастівської залізниці, яке знаходилось у Смілі.

- 1892-1897 роки - у Смілі діє "приватне жіноче чотирикласне училище 1-го розряду". Власниці училища Євфросинія Григорівна Височанська (1892-1897), Надія Григорівна Височанська (1892-1893). Євфросинія Григорівна Височанська у Смілі (разом із учителькою Олександрою Іванівною Львовою) утримує, окрім згаданого жіночого, ще "приватне училище для дітей обох статей".

- 1898 рік - у Смілі відкривають "жіноче училище 2-го розряду". Власниця - Ю. І. Чериковська, яка "закінчила курс Київської Фундуклеївської жіночої гімназії".

- 1898 рік - у Черкасах відкривають "приватне жіноче училище 1-го розряду Є. Г. Височанской". Власниця - Євфросинія Григорівна Височанська, яка закінчила курс Київського інституту благородних дівчат, викладає французьку мову.

- 1899 рік, квітень - Надія Григорівна Височанська, студентка Московської консерваторії (за "Повістю про життя"), приїжджає з Москви до рідних Черкас і з племінником Костиком відвідує Смілу.

- 1899 рік, серпень - відкриття "в приватному жіночому семикласному училищі 1-го розряду Євфросинії Григорівни Височанської" в Черкасах підготовчих класів (молодшого і середнього відділення і інтернату).

- 1901-1902 роки - серед учителів училища Євфросинії Височанської в Черкасах значиться її сестра Олена Григорівна Височанська, яка здобула "домашню освіту" і викладала "співи і рукоділля".

Зіставлення викладених подій дає підставу зробити такі висновки:

- батько письменника Георгій Паустовський незабаром після одруження в 1884 році виходить у відставку, і молода сім'я якийсь час (щонайменше протягом 1885 року) проживає у Смілі;

- сім'я Височанських (батьки Григорій, Вікентія і діти), імовірно, певний час (із 1875 по 1897 рік) проживала в Смілі [див.: 1; 30-31].

Вадим Костянтинович Паустовський, син письменника, про "країну дитинства" батька писав: "Пилипчансько-Городищенське" джерело протікало через хутір, тепер воно відразу впадає в річку Рось і разом з її водами досягає Дніпра біля міста Черкаси. У цьому є навіть особливий символічний сенс. Якщо Городище було відмічене для Паустовського пам'яттю про батька, то Черкаси нагадували про інший дуже дорогий образ. А саме: про бабусю по матері - Вікентію Іванівну Височанську (уродженою Петрашевську) [2; 539].

Отже, доля Константина Георгійовича Паустовського тісно пов'язана із Україною, зокрема Черкащиною, краса якої не тільки глибоко вразила душу письменника, а й, можливо, найбільше спонукала його до літературної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваленко А. Паустовский и Смела // Мир Паустовского. - 2000. - № 17. - 201 с.
2. Паустовский В. К. Послесловие к "Повести о жизни" К. Г. Паустовского. - Т. 1. - Москва: Современный писатель, 1992. - 640 с.
3. Паустовский К. Г. Повесть о жизни. - Т. 1. - Москва: Современный писатель, 1992. - 640 с.
4. Паустовский К. Г. Золота троянда. - Київ, 1995. - 140 с.

У Черкасах уже понад два десятиліття діє "Клуб Паустовського", членами якого є чимало досвідчених педагогів, які продовжують знайомити представників молодого покоління зі спадщиною відомого письменника, беруть участь у семінарах та наукових конференціях, присвячених постаті митця. Своєрідним гімном клубу стала пісня, слова до якої написав випускник Геронимівської школи І. Стрига, а музику - відомий композитор В. Кваснівський.

На цій землі його коріння
Він так любив цю землю,
Багату й неповторну.
Неначе на мольберті
Природа в його слові:
Зимова біла казка,
І кольори весняні,
Тут літнє різнобарв'я,
Лист осені багрянний.

Приспів:

І Київ, і Черкаси,
І Городище, й Сміла -
Це світ його дитячий,
Земля, добром зігріта.
Десь тут сліди лишились
Його життєвих мандрів...
Цвітуть на Україні
Рожеві олеандри.

Земля наша багата,
І щедра на таланти.
Від неї взяв насагу
Природолюб-романтик.
Його тут пам'ятають
І кручі ці дніпровські,
Тож земляком по праву
Нам буде Паустовський.

Приспів

Слова І.Стриги
Помірно

НА ЦІЙ ЗЕМЛІ ЙОГО КОРИННЯ Пам'яті К.Паустовського
Музика В.Кваснівського

Він так любив цю зем-лю, Ба-
га-ту й не-пов-тор-ну. Не-на-че на моль-бер-ті при-ро-да в во-го
сло-ві: Зи-мо-ва бі-ла каз-ка, І ко-льо-ри вес-ня-ні, Тут
літ-нє різ-но-бар-в'я, Лі-сто-сє-ні ба-г-ря-ни-и, І Ки-їв і Чер-
ка-си, І Го-ро-ди-ще й Смі-ла. Це світ його дитя-чий, Зем-
ля доб-ро-м зі-грі-та. Десь тут сліди ли-ши-лись його жит-тє-вих
ман-дрів. Цвітуть на У-краї-ні Ро-же-ві о-ле-ан-дри. 2.

ВОСЬМА МІЖНАРОДНА ВИСТАВКА "СУЧАСНІ ЗАКЛАДИ ОСВІТИ"!

